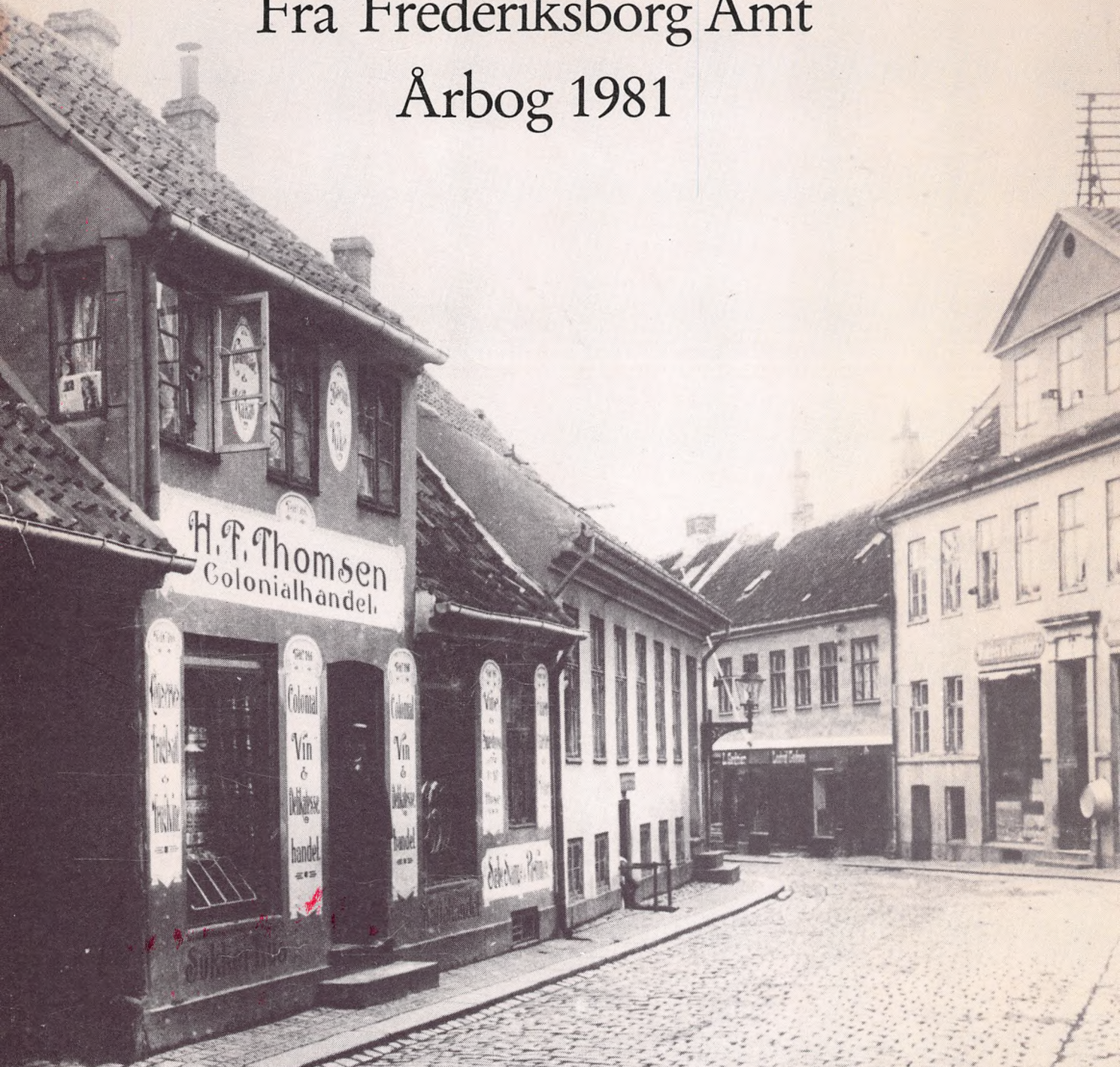

Fra Frederiksborg Amt Årbog 1981

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

FRA
FREDERIKSBORG
AMT

ÅRBOG 1981

Jægerspris
Lokalhistorisk Arkiv

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND
HILLERØD
1981

INDHOLD

Kenno Pedersen:

På strejftog i gamle fotografier, en billedkavalkade gennem amtet i dette århundredes begyndelse	side 5 - 163
Stikordsregister	side 165 - 168
Foreningsmeddelelser	side 169 - 178

FORORD

Hermed udsendes, ganske vist lidt sent, jubilæumsårbogen. Flere forhold har gjort, at den ikke kunne foreligge før i årets slutning.

Bestyrelsen ønskede i dette for foreningen særlige år at give medlemmerne en fornøjelig billedbog, der kunne illustrere vort amt på den tid, da Frederiksborg Amts historiske Samfund blev dannet, altså for trekvart århundrede siden.

Udvælgelsen af de mange billeder og udarbejdelsen af de ledsagende tekster blev lagt i hænderne på arkivar Kenno Pedersen, Helsingør, der dermed står som forfatter af årbog 1981. Skriftudvalget har selvfølgelig været med i arbejdet, men bogens udformning og indhold er først og fremmest forfatterens, som hermed bringes en hjertelig tak for det omfattende arbejde. Ligeledes takker vi de mange lokalarkiver, der venligst har lånt os billederne.

Skriftudvalget

Udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund ved skriftudvalget:
Henning Henningsen, Kenno Pedersen, H. Ring og Torben Topsøe-Jensen

ISBN 87 87415 17 8

Trykt i C. Nordlundes Bogtrykkeri, Hillerød, v. Claus Bondesen.

PÅ STREJFTOG I GAMLE FOTOGRAFIER

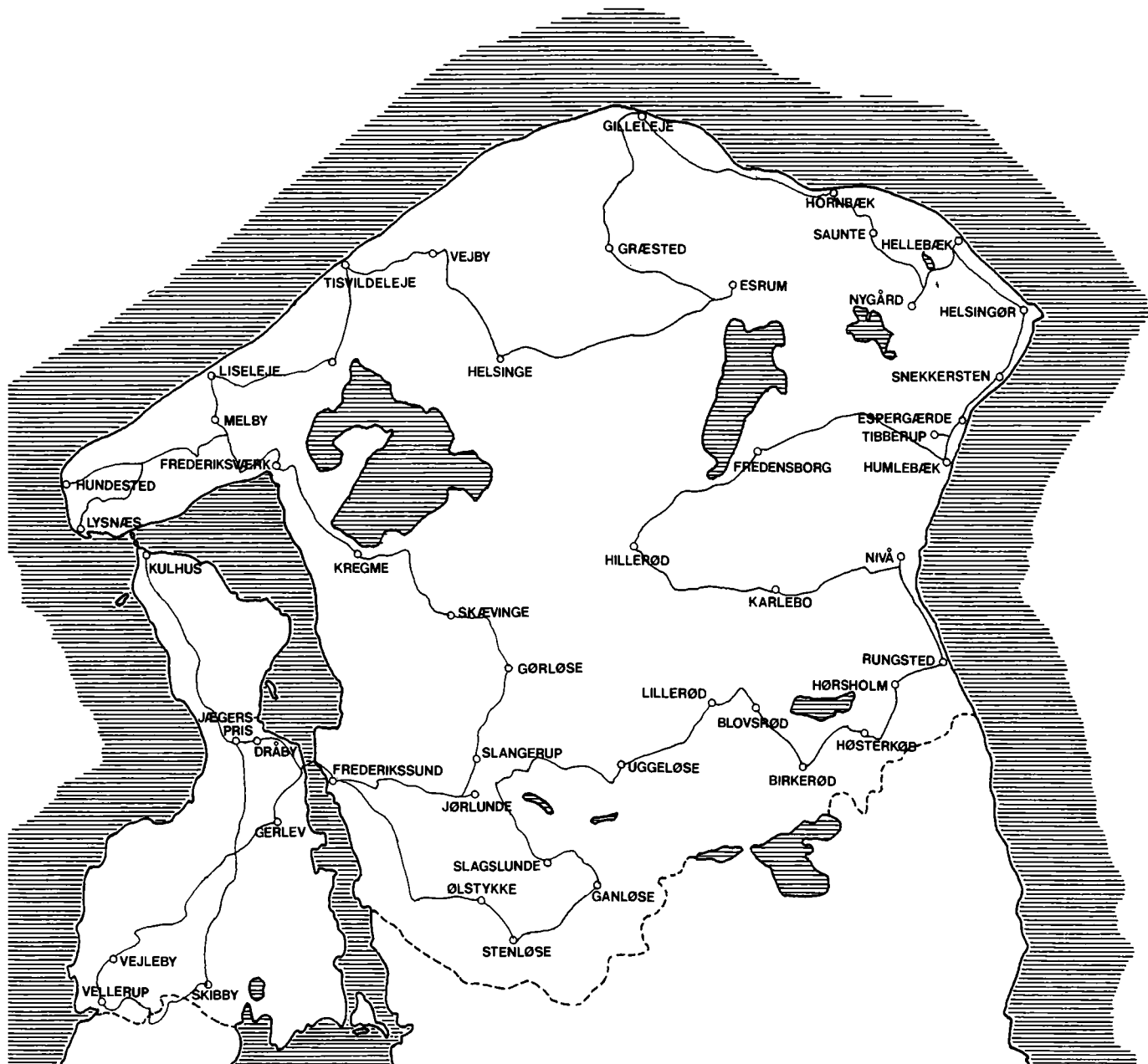
EN BILLEDKAVALKADE GENNEM FREDERIKSBORG AMT I BEGYNDELSEN AF DETTE ÅRHUNDREDE

INDLEDNING

Blader man i rækken af årbøger, som Frederiksborg Amts historiske Samfund har udgivet siden sin stiftelse i 1906, kan det næppe forbavse den opmærksomme læser, at der til stadighed er sket ændringer, store og små mellem hinanden, i såvel udstyr som indhold. Slående er i den forbindelse en stadig større brug af illustrationer, navnlig fotografier. En egentlig billedbog er imidlertid aldrig blevet lavet. På baggrund af de righoldige samlinger, der findes i de lokalhistoriske arkiver og museer, og som blev kraftigt forøget ved den storstilede indsamling af fotografier, film og andet lokalhistorisk materiale, som blev gennemført i amtet for et par år siden, var det nærliggende at lade jubilæumsbogen fremtræde som en billedbog – et portræt af den tid, hvor det amtshistoriske samfund blev stiftet, og dermed en dokumentation af den kolossale udvikling, der har fundet sted siden.

Billeder fortæller ofte bedre end ord om den forgangne tid. Et gammelt fotografi kan vise forhold, der er mere eller mindre glemt. Det er et øjebliksbillede af fortiden, der sammenholdt med det nutidige er med til at dokumentere den udvikling, som har fundet sted. Desværre er det langt fra alt, der er blevet indfanget og forevigt af fotograferne, og mange fotografier er også gået tabt, så vi i dag er unddraget vigtige oplysninger. I forbindelse med udarbejdelsen af denne billedbog har det ikke været noget problem at fremskaffe tilstrækkelige og relevante fotografier ud fra det mål og den hensigt, der er lagt til grund for bogen, tværtimod. Det har ofte været uhyre vanskeligt at vælge mellem de mange og gode fotografier, som de lokalhistoriske arkiver og museer beredvilligt har stillet til rådighed. Langt flere billeder kunne således være taget med i bogen, og endnu flere lokaliteter og temaer kunne være blevet berørt, men i så fald ville den være svulmet op, og et sted skal grænsen trods alt sættes. Som bogens titel »På strejftog i gamle fotografier, en billedkavalkade gennem Frederiksborg Amt« antyder, er den disponeret som en rejse gennem amtet. Ruten er anskueliggjort på omstående kortskitse. Hvad titlen derimod ikke fortæller er, at de godt og vel 300 fotografier er kommenteret, ikke så meget ud fra hvad man direkte ser, som hvad billedet også kan fortælle. Billedteksterne tager med andre ord deres udgangspunkt i lokaliteten for derefter at fortælle en mere generel og almen historie. Samtidig med at der er lagt stor vægt på, at så mange emner som vel muligt er blevet taget op, er det også blevet tilstræbt, at billedbogen kan benyttes om man så må sige på tværs af sin disposition. Stikordsregisteret bagest i bogen gør det således muligt at finde frem til de forskellige emner, eksempelvis skoleforhold, samfærdsel, handel og håndværk.

Herigennem skulle det være muligt at få emnerne bredere belyst end de enkelte små billedtekster hver for sig tillader. Teksterne bygger i øvrigt i vid udstrækning på trykt materiale, mindre på egne primære kildestudier. Det har ikke været tanken at lave en egentlig historisk redegørelse for udviklingen i amtet i den omhandlede periode, men mere at bibringe læseren et tidsbillede af amtet, steder og mennesker, som det tog sig ud for 75 år siden.

KORT OVER BILLEDKAVALKADEN

TUREN STARTER I HILLERØD

Familien H. P. Olsen i Hillerød slapper af med en dram i havehjørnet en sommerdag i begyndelsen af århundredet. Alle ser ud til at være i stiveste puds. Familiefaderen har desuden fundet sin langpibe frem. Den ældste datter har hentet sin cykel. Almindeligvis benævnes denne cykeltype »Safety«, hvilket kan synes rimeligt på baggrund af de fantastiske og mærkværdige udformninger, deres forgængere havde. Diskussionen om cykelsporten, især om de kvindelige udøvere, gik højt. »Om sømmelighed vil jeg ikke tale. Smuk er denne sport ikke for en kvinde. Og bliver den det nogensinde?« spurgte en læge, og fik fra en kollega svaret: »Lad være med den snak om »ladylike«. Skulle det ikke være mindst lige så ladylike at køre på bicyklette som at forøge sin bagdel med en kubikfod i volumen?«.

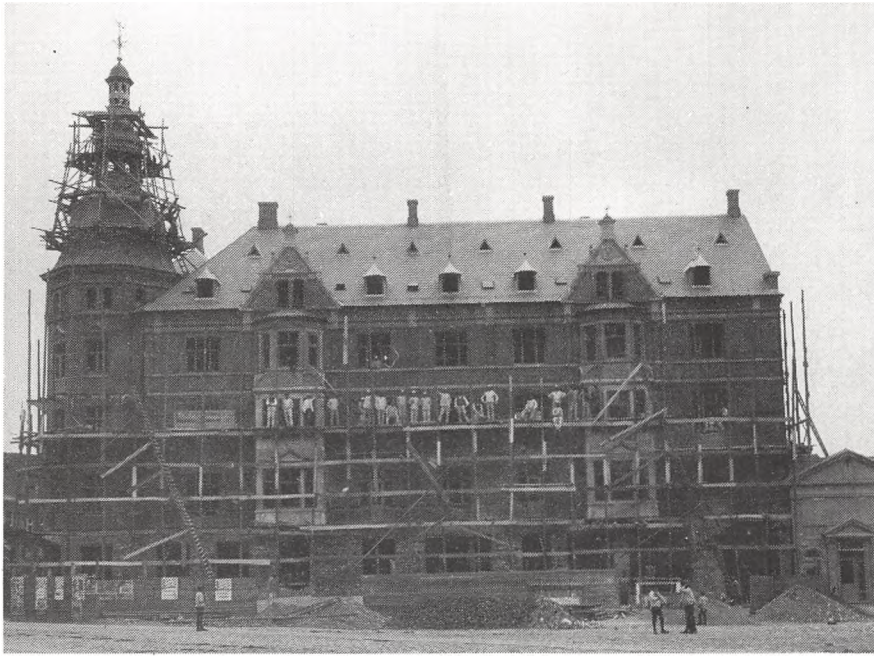
Hans Schultz's cykelforretning i Helsingørsgade 25 i Hillerød omkring 1910. Det er cyklens glansperiode, og mangen cyklist har søgt ind på cykelværkstedet. Cyklen var på dette tidspunkt blevet et forholdsvis billigt og populært befordringsmiddel, men absolut ikke videre velanskrevet i finere kredse. Værst var modstanden dog mod damernes cykling. »Toppunktet af galskab er det nu at se vore sportsdamer, der hidtil har holdt sig til tricyklen, vise sig på gaderne ridende den lille, hæslelige tohjulede »Safety«, på hvilket instrument de humper hen over brostenene, udelukkende optagne af skrøtterne og de rebelske ben«. Motorcykler kunne tilsyneladende også repareres på Hans Schultz's værksted.

Helsingørsgade i Hillerød fotograferet omkring 1909. Gadebilledet er stærkt præget af de mange borgerhuse og ejendomme, som blev rejst i årene umiddelbart efter den omfattende brand, der i 1834 hærgede byen. Hillerød udviklede sig i løbet af sidste halvdel af 1800-årene til en betydelig handelsby begunstiget af udviklingen inden for landbruget og byens centrale placering i et stort opland. Bybilledet, der kun langsomt havde ændret sig, undergik netop i disse år en radikal forandring. De små, lave huse, der hidtil havde præget gadebilledet, blev i stort omfang revet ned og erstattet med nye i tidens smag og stil, og gamle stræder og pladser blev forvandlet til moderne, karakterløse strøg.

En hjørneejendom ved Hillerød Torv omkring århundredskiftet. En lang række specialbutikker så dagens lys på dette tidspunkt. Loven om næringsfrihed havde fra 1862 givet alle lov til at etablere forretning. Alt hvad der i denne forbindelse behøvedes var en beskeden startkapital til at leje lokale, købe inventar og et varelager. Udviklingen tvang efterhånden de handlende til at satse på en vis specialisering og større udvalg. Udbudet af fabriksfremstillede og oversøiske varer blev hurtigt så stort, at kramboderne, høkerforretningerne og købmandsgårdene ikke længere kunne efterkomme kundernes ønsker. Hertil kom, at fremkomsten af detailbutikken med dagligvarer på landet nødvendigvis måtte tvinge de handlende til en omlægning.

Det er en stor bygning, som håndværkerne hér er i færd med at opføre ved torvet i Hillerød. Fotografen har da også måttet lægge temmelig stor afstand mellem bygningen og sit kamera for at kunne få det hele med. Tiden er omkring 1908. Fælles for alle de nye store ejendomme af borgerligt tilsnit, som byggedes i årene omkring århundredskiftet, var den markante brug af dekorationer, tårne og spir i facadernes komposition. Det var tidens stil og smag, men for bygherrerne havde det også den betydning, at ejendommene ved sin ydre fremtoning skulle vise, at der ikke boede »hvem som helst«.

Tækkemand i arbejde på en gård i nærheden af Hillerød. Stråtaget holder ikke evigt. Vejr og vind tærer på dem, og tid efter anden skal de repareres eller fornyes. Mindre reparationer kunne med lidt håndelag klares uden assistance fra tækkemanden, men ved oplægning af et helt nyt stråtag besad i reglen kun tækkemanden den fornødne indsigt og erfaring. Stråtaget kræver kun en spinkel konstruktion. De er lune og billige, men særdeles brandfarlige. Nye tagmaterialer vandt frem omkring århundredskiftet på bekostning af tækkemændenes tagrør og halmstrå. Man er mange steder vendt tilbage til denne tagtype, og tækkemanden har fået lidt af en renaissance. Arbejdsform og værktøj er forblevet det samme.

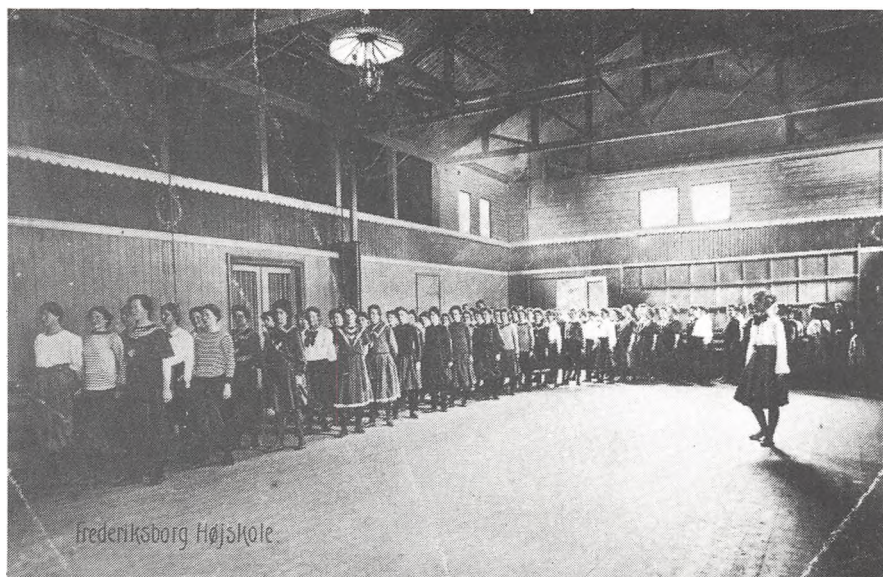

Eleverne fra Marie Mørks pigeskole i Hillerød på udflugt til Jomfru-Egen i slutningen af 1890'erne. Skolevæsenet underkastedes betydelige forandringer i årene omkring 1900. Den fortsatte industrielle udvikling krævede simpelthen stadig mere skolet arbejdskraft. Antallet af realskoler voksede således fra nogle få omkring midten af 1800-årene til over 100 ved århundredskiftet. Lærernes uddannelse blev lagt i mere faste rammer, og kravene til deres duelighed skærpedes bl.a. ved seminarieloven af 1894. En ny folkeskolelov gennemførtes nogle år senere. Ved siden af de offentlige skoler eksisterede et sandt mylder af små privatskoler i de fleste byer. Til de større og mere velrenommerede i Hillerød hørte M.M.'s mellem- og realskole grundlagt i 1895 på Milnersvej. Foruden et tilhørende skolehjem omfattende skolen tillige en forberedelsesskole for både piger og drenge samt en fortsættelsesskole for unge piger.

Et kig ind i køkkenet på Frederiksborg Husholdningsskole omkring århundredskiftet. De unge piger er hver i gang med en opgave, strengt overvåget af lærerinden, der står yderst til højre i billedet. En opskrift er skrevet med kridt på tavlen, det er pandekager med stikkelsbær. Hvilken praktisk betydning de nummererede mærkesedler har, som pigerne bærer på deres tøj, må stå hen i det uvisse. På husholdningsskolerne, der opstod i slutningen af 1800-årene, fortrinsvis i de større og mere industrialiserede byer, fik pigerne en praktisk-teoretisk uddannelse, der supplerede det, som kunne læres i de skolekøkkener, folkeskolerne efterhånden oprettede.

Gymnastiktime på Frederiksborg Højskole omkring 1910. Det var de grundtvigske højskoletanker, der lå til grund for skolens oprettelse i 1895. I kontrast til den hidtidige linie i højskoleundervisningen blev det 19. århundredes danske åndsliv, digtning og historie gjort til hovedemnerne i skolens undervisning, som hermed brød nye baner inden for den folkelige danske højskolebevægelse. I 1930'erne gik man et skridt videre og søgte at skabe en nyorientering i dansk folkeoplysning ved at omdanne skolen til en dansk-nordisk folkehøjskole, hvor vægten i højere grad skulle lægges på »dansk, nordisk og mellemfolkeligt« fremfor »dansk og internationalt«, som det hidtil havde været.

Her er damerne på Hillerød Telefoncentral fotograferet engang omkring 1910. I industrialiseringens kølvand fulgte en række nye erhverv og arbejdspladser. Udviklingen inden for energiforsyningen, kommunikationen, samfærdselen, det stigende behov for pasning og vedligeholdelse af maskiner og anlæg samt den voksende administration skabte mange nye jobs. Mænd og kvinder fik hver deres arbejdsområde. Arbejdet som telefondame ved de mange centraler, der i hurtigt tempo oprettedes landet over i slutningen af 1800-årene og begyndelsen af dette århundrede, blev et typisk kvindejob.

Et kig ind i Marie Petersens forretning med fransk vask og strygning omkring 1905. Forretningen lå i Kannikegade. De ændrede arbejds- og leveforhold, der fulgte med industrialiseringen, var baggrunden for blandt andet fremkomsten af de store dampvaskerier, men også for de talrige små vaskerier og strygeforretninger, som mange gange i næsten ubemærkethed etableredes på de mindre gadestrøg. Typisk var det enker og andre økonomisk dårligt stillede, der nedsatte sig indenfor dette erhvervsområde. Omkostningen ved etableringen var begrænset, idet beboelsen i reglen måtte holde for. Mange af remedierne, baljer, vaskebrætter og tøjkurve, havde man i forvejen. Det har været et hårdt og slidsomt arbejde dag ud og dag ind at stå ved vaskebaljen, tøj-rullen og strygebrættet. Det har næppe været særlig almindeligt at have så megen medhjælp, som Marie Petersen tilsyneladende har haft i sin virksomhed.

SÅ ER VI I FREDENSBORG

Nordbanens åbning i 1864 var en stor begivenhed i Fredensborgs historie. Forbindelsen med omverdenen blev langt bedre og hurtigere, og banen fik stor betydning for byens udvikling, såvel befolkningsmæssigt som erhvervs-mæssigt. Der ventes på toget på jernbanestationen. De sommerklædte mennesker skal muligvis på besøg i Helsingør eller måske på udflugt til hovedstaden via Hillerød. Det kan også meget vel tænkes, at de blot er nede på stationen for at modtage nogle gæster. I den første tid efter åbningen af banen ankom mange af de kongelige gæster med tog til Fredensborg, og modtagelserne på stationen var i reglen rene tilløbsstykker. Tilreisende og byens egne beboere stimlede sammen på baneområdet og langs Jernbanegade for at overvære herskabernes modtagelse.

Kong Frederik den Ottende og dronning Louise blev, da de ankom til Fredensborg kort efter kroningen i 1906, modtaget med stor festivitas. En begivenhed der selvfølgelig kom på postkort. Den lille by med det berømte slot var på ny kommet i centrum. Herskabernes modtagelse, de flotte korteger af elegante køretøjer, udflugterne, vagtparaderne samt festlighederne på selve slottet satte helt naturligt deres præg på byen og dens liv. Efter en henslumrende tilværelse blev det optakten til en renæssance for byen.

Skipperhuset ved Esrum Sø omkring 1907. Et højst særpræget hus, både hvad udseende og historie angår. Huset skriver sig tilbage til begyndelsen af 1730-erne, hvor Frederik den Fjerde lod Fredensborg Slot opføre. Hans pragtfulde lystfartøj, som var udstyret med noget så sjældent som en overdækket glasskahyt, lå i Esrum Sø udsat for alskens vejrlig. Efter anvisning af arkitekt Krüger lod han derfor et bådhus opføre neden for slotsparken. Med tiden udvidedes antallet af kgl. lystfartøjer, og det blev en hel lille flådebase. Fra 1807-14 var der bådeværft, og 187 både nåede at løbe af stablen i denne periode. Skipperhuset lå derefter ubenyttet hen indtil det omkring 1866 blev ombygget til hofvaskeri, en funktion det havde indtil for nogle år siden.

Her har vognmand Carl Petersen i Fredensborg, også kaldet »Carl Fragtmand«, været på jernbanestationen for at hente rejsegods. Når denne daglige foreteelse er blevet foreviget, skyldes det nok så meget, at børnene og landliggerfruen, der endda har fået lov til at holde tømmen, har ønsket at få et billede til fotoalbummet som minde om sommerferien. Antallet af landligere steg betydeligt i løbet af 1800-årene, hvor det efterhånden »hørte sig til« at ligge på landet om sommeren. Ikke alle ønskede eller havde mulighed for at anskaffe sig egen sommerbolig. I stedet indlogerede man sig privat eller på et af de utallige pensionater, der skød op som paddehatte overalt. Landliggerne flyttede i reglen ud i midten af maj og blev til hen i september.

Et kig op ad Jernbanegade i Fredensborg omkring 1910. Byen er rig på gamle huse. Godt og vel en tredjedel af de 72 huse, der byggedes i tiden fra 1723 til 1800, er bevaret. Byens opkomst og senere udvikling er uløselig knyttet til det slot, hvis navn symboliserede freden 1720 efter Den store nordiske Krig, og som Frederik den Fjerde var første byggherre af. I modsætning til sine forgængere – Frederik den Fjerde og Christian den Sjette – var Frederik den Femte stærkt interesseret i at gøre Fredensborg by større. Slottet blev kongens foretrukne sommerbolig. Hoflivet trak også mange til byen, der ønskede at leve i glansen fra den sol, som nu skinnede deroppe fra, så længe det varede. I løbet af 1800-årene blev Fredensborg gradvis omdannet til pensionistby.

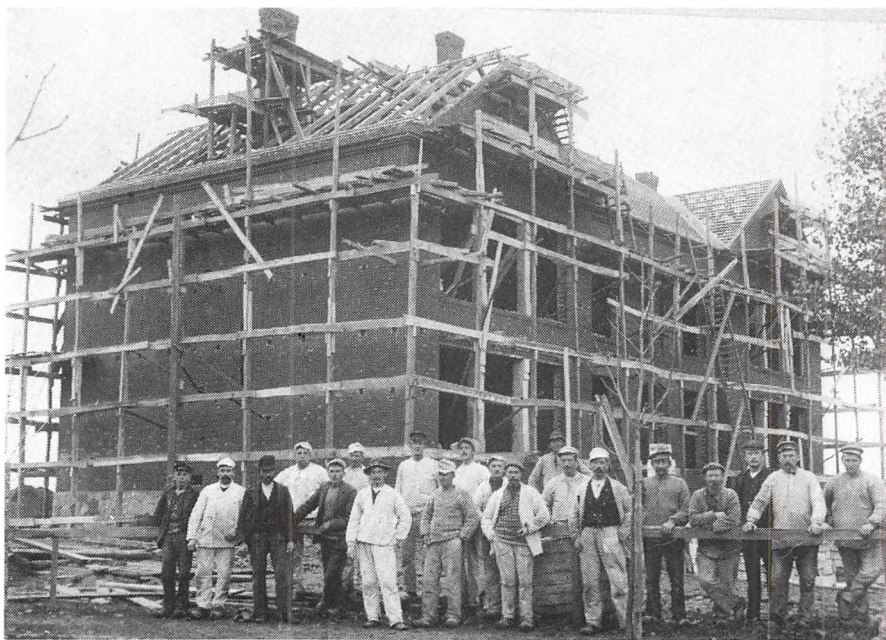

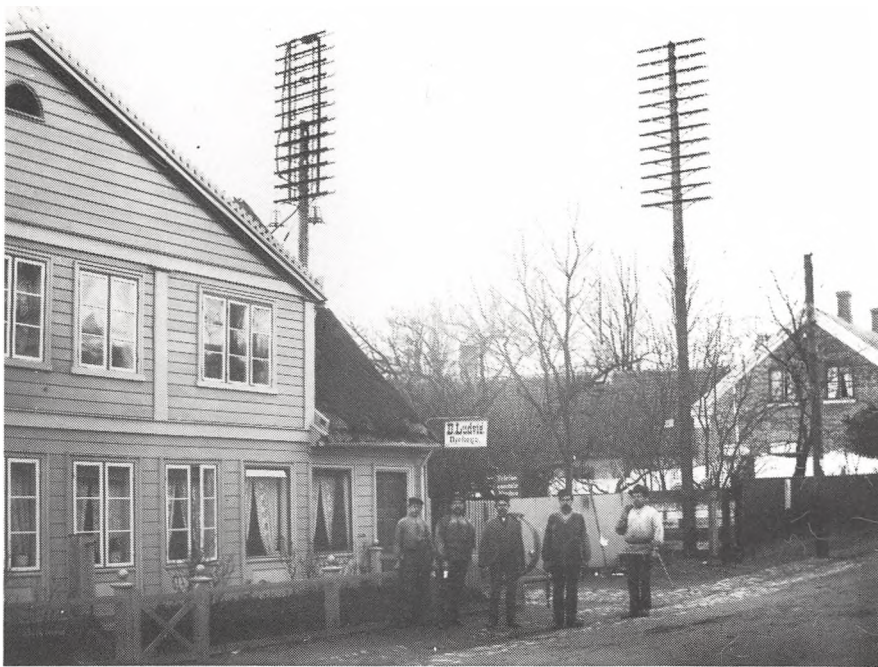
Den hestetrukne vejtrømler er erstattet af en mægtig damptrømler. Nogle skoledrenge eller måske arbejdsdrenge er kommet med på billedet, der er taget omkring 1900 i forbindelse med arbejdet på den nye Helsingørvej ved Lunden. Drengen med kurven er nok sendt ud til sin fader med frokosten. I umindelige tider havde vejene fulgt terrænet på en naturlig og hensigtsmæssig måde. Ofte var vejen kun et par hjulspor, der tid efter anden, når disse blev for dybe og ufremkommelige, blev flyttet en smule til en af siderne. Trafikken har heller ikke været særlig intens. Det var først i forbindelse med industrialiseringen og fremkomsten af automobilet, at et egentligt behov for brede og ordentlige veje opstod.

Fredensborg gamle skole i Jernbanegade 11. I døren ses lærer Bang Ebbestrup. Efter datidens forhold har skolevæsenet ikke været så ringe endda. Da den ældste skole i Gartnerstræde i 1774 blev nedlagt, kunne borgerne vælge mellem at sende deres børn i skole hos slotslæreren eller i den lille landsbyskole i Asminderød. Det afholdt imidlertid ikke byens indbyggere fra at arbejde for på ny at få deres egen skole, og omkring 1830 lykkedes det. En ny skolebygning rejstes på en del af grunden til Jærggården (Jernbanegade 7-11). Her var skole indtil 1906, hvor den blev afløst af den nuværende Fredensborg Skole.

Tiden må være omkring rejsegildet på Fredensborg nye skole på Benediktevej. Skolen blev indviet i 1906. Håndværkerne har beredvilligt taget opstilling for fotografen, hvis opdukken utvivlsomt har været en kærkommen pause og afveksling i det daglige slid på byggepladsen. Det må have været uendelig hårdt og slidsomt at slæbe mursten, mørtel og andre byggematerialer op ad stejle stiger og balancere rundt på stilladsets brædder. Arbejdsdagen var lang, 14 timer om sommeren og 12 timer om vinteren. Fagbevægelsens mål, 8 timers arbejde, 8 timers frihed og 8 timers hvile, blev først gennemført for alle i 1919 (48 timers ugen). Vejrligsdage var et ukendt begreb.

Det er vinter, formentlig engang i december måned 1895. Telefonarbejderne har netop lagt sidste hånd på arbejdet med at etablere Fredensborg telefoncentral i Jernbanegade 20, eller som der står på skiltet bag den midterste af personerne »Telefonsamtale Station«. Centralen blev taget i brug den 1. januar 1896. Telefonen var en nymodens ting, som selvfølgelig blev modtaget med en vis skepsis af mange. Den forholdsvis overskuelige kreds, som i begyndelsen havde fornøjelsen af at kunne telefonere sammen, blev ret hurtigt udvidet, og i 1907 flyttedes centralen til Jernbanegade 11. For de fem telefonarbejdere har der sikkert været mere end rigeligt med arbejde.

Festklædte med høj hat eller bowlerhat er Fredensborgs borgerskab mødt op til indvielsen af vandtårnet på Tinghusvej i april måned 1906. Nogle af beboerne på alderdomshjemmet ved siden af kigger på, utvivlsomt med en vis beundring. Et vandtårn var et stort fremskridt. Herved åbnedes der mulighed for at få indlagt vandværksvand i husene med højnelse af hygiejnen til følge. Mange har uden tvivl glædet sig over for fremtiden at slippe for den evindelige slæben vand fra pumpen i gården. Man havde da heller ikke kunnet vente på den officielle indvielse, men allerede fra den 6. februar tappet vand fra hanerne.

Et kig ind i det store og veludstyrede køkken på det nye alderdomshjem på Tinghusvej i Fredensborg i begyndelsen af dette århundrede. Alderdomsforsorg var en forholdsvis ny foreteelse i datidens Danmark. Den første danske lov på dette område gennemførtes i 1891. Alderdomshjemmene tog sigte på gamle mennesker, der ikke længere kunne klare sig selv. Kogekonerne og køkkenpigerne er i fuld gang med at tilberede et af dagens måltider. En ældre morlille ser på, at alt går forskriftsmæssigt for sig. Hendes holdning synes iøvrigt at afspejle en vis resignation over situationen.

Mine Hansen, g.m. graver Hans Hansen, i køkkenet i huset »Kirkedal«, Grønholtvej 48, o. 1900. Mine fungerede i sine senere år som spå-kone og klog kone.

At kvindernes plads var i hjemmet, især i køkkenet, var så afgjort den herskende indstilling i vide kredse omkring århundredskiftet. Det var derfor også et rum, som relativt sjældent blev fotograferet. Et træbord, et køkkenbord med zinkbeklædt vask, et komfur og en tallerkenrække, sådan var køkkenerne flest ved indgangen til dette århundrede. Afhængig af den økonomiske formåen kunne køkkenet desuden være forsynet med et eller flere skabe, spisekammer og en hokasse til at holde maden varm. Der kunne være indlagt vand, så man slap for at slæbe vandet ind fra pumpen i gården, ellers hørte en vandtønde, eller som her et par store spande med øse, også til standardudstyret.

Et kig ind i havearbejder Jørgensens hjem på Endrup Byvej ved Fredensborg engang i begyndelsen af dette århundrede. Pladsen har været trang. Hele det ene hjørne af opholdsrummet optages af et senge-
sted skjult bag forhænget. Der har akkurat lige været plads til et bord, som familien kunne samles omkring om aftenen, ikke i petroleumslampens, men i stearinlyssets skær. Det lidt simple bord er dækket af voksdug. Væggene er fyldt med indrammede skildrier og fotografier af familie og barndomshjemmet. En slagbænk har fået plads langs den ene væg.

Her er fotografen mødt frem ved rejsegildet på en villa på Stationsvej 15 i Fredensborg. De obligatoriske tre kranser vajer over spærene, og bygherren, der diskret holder sig i baggrunden, har skænket håndværkerne og arbejdsfolkene øl på store flasker. Tiden er omkring 1898. Netop det første årti af 1900-årene var præget af en nærmest hektisk byggeaktivitet. Omkring 70 nye ejendomme og bygninger blev rejst i løbet af de 10 år. Mange af de store og elegante villaer, som ligger i Fredensborg, er netop bygget i denne periode som landsteder for velhavende personer, men overgik efterhånden til helårsbeboelse.

Aftenmøde i »Klubben af 1895« på Jernbanehotellet i Fredensborg. Der spilles l'hombre. Med grundloven 1849 indførtes de såkaldte »borgerlige frihedsrettigheder«, som blandt andet omfattede »retten til at danne foreninger i ethvert lovligt øjemed«. Da omgangsformen i samfundet samtidig ændredes som følge af industrialiseringen, blev resultatet et blomstrende foreningsliv, og et sandt væld af foreninger så dagens lys. En del af foreningerne havde seriøse og mere langsigtede mål, andre som »Klubben af 1895« mere selskabeligt formål. Klubben var for herrer af borgerligt tilsnit, og damerne har formentlig kun kunnet komme der ved særlige lejligheder.

Et kig ind i Chr. Olsens ligkistesnedkeri i Jernbanegade i Fredensborg omkring 1905. Alle er i fuld sving med arbejdet på snedkeriet. Et par af læredrengene har fået lov til at arbejde selvstændigt, mens en tredje hjælper en svend. Håndværket, der var stærkt traditionsbundet, ændrede sig uhyre trægt. »Indviklede mekaniske indretninger« vandt kun langsomt indpas i arbejdsgangen. Selv i større foretagender, hvor der fremstilledes forholdsvis mange og ensartede ting, vandt mekanisering kun langsomt frem.

Mange fotografer tog rundt i by og nærmeste omegn og tilbød fotografiering. Her har en af dem besøgt gartneriet til Villa Zoar i Skipperalle i Fredensborg. Livet gik tilsyneladende sin stille og rolige gang her. Et par af medhjælperne er i gang med hakke- og skuffejern. En tredje er i færd med at binde de udpriklede planter i mistbænkene. Gartneren selv har taget opstilling med den ene tommelfinger stukket indenfor vesten. I ældre tid benævntes denne iøvrigt urtegårdsmand eller podemester, men disse betegnelser blev i løbet af 1700-årene fortrængt af sproget og erstattet med det tyske gartner.

ET SMUT TIL DANSTRUP –

På sin tur rundt på egnens gårde er fotografen her nået til »Huggergården« i Danstrup. Tiden er 1912. Familien, – mand og kone, deres barn og farfaderen – står samlet på gårdspladsen omkring et tohjulet køretøj, en slags trækvogn. De to mælkejunger anskueliggør dens anvendelse. Det er uden tvivl den sidste nye anskaffelse til gården, som her præsenteres med en vis stolthed. Det er andelstiden. Man forarbejdede ikke længere selv den mælk, som gårdens kobesætning ydede, men sendte den til det nærmeste andelsmejeri. Mælkejungerne fra de enkelte gårde blev bragt op til hovedvejen, hvor mælkevognen fra mejeriet senere afhentede dem og stillede et par tomme junger i stedet.

– OG TIL SØRUP –

Vaskepladsen ved Sørup. Den lille idylliske landsby sydvest for Fredensborg havde i slutningen af 1800-årene ikke mindre end tyve erhvervsvaskerier. Et par gange om måneden tog blegemændene til Helsingør og København for at aflevere tøjet og få det snavsede med tilbage. Tøjet blev rensset i bøgelud og derefter skyllet nede i Esrum Sø. Det kunne være bidende koldt for blegemændenes koner og vaskepiger sådanne i timevis at stå med det våde vasketøj i alskens vejr. Til ly for den værste vind var der da lavet læhegn af tagrør eller langhalm omkring tostolen, hvor de stod og svingede banketærsklen for at drive den sidste lud ud af tøjet. Men tøjet skulle skylles, og her måtte vaskepigerne enten stå i vandet eller ligge på knæ på den lille bro. Det var et hårdt og slidsomt arbejde, og vaskekonerne blev da i reglen også tidligt gamle og værkbrudne.

– GENNEM TORPEN –

At sko en hest eller to, som det sker her hos smeden i Torpen, har været en dagligdags foreteelse i datidens landsbysmedier, hvor smeden kunne fungere både som grovsmed, beslagsmed og kleinsmed. Og som det ses, har smeden i Torpen også repareret vogne og andre køretøjer. Selve navnet Torpen er vanskelig at tyde, men kan betyde en ryddet plads i en skov, hvorpå der ligger flere huse – en landsby. Landsbyen kan iøvrigt deles op i Øverste Torp og Nederste Torp. Sidstnævnte betegnelse anvendes stadig.

– TIL ØRESUND I HUMLEBÆK –

Befolkningen i fiskerlejerne langs Øresundskysten blev et yndet motiv for fotografjerne, ligesom den havde været det for malerne, der fra omkring 1820 i stigende antal havde søgt til fiskerlejerne. Fotografen blev sjældent ret længe. Han skabte øjebliksbilleder, og hans arbejde bestod fortrinsvis i at finde et velegnet og salgbart motiv, hvad enten det var omgivelserne, en situation, eller som her et par fiskertyper fra Humlebæk, iøvrigt far og søn. I folkmunde hed de »Peber« og »Kanel«, på dåbsattesten Anders og Edvard Henriksen. Billedet er fra 1908.

– OG SLETTEN –

Det er morgen. Fiskerkonerne fra Sletten har været nede på stranden for at tage imod bådene, der kom ind med fangsten. Fiskene skulle bringes ind til bl.a. Helsingør Fiske-torv. Oprindeligt blev turen tilbage-lagt til fods med de flettede kurve på ryggen eller med trillebør. Senere har de utvivlsomt ligesom fiskerkonerne i flere af de andre fiskerlejer langs kysten betalt en vognmand for at køre dem ind om morgenen og hjem om eftermiddagen. Med åbningen af Kystbanen i 1897 var det nærliggende at tage toget. Det var både bekvemt og mere fleksibelt og næppe dyrere.

– NORDPÅ TIL ESPERGÆRDE –

Den højtliggende Tibberup Mølle har i århundreder tjent som sømærke for skibene i Sundet. Hvor længe der har været mølle på stedet vides ikke bestemt. Der var først en stubmølle, formodentlig bygget i sidste halvdel af 1600-årene. Denne blev i 1870 afløst af den nuværende mølle af hollandsk type. Møllen har i perioder været stærkt forfalden og dømt til nedrivning, men er blevet reddet. Helsingør Kommune ejer nu møllen og har sat den i stand.

Interiør fra barbersalonen i Espergærde i begyndelsen af dette århundrede. Espergærde var i sidste halvdel af 1800-årene præget af et kraftigt voksende befolkningstal, og allerede omkring århundredskiftet havde fiskerlejet fået karakter af bymæssig bebyggelse, hvor navnlig villaerne dominerede. Kystbanen havde gjort det muligt at bo hvor som helst langs Strandvejen og alligevel komme til og fra København på kort tid. I det sidste tiår af forrige århundrede var landliggerens antal i postvæsenets statistik nået op på halvfemte tusinde sjæle. Dette satte selvsagt sit præg på stedet og næringslivet, der i høj grad blev servicebetonet.

– OG SNEKKERSTEN

Fotograf Chr. Wismer har taget dette stemningsfyldte billede i Snekkersten henimod år 1900. Et par fiskere er i færd med at bøde garn ved havnen, medens en ældre fisker betragter færdslen på Strandvejen, hvor en større fiskerpige kommer kørende med sin trillebør. Hun har muligvis været på fisketorvet i Helsingør, hvor en stor del af fangsterne fra fiskerlejerne ned til Sletten Havn traditionelt blev solgt. Mange af fiskerkonerne og -pigerne havde desuden deres bestemte familier i byen, hvor de havde aftale om levering af fisk én gang om ugen. Snekkersten Havn er anlagt i begyndelsen af 1870'erne, hvor fiskerne i Snekkersten og Skotterup gik sammen om arbejdet. Bådehavnen blev tillige anløbssted for rutebådene mellem Helsingør og København.

NU SER VI HELSINGØR

Helsingør by set fra bakkerne syd for byen engang i 1880'erne, endnu før Kystbanen blev ført igennem til havnen. Den firlængede gård omtrent midt i billedet måtte, ligesom flere andre bygninger, vige pladsen for fremskridtet. Til højre ses den bekendte »Villa Augusta«, hvor prinsesse Augusta, søster til Christian IX's gemalinde dronning Louise, boede. Villaerne, der lå tæt ved Strandstien, blev i første omgang skånet for nedrivning, men måtte til sidst give plads for rangerterræn og det senere rensningsanlæg.

Helsingør Havn ligger stille hen, en situation der var almindelig i de sidste årtier af forrige århundrede. Havnen var i årene 1860-62 og omkring 1878 blevet udvidet ganske betydeligt. Man havde derigennem håbet at kunne drage større nytte af den stærkt voksende trafik gennem Sundet, nu hvor byen ikke længere havde opkrævningen af Øresundstolden. Dette slog imidlertid fejl, og da både byens sejskibsflåde og skibsprovanteringshandel var i hastig tilbagegang, besad byen ikke den kapital og fremdrift, der var nødvendig for at ændre tingenes gang. Fornyelsen kom udefra gennem anlæggelsen af et jernskibsværft i 1882. Færgeriet mellem Helsingør-Helsingborg, som går tilbage til middelalderen, undergik samtidig en stor forandring. De gamle færgebåde, hvoraf en er på vej til kaj ved lods- og karantænehuset på Sdr. Mole, blev afløst af de dampdrevne færger.

Hjulfærgen »Kronprinsesse Louise« ligger klar til afgang ved toldvæsenets visitationshus omkring år 1900. En ny epoke i H-H-overtartens historie indledtes i 1888, da DSB påbegyndte sejladsen med dampfærgen »Masnedsund« på ruten. Fra 1892, året efter indvielsen af den store, imponante jernbanestation på havnepladsen, kunne der også overføres jernbanevogne.

Gennem H-H-overfarten og Kystbanen genvandt Helsingør noget af sin tidligere position som et betydningsfuldt led i landets handelsomsætning. Af vidtrækkende betydning blev også Hornbækbanen, der ved dens anlæggelse i 1906 åbnede landet mod nord. Da begge jernbaner følger kystlinien, var det overladt til den fremvoksende bilisme at inddrage området mellem jernbanerne.

Helsingør Jernskibs- og Maskinbyggeri, i dag Helsingør Værft, set fra en af bastionerne ved Kronborg Slot omkring 1896. Anlæggelsen af jernskibsværftet i 1882 fik fra første færd enorm betydning for byen, hvis næringsliv og folketal var stagnerende. Værftet markerer reelt det industrielle gennembrud i byen. Helsingør havde allerede i begyndelsen af 1850'erne en forholdsvis veludviklet industri, men man sad på havnen og handelsflåden, hvilket kan synes forståeligt, idet byen i mere end 400 år havde ernæret sig ved søhandel. Man overså, eller rettere man prioriterede ikke den mulighed, der lå i en videreudvikling af den allerede eksisterende industri, tilstrækkeligt højt, da man efter Sundtoldens ophævelse i 1857 skulle gå nye veje.

Et kig ind i en af fabrikshallerne på »Fiskenetfabrikken Danmark« på Grønnehavevej omkring 1930. Fabrikken, der i en årrække var en af de betydeligste i landet, blev grundlagt i 1892 og udvidet kraftigt i 1896. Fabrikbygningerne, der både var tidstypiske og af håndværksmæssig kvalitet, blev revet ned i 1980. Det karakteristiske shed-tag med de skråtstillede vinduer var den primære belysningskilde. Over de fleste »væve« hang dog en elektrisk lampe. Man sparede på energien. Som det også fremgår af billedet, var det fortrinsvis kvinder, der var beskæftiget ved maskinerne. Det er da også kendetegnende, at den nye industri i høj grad byggede på ufaglærte kvinder, og dem var der mange af. Hovedparten rekrutteredes fra den hurtigt voksende arbejderklasse, som havde sin baggrund i den kraftige indvandring, der fandt sted fra land til by.

Lock-outede værftsarbejdere fra Helsingør på udflugt til Gurre i 1911. Det tidligere patriarkalske forhold mellem arbejdstagere og -givere blev med de ændrede arbejdsforhold, der fulgte med industrialiseringen og udbredelsen af lønarbejdet, afløst af interessemodsætninger. Strejker og lock-outer blev, efterhånden som arbejdsmarkedet efter laugsvæsenets ophævelse i 1857 organiseredes i fag- og arbejdsgiverforeninger, et anerkendt middel i arbejdskonflikter.

Det er grundlovsdag omkring år 1900. Demonstrationstoget er ved at være klar til at begive sig ud på den planlagte rute fra Herluf Trollesvej i Helsingør. Det er et velklædt og velordnet opbud, hvis eventuelle urolige elementer kan styres af en enkelt sindig betjent, som synligt er mere interesseret i fotografen end i menneskemængden. I forreste række ses byens ledende socialdemokrater og fagforeningsledere, der også er repræsenteret ved deres fanebærere. Længere tilbage i rækkerne skimtes ungdomsforeningernes propagandabannere. Netop i årene omkring århundredskiftet fandt en politisk brydning sted, såvel lokalt som i større sammenhæng.

Medlemmerne i »Good-Templarlogen nr. 517 Hans Rostgaard« i Helsingør poserer for fotografen ved et møde i den nye NIOGTs bygning på hjørnet af Allégade og Rostgaardsvej. Medlemmerne – mænd og kvinder – bærer ordenens insignier, og på væggene hænger de indrammede ordensdokumenter. Logen »Hans Rostgaard« blev stiftet den 14. februar 1904. Good-Templarbevægelsen var kommet til Helsingør allerede i 1883, hvor foreningen »Afhold« blev midtpunkt for en halv snes afholdsloger. Afholdsbevægelsen er et enkelt eksempel på det foreningsliv og det folkelige fællesskab, som trivedes i Helsingør og andre steder omkring århundredskiftet.

Mange af de detailforretninger, som dukkede op i slutningen af 1800-årene og begyndelsen af dette århundrede, etableredes ofte under små og beskedne forhold. Her er fire herrer blevet foreviget i baglokalet til Grabowsky's grønthandel i Bjerggade 17. Baglokalet fungerede øjensynligt også som dagligstue med et sengested i hjørnet. I petroleumslampens skær får de herrer sig uden tvivl en sludder om mangt og meget, måske om de lokalpolitiske forhold. Landets første socialdemokrater (1892) er netop valgt ind i Helsingør Byråd.

Det kommunale slagtehus, der i årene 1913-14 opførtes i Svingelport, var en betydelig landvinding. Det almindelige var, at slagteren øvede sit blodige håndværk på ejendommens gårdsplads, hvorpå de parterede kødstykker blev ophængt på kroge i porten, hvor kunderne indfandt sig. Slagtningen havde i reglen været averteret i avisen, eller slagterdrengen havde været rundt i byen med dyret, medens han udråbte, at dette dyr i morgen ville blive udhugget hos mester. I slagtehuset kunne slagtningen ske under mere betryggende forhold. Alle byens slagtere kunne arbejde her, hvor de også havde fælles kølerum til deres varer.

Fra en af lejlighederne ved »Aldersstiftelsen« på Gurrevej omkring 1930. Det var et betydeligt socialt fremstød, da Helsingør Kommune på baggrund af den store bolignød og arbejdsløshed i årene 1919-21 opførte de 150 aldersboliger med stue, kammer, køkken og wc. Det var i øvrigt de første af sin slags i Danmark, og de kom til at danne forbillede for tilsvarende byggeri andre steder i landet. Huslejen var ti kroner. Optagelsesbetingelserne var, at man var fyldt 60 år og havde boet 10 år i Helsingør.

Skolebespisning ved den gamle Friskole i Marienlyst Allé omkring 1916. Glæden synes behersket, men situationen var også alvorlig. Verdenskrigen rasede. Danmark var ganske vist neutralt, men blev ramt af en dyrtid, man aldrig havde kendt magen til. Behovet for bespisning voksede kraftigt, og de omkring 300 børn, der i forvejen hver dag fik et livsnødvendigt kosttilskud i form af en skål varm grød, mangedoblede. Nu fik 1000 børn i Folkeskolen hver dag en ret varm mad – »så meget de kunne spise«. Maden var søbemad som grød, vælling eller øllebrød, men en gang ugentligt var der kødret, som frikadeller eller labskovs med kartofler og kål. Desuden fik børnene kopsko og i trange tilfælde anden beklædning.

Her har Helsingør Idrætsforenings førstehold taget opstilling sammen med lederne foran deres beskedne klubhus på Grønnehave. Det lille klubhus, der lå umiddelbart bag jernbanestationen, var bygget »Anno 1913« og var i brug til 1923, da den nye sportsplads ved Ndr. Strandvej blev færdig. Helsingør Idrætsforening var én af de mange sportsklubber, ungdomsforeninger, sangforeninger, kolonihaveforeninger, studiekredse, aftenskoler m.v., der i stort tal dannedes i begyndelsen af dette århundrede, og som var et udtryk for den øgede fritid, man havde opnået. Fritid var iøvrigt et forholdsvis nyt begreb i det danske sprog. Endnu omkring midten af forrige århundrede boede og levede størstedelen af befolkningen i direkte tilknytning til deres arbejde. Først med industrialiseringen og udbredelsen af lønarbejdet var det blevet mere aktuelt at skelne mellem arbejde og fritid.

»Helsingør Torvehalle« på hjørnet af Kongensgade og Lundegade omkring århundredskiftet. Det var en tid, hvor butikshandelen for alvor vandt indpas, og hvor den traditionelle torvehandel ændredes meget. De afgrøder og produkter, som bønderne tidligere havde ført til torvs i købstaden, blev i stedet leveret direkte til de forskellige andelsforetagender, der dannedes. Byboernes indkøbsvaner ændrede samtidig karakter. Indkøb på længere sigt blev afløst af mindre, men hyppigere indkøb hos de lokale butikshandlere, der alle havde et velassorteret vareudbud inden for deres specielle område.

Stengade lige omkring århundredskiftet. Fotografen har stået omtrent ud for nummer 11 og set i retning af havnen. Det er de malede håndværks- og butiksskilte, som massivt rager ud fra husfacaden, der dominerer gadebilledet. Enkelte forretninger har nøjedes med at få malet navnet på selve facaden. At Stengade var et handelsstrøg, vidner skilteteksterne tydeligt om. En enkelt industrivirksomhed, nemlig I. Hagens sæbefabrik, har dog også fundet plads her, eller rettere inde i gården.

Billedet er fra Stengade i Helsingør engang omkring århundredskiftet – en blanding af nyt og gammelt byggeri. Byfornyelsen skete med forrygende hast i disse år. Mere end 20 udlejningsejendomme af borgerligt tilsnit blev i løbet af en kort årrække rejst forskellige steder i bykernen. Langt den overvejende del af nybyggeriet blev dog snart henlagt til områderne uden for den gamle bygrænse. I forbindelse med den specialisering, der fandt sted inden for detailhandelen, kom udstillingsvinduet til at spille en stadig større rolle. Dør om dør har isenkræmmerne Viggo Kempel og W. Marcussen bejlet til kundernes gunst, og man har nærmest indtryk af, at det meste af varelageret er blevet udstillet, enten i vinduerne, i de fine skabe eller på selve fortorvet – sidstnævnte måde er i øvrigt moderne igen.

MOD HELLEBÆK

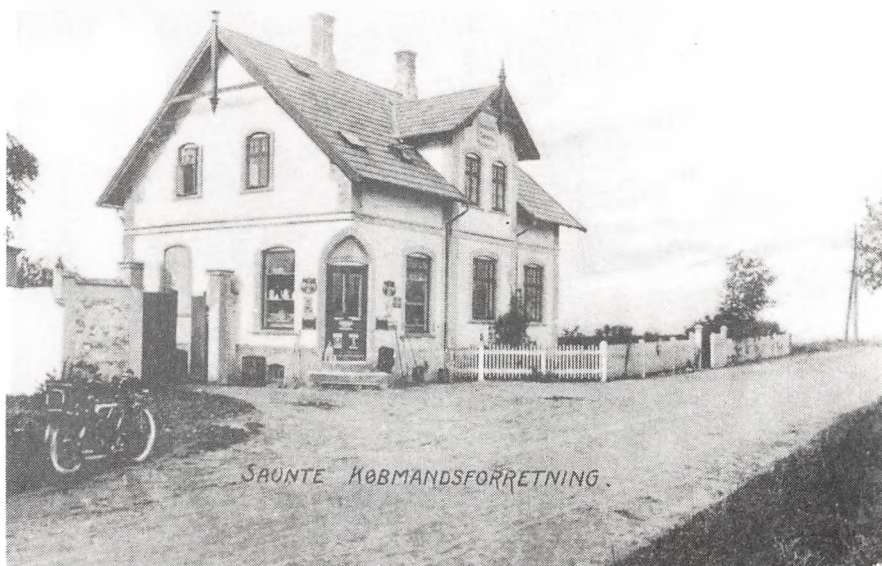
Færdslen på Strandvejen kunne på søndage, når vejret var godt, være ganske betragtelig. Strandvejen nordpå fra Helsingør var en yndet promenadestrækning, ligesom den lille idylliske »industriby« Hellebæk og de omliggende skove var et søgt udflugtsmål. Julebækken havde fra gammel tid dannet skel mellem det store Tikøb landsogn og købstaden Helsingør. Skovløberhuset, der siden 1866 også havde været traktørsted, var et overordentligt søgt udflugtssted såvel for byens og omegnens beboere som for turister.

NYGÅRD

Brødvognen fra Helsingør Fællesbageri er på sin tur rundt i oplandet engang omkring 1910 kommet til Nygård smedie. Måske har fotografen Sofus Christensen gjort turen med. Han kom nemlig også fra Helsingør. Medens smedien i Nygård var jævn gammel med gårdene, altså fra udskiftningstiden, var Helsingør Fællesbageri ganske nyt, oprettet i 1907, hvor fællesorganisationen i Helsingør købte et nyopført bageri.

SAUNTE

Købmandshandelen i Saunte omkring 1915. Saunte eller Sandte, en udtale af bynavnet, som endnu kan høres på egnen, blev »stationsby« i forbindelse med anlæggelsen af Hornbækbanen i 1906. Omtrent samtidig kom købmanden, der lod den ret store købmandshandel opføre med beboelse både til sig selv og kommissen. En del villaer byggedes efterhånden, men mere blev det heller ikke til. Saunte bevarede sit landsbypræg og vendte så at sige ryggen til jernbanen, der aldrig fik den betydning for landsbyen, man havde håbet på og vel egentlig også regnet med.

HORN BÆK

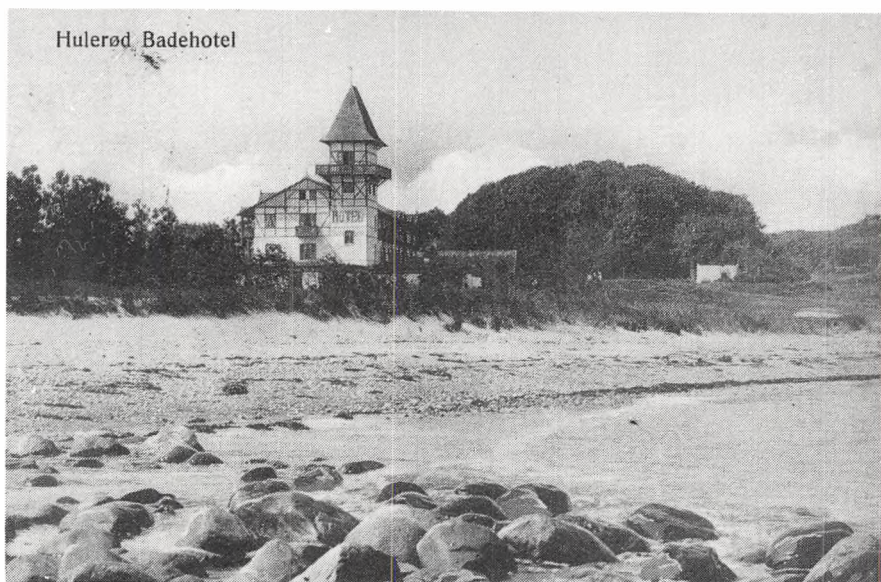
Der er travlhed på banegården i Hornbæk. Toget er netop ankommet fra Helsingør med ferierejsende. Kunstneres Hornbæk blev i årene omkring 1900 i stigende grad overtaget af landligere og andre sommergæster. Fiskerlejet blev således i løbet af ganske få år omdannet til mondant badested, »Danmarks Riviera«, hvilket selvfølgelig satte sit umiskendelige præg på bysamfundet. Sommermånederne, hvor indbyggertallet mangedobledes, prægedes af hektisk travlhed, medens byen resten af året lå forholdsvis stille hen.

Hornbæk Havn blev taget i brug i 1875. Indtil da havde fiskerne, ligesom i de fleste andre lejer på Øresundskysten, måttet lande deres fangster direkte på den åbne kyst og døje med den besværlige ophaling af bådene på stranden. Havnen lettet selvsagt fiskeriet og muliggjorde samtidig overgangen til bådtyper som kvaserne. Mere end noget andet erhverv satte fiskeriet sit særlige og iøjnefaldende præg på hverdagslivet og omgivelserne. Stejlepladsen med garnene, de optrukne både, travlheden i havnen, når fiskerne kom ind med deres fangster, for slet ikke at tale om den særegne lugt af fisk, saltvand og rådden tang, sørgede for dette. Det var dette miljø, sommergæster søgte, og fotografen gengav i sine billeder.

HULERØD

Fra den åbne svalegang på Hulerød Badehotels tårn havde feriegæsterne et storslået udsyn over det meste af kyststrækningen ned mod Hornbæk og op mod Gilleleje. »Hinsides Bugten rager Hulerød Badehotel med sit lille Taarn op af Plantagen, der ligger udenom. Bag Hotellet kan De følge Kystliniens Stigning op mod Nakkehoved Fyr. Paa en stille Sommermorgen er det saa smilende et Landskab, at det fryder Vandringsmandens Øjne. Frugtbare Marker breder sig ned mod Grib Skov og op mod Nakkehoved. Højt oppe i Luften synger Lærken sin Jubelhymne, mens Kirkeklokkerne – hvis det er Søndag – ringer til Gudstjeneste i Villingerød eller Søborg. Blidt stryger det blaanende Hav langs den høje Kyst - -« lyder en turbeskrivelse fra omkring 1916. I dag er Hulerød nærmest domineret af sommerhusbebyggelse.

Dronningegaard

DRONNINGMØLLE

»Dronninggaard« eller »Slottet«, som det nutidige hotel ved Dronningmølle hedder, har en bygningshistorie, der går tilbage til Frederik den Andens dronning Sofie. Her hvor Esrum å (eller kanal) løber ud i havet, byggedes i 1580-erne et større mølleanlæg – Dronningens Mølle. Allerede på dette tidspunkt var her udskibningssted for tømmer fra de kgl. skove. For at lette brændetransporten blev der i årene 1802-05 gravet en 9 km lang kanal fra Esrum Sø og ud til Dronning Mølle. Transporten af brænde og tømmer foregik med pramme, der blev trukket af heste, som iøvrigt stod på stald hos særlige husmænd i Esrum. På bakkedraget, hvor nu Klithotellet ligger, opstables tømmeret inden det udskibes. Ved anlæggelsen af Hillerødbanen i 1873 ophørte brændetransporten på Esrum Kanal, som i dag kun tjener som afløb for søen.

FORBI NAKKEHOVED

Nakkehoved Fyr på toppen af den godt og vel 30 meter høje kystskrænt. De stærkt befærdede farvande Kattegat og Øresund var vanskelige at besejle på grund af de mange skær og rev. For at hjælpe og vejlede de søfarende gik man tidligt i gang med blusserier og senere med fyr. Under Frederik den Anden oprettedes fyr på Skagen, Anholt og Kullen. I 1772 oprettedes to fyr på Nakkehoved øst for Gilleleje. Det var tårne med kulfyrvoroven. Senere forbedredes de til lukkede fyr, og omkring 1834 blev de bygget om til lampefyr med olielamper. Det østre fyr nedlagdes i 1898, samtidig med at det vestre fyr byggedes højere og blev indrettet med blinkfyr.

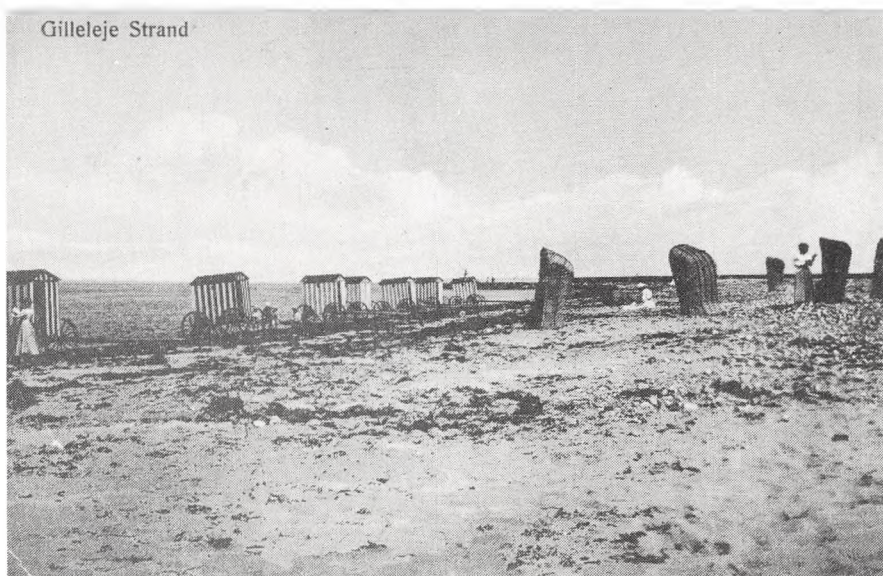
NU ER VI NÅET TIL GILLELEJE

Det er Gilleleje Station. Tiden for afgang er ved at nærme sig. Utallige er de landliggere og sommergæster, som i årenes løb har gjort turen med tog til det lille bysamfund. »Varmenecessariens (d.v.s. gribskovtogets) ankomst til Gilleleje banegård er en begivenhed af rang for badegæsterne. Navnlig lørdag aften når de unge fruer er ude for at tage imod deres »søndagsmænd«. Til konerne er der presenter, små overraskelser og forsikringer om, at de ved Gud ikke har været uden for en dør. Fra kontoret til restauranten og hjem, det er ægtemandens triste vej i sommerens København. – Alt er fryd og gammen«. På jernbanestationen var der også altid en ekstra skilling at tjene for de lokale drenge ved at sælge aviser eller hjælpe med oppakningen.

Gribskovbanens fremføring til Gilleleje i 1896, og i 1916 Hornbækbanens, fik fra første færd stor betydning for hele egnen. »Men længere end Gribsø kom københavnernes ikke (her fandtes en sommerrestaurant), thi de vidste, at ude ved Græsted, hvor skoven slap op, lå jernbaneliniens sidste skinne, og de havde al respekt for den 2 miles tur i en dagvogn ud til Gilleleje og havet«. De få, der kendte Gilleleje af andet end navn, havde det ganske for sig selv. »Men da hotellet og banen kom, indtraf den store forandring. – Det kniber at skaffe plads til de mange sommergæster lørdagsøndag på hotellet. Og hver stue, som kunne lejes i fiskernes hytter, blev optaget«. Gilleleje var blevet et mondænt badested.

Søbadning blev i løbet af 1800-årenes sidste halvdel særdeles populært, og de fleste fiskerlejer blev mere eller mindre omdannet til mondæne badesteder. »De fleste vidste blot, at Gilleleje var en lille flække, – hvor malere og skuespillere og andre af kunstens frie fugle slog sig ned. Den lille flok, der havde opdaget Gilleleje, og som med årene blev stabile sommergæster, der lejede sig ind i den gamle kro eller i fiskernes hytter, havde det hele for sig selv. . . . Man dasede i hængekøjen og drak toddy med fiskerne i småhaverne, når solen gik ned og den maledede Kullens bjergtoppe røde«. Med jernbanen og hotellet rykkede et nyt klientel frem – badegæsterne. Stranden blev snart et sandt mylder af strandkurve, hvor de, som ikke ønskede at ligge og dase i sandet, kunne sidde i ro og mag, beskyttet mod sol og vind. Nede i strandkanten holdt badevognene parat til at blive trukket ud i havstokken.

Et kig ned ad Havnegade i Gilleleje. Billedet er taget i begyndelsen af 1900-årene, men kunne for den sags skyld ligeså godt være taget i dag. Forandringen forekommer umærkelig. Den ro og stilhed, som synes at hvile over de små stræder og gyder i det gamle Gilleleje, hvor de idylliske stråttækte fiskerhuse, der spiller i farverne hvidt, rødt, gult og blåt, er fortsat fremherskende. Her har lejet bevaret sin oprindelige livsrytme og henvist alskens støj og spektakel til Hovedgaden. Strædernes og gydernes noget mærkelige, snoede forløb, skabt gennem stedets århundredgamle byggeskik, har gjort dem komplet uegnede til større trafik.

Vesterbrogade i Gilleleje omkring 1906. Livet går tilsyneladende sin stille og vante gang i lejet. Alligevel synes dette øjebliksbillede at rumme en vis spænding. De gamle, idylliske fiskerhuse med de små hegnede haver er her modstillet den nye tids huse og bygninger, hvis forbillender er hentet i byerne. Her har sommergæsterne, der fra slutningen af forrige århundrede strømmede til lejet, utvivlsomt spillet en vigtig rolle. Som det ses, har telefonen også holdt sit indtog, og måske ligefrem betegnende står telefonmasterne klods op ad de nye huse.

Hjørneejendommen er Th. Jacobsens hus med dennes manufakturforretning på hjørnet af Hovedgaden og Østergade omkring 1905. Udover at rage betydeligt op over fiskerbebyggelsen, som derved kom til at syne endnu lavere, er den nye tids »højhuse« karakteristiske ved den konsekvente brug af røde mursten, de lyse »sandstensbånd«. tårne og kviste samt skifertage. Ligesom i de store byer, hvor deres forbillede var hentet, er de et klart udtryk for urbaniseringen, men i høj grad også tidens smag og stil. Det er i denne forbindelse kendetegnende, at det i reglen var »tilflyttere«, der var foregangsfolk i denne henseende, mens de lokale i højere grad nøjedes med at modernisere og nyindrette deres boliger. Når bebyggelsen i Gilleleje voksede fra 214 huse i 1890 til 330 i 1916, skal det også bemærkes, at villabyggeriet var det altdominerende.

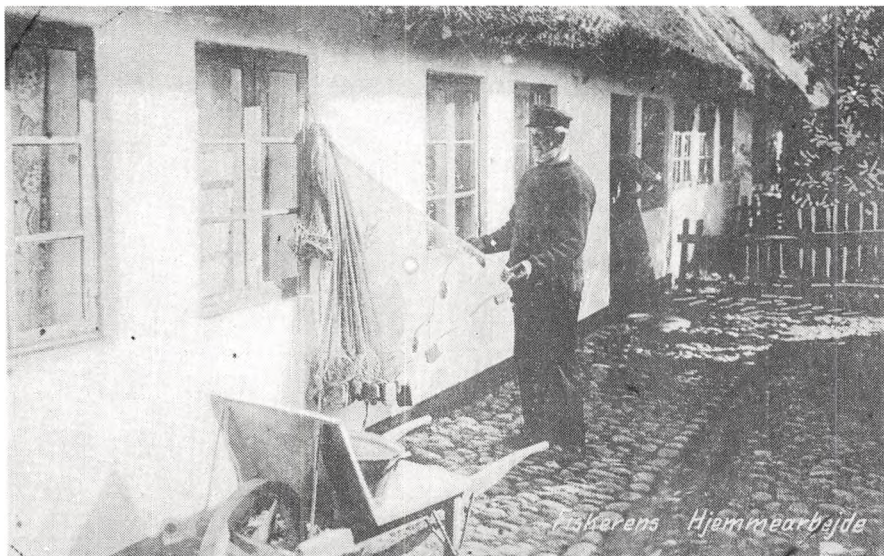

Vestmolen ved Gilleleje Havn omkring 1902. Allerede i 1760-erne havde der været tilløb til at få etableret et havneanlæg i form af et simpelt anløbssted. Det var absolut ikke uden en vis risiko at lande på den åbne kyst, og det har været et hårdt og slidsomt arbejde at få halet de store både, som krævedes ved havfiskeriet, op på stranden. En beskeden anløbsbro blev imidlertid først bygget i 1820, men eksisterede kun et årstid. En ny bådebro byggedes først i 1839. Det interimistiske havneanlæg udbygges i 1871-72 med et par moler. Havneanlægget sandede imidlertid til, og trods brugen af dampmuddermaskine og andre tekniske hjælpemidler viste det sig umuligt at holde havnen fri for sand. Man kunne i 1897 gå tværs over havneindløbet. Tilsandingsproblemet løstes med den nye, store vestmole, som stod færdig i 1902, og som i øvrigt var Nordsjællands nordligste »spadseresti«. Havnen blev i 1923-24 udvidet med Østmolen.

Havnemølen, Gilleleje

En fisker er i færd med at klargøre fiskegarn, som er hængt til tørre på huset. Omtrent samtidig med, at det velhavende københavnske borgerskab i første halvdel af 1800-årene så småt begyndte at ligge på landet om sommeren, og i den forbindelse også fandt vej til Gilleleje, blev fiskerflækkerne »opdaget« af kunstnerne, som i havet, i kysten og fiskernes enkle, hårde liv fandt en glimrende virkeliggørelse af tidens romantiske naturideal. Det samme var tilfældet, da fotografierne i slutningen af forrige og begyndelsen af indeværende århundrede på det nærmeste invaderede fiskerlejerne for at finde egnede og salgbare postkortmotiver.

Fiskerens Hjemmearbejde

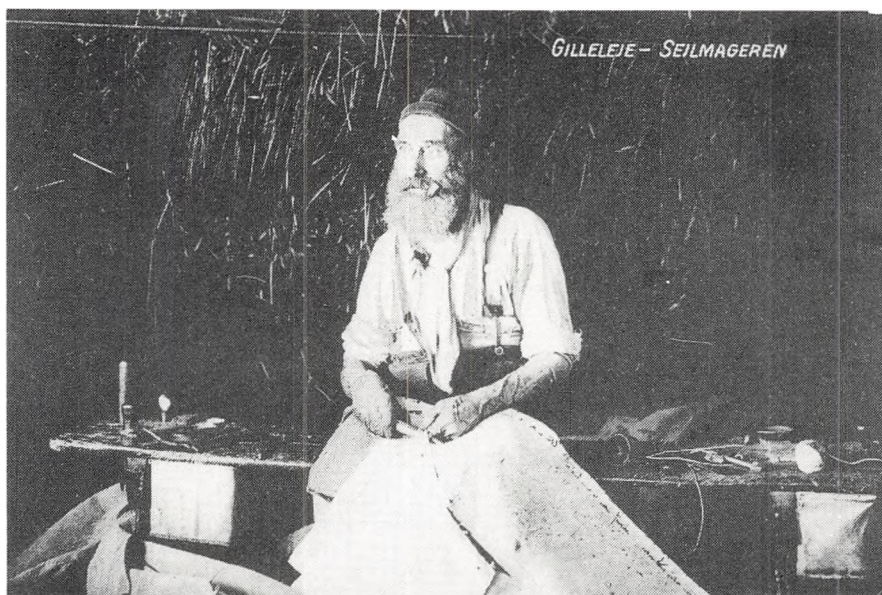

Man hjælpes ad med rengøringen af garnene, som hænges til tørre på stejlepladsen ved Gilleleje Havn i begyndelsen af dette århundrede. Gilleleje nævnes første gang 1536 i et kongebrev, hvori det hedder, at gillelejerne ikke må drive selvstændig handel med fisk og landbrugsvarer, men overlade dette til købstæderne. Her tænkes på den hensygnende købstad Søborg. Fiskerlejets opståen skal sandsynligvis henføres til middelalderens senere del. Det var i Kattegat, de hentede hovedparten af deres udkomme. Ved siden af fiskeriet holdt gillelejerne køer og får. I anden halvdel af 1800-årene supplerede nogle fiskeriet med lidt korn- og kartoffeldyrkning.

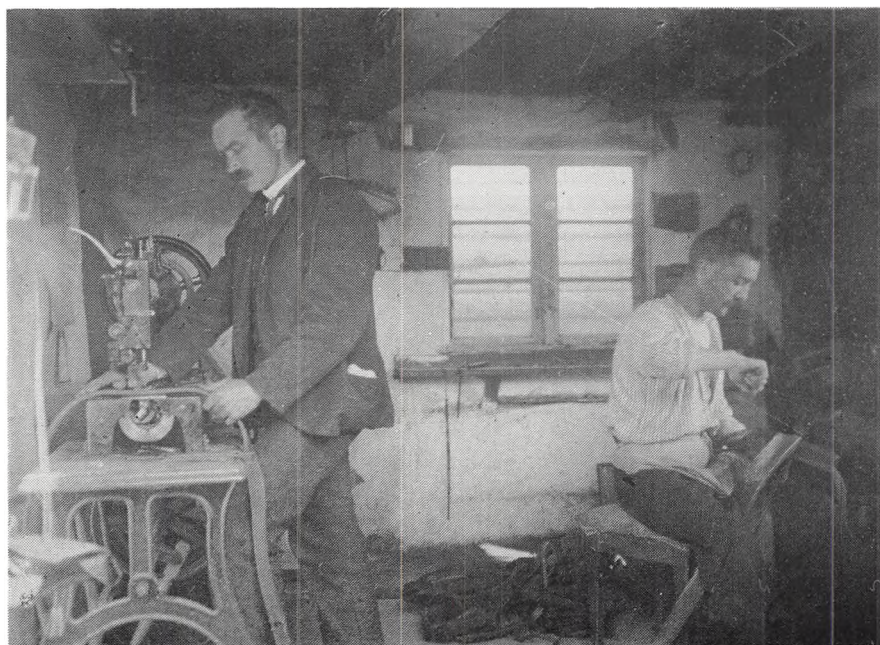

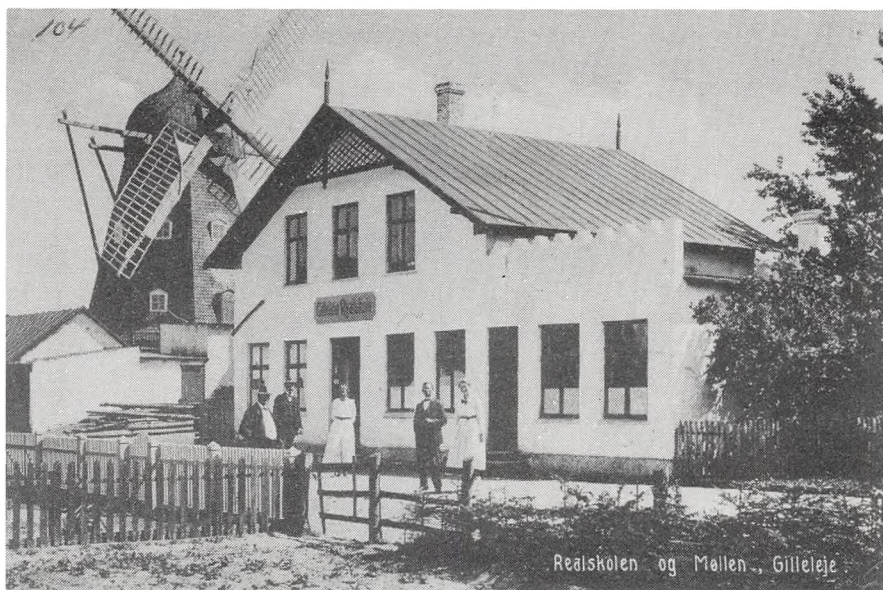
Fiskerne i Hundested har fået besøg af deres kollegaer fra Gilleleje. Det er efterår og sildefiskeriet er sat ind. Blandt personerne ses en håndværker, der kun fiskede i sildetiden fra august til oktober. Det var meget almindeligt, at håndværkere med kort varsel gik med i sildefiskeriet. Forholdet de forskellige fiskerbyers befolkninger imellem var iøvrigt ikke altid lige hjertelig. Man havde øgenavne for hinanden, og disput var ikke en sjælden foreteelse. Modsetningsforholdet var måske mest udtalt mellem gillelejerne og hornbækkerne, der i daglig tale kaldtes henholdsvis »kinesere« og »rotter«. De fiskede på nogenlunde samme fiskepladser, og heri lå kimen til evig kiv og strid. Når det kneb, holdt de østlige byer sammen med hornbækkerne, mens de vestlige søgte venskab med gillelejerne. At sidstnævnte kaldtes »kinesere« og deres land tilsvarende »Kina« skyldtes bl.a., at lejet var »lukket land«, og samkvemmet med de øvrige nord-sjællandske fiskere ikke var særlig stort.

Sejlmageren var en uundværlig håndværker i ethvert større fiskerleje. Gilleleje var ved indgangen til dette århundrede et forholdsvis stort fiskerleje, og den lokale sejlmager havde fuldt op at gøre med at reparere og fremstille nye sejl til fiskerbådene. De nye dæksbåde med motorkraft, som efter bygningen af havnen i 1871-72 og med de ændrede fangstmetoder vandt indpas, var fortsat sejlførende og holdt dermed liv i det gamle håndværk, om end et lille sejlmageri undertiden måtte se sig udkonkurreret af større og mere mekaniserede værksteder.

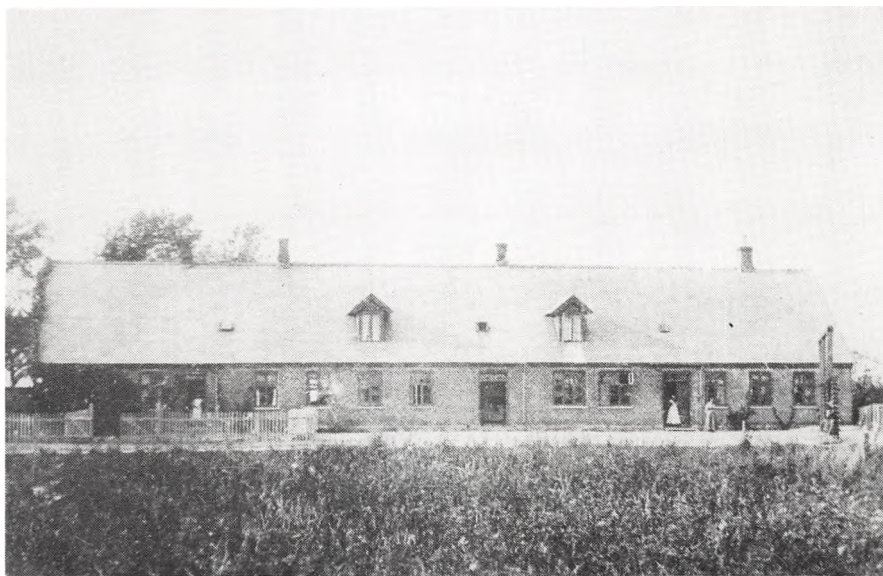

Et kig ind i et sadelmager- og møbelpolsterværksted på Hovedgaden i Gilleleje omkring 1910. Godt og vel 280 gillelejerne var på dette tidspunkt beskæftiget inden for håndværk og industri. Fiskeriet var ubestridt det største erhverv i Gilleleje omkring århundredskiftet, og af de mange fiskerlejer på Øresundskysten er det kun Gilleleje, som endnu hævder et fiskeri af betydning. En væsentlig del af byens handelsomsætning, industri og håndværk er i nær tilknytning hertil - fiskeeksportfirmaer, bådeværft, smede- og maskinværksteder samt røgeri for blot at nævne nogle.

Gilleleje Realskole og møllen, oprindelig Gille Mølle ved Bøgebakken omkring 1910. Skoleforholdene i Gilleleje har næppe adskilt sig væsentligt fra dem, der kendes andre steder fra. Ved forordning i 1739 skulle alle degne holde »dansk skole«, og stiftsøvrigheden skulle anlægge skoler og beskikke skoleholdere »hvor det fandtes givtigt«, det vil sige lokale kræfter. Efter skoleholderens opfattelse var det den »alleruleste skole« han havde. Forholdene bedredes i 1759, hvor det pålægges gillelejerne at opføre en af de såkaldte »ekstra-skoler«, som blev til Skolen på Rostgårdsvej 2, og hvis ældste del i øvrigt nu er museum.

De folkelige bevægelser, der bl.a. kom til udtryk i det væld af foreninger, som dannedes i årene omkring århundredskiftet, havde stor betydning og prægede i høj grad hverdagslivet. En forening som Gilleleje Syforening, hvis medlemmer her poserer for fotografen, havde ud over en praktisk baggrund også en social baggrund. Nye ideer, nye værdier, nye skikke kom til sognene med de folkelige bevægelser. Først fra midten af det 20. århundrede undergik samfundet sådanne sociale og økonomiske forandringer, at man blev frigjort fra det 19. århundredes tankebaner, og de folkelige bevægelser tabte da deres dynamik. I forbindelse med Danmarks besættelse oplevedes endnu en stærk folkelig bevægelse, nemlig modstandsbevægelsen, og på lokalt plan er i dag de såkaldte »græsrodder« måske kimen til en ny folkelig bevægelse.

På toppen af det bakkede terræn i udkanten af det gamle fiskerleje ligger Gillelejes særegne kirke med sit karakteristiske femkantede kor. Den første kirke på stedet blev rejst kort efter reformationen i 1536. Svigtende fiskeri, epidemier, sandflugt og krige ramte fiskerlejet hårdt med en slet vedligeholdelse af kirkebygningen til følge. Forfaldet var så omfattende, at man i 1740'erne måtte opføre en næsten helt ny kirke, ikke i bindingsværk, som den oprindelige, men i mursten og tegl. Helt uforvarende kom kirken under besættelsen til at danne rammen om en tragisk begivenhed. Den 7. oktober 1943 var således omkring 200 jødiske flygtninge skjult på kirkens loft og i det nærliggende menigheds-hus. Her havde de ventet nogle dage på at blive sejlet over til Sverige. Gennem en stikker fandt Gestapo frem til skjulestederne, og alle på nær én blev fanget.

PÅ VEJ MOD GRÆSTED

Den gamle rytterskole i Søborg omkring århundredskiftet. Skolen var en af de godt og vel 240 skoler som oprettedes på foranledning af Frederik den Fjerde i de 12 rytterdistrikter, kongeriget var opdelt i. Til hver skole opførtes en anselig grundmuret bygning med skolestue og lærerbolig, ligesom der udarbejdedes en større instruks om skolepligt, skolegang, undervisning og endelig om lærerens ansættelse og lønforhold. Oprettelsen var et udslag af pietismen. Selvom rytterskolerne ikke helt kom til at svare til intentionerne, er deres oprettelse dog en af milepælene i folkeskolens historie.

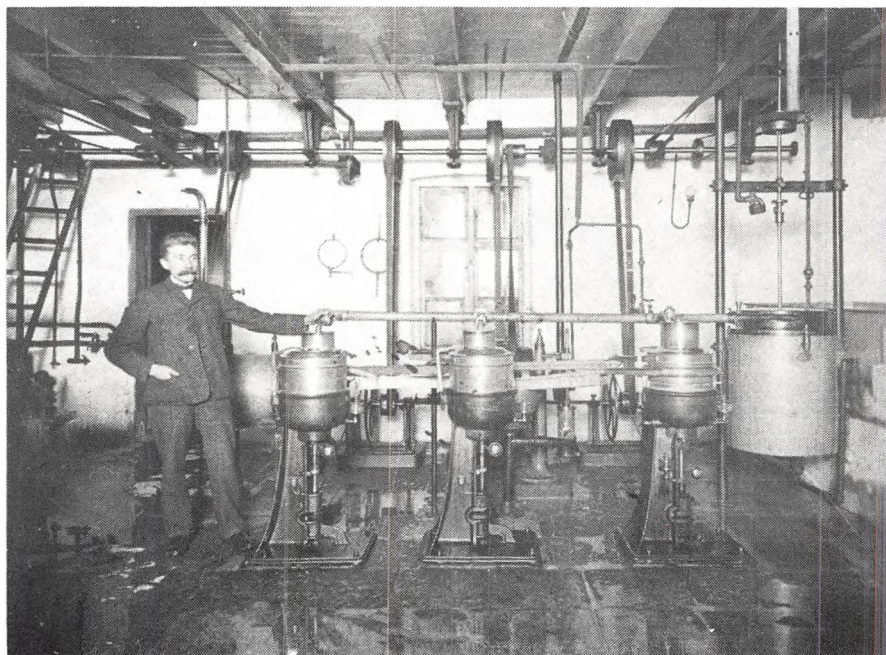

Der høstes på »Fredbogaard« ved Græsted omkring 1920. Gårdmandsfamilien er fotograferet sammen med tjenestefolk og daglejere ved et af arbejdsårets højdepunkter – høsten. På de større gårde blev de gamle høstredskaber, som havde tjent generationer af agerbrugere, efterhånden afløst af de nye og mere effektive selvbindere. Der eksperimenteredes rundt omkring med traktorer, men den gode gamle, stabile firbenede hestekraft holdt fortsat stand. Folkeholdet på gårdene var derimod i kraftig aftagende. Driftomlægningen inden for landbruget samt industrialiseringen af byerne var baggrunden. Arbejdssællesskabet, der havde karakteriseret bondehusholdningen, var i opløsning. »Fredbogaard« kan iøvrigt føre sin historie tilbage til begyndelsen af 1400-årene, hvor den omtales som sædegård. Omkring 1820 ejedes den en kort tid af distriktskommisær Th. Skovgaard, der blev stamfader til den kendte malerslægt.

Et kig ind i Græsted Andelsmejeri omkring 1907, hvor mejerist Andreas Kjellerup og en assistent er i gang med at tilberede smørret, som efter æltning afvejes og pakkes i smørdritterne. Det foregår tilsyneladende i kælderen. Smør var det vigtigste og mest værdifulde mælkeprodukt. Så længe bønderne hver for sig lod deres mælk oparbejde hjemme var kvaliteten uensartet og ofte mangelfuld, og der opnåedes derfor kun forholdsvis små priser. Med andelsmejerier, som i stort tal dannedes i 1880'erne, ændredes dette forhold mærkbart.

Da godt og vel 90 andelshavere fra Græsted og det omliggende land stiftede Græsted Andelsmejeri i 1888, var det i fuld erkendelse af de resultater, man havde opnået andre steder, og det var vejen frem for et mere rentabelt landbrug. Hver især magtede man ikke at investere i centrifuger og andre dyre maskiner, som dem mejeribestyreren for Græsted Andelsmejeri, S. Simonsen, med en vis stolthed viser frem for fotografen omkring 1907. Drivkraften til de mange fine og tekniske maskiner, der anvendtes ved bearbejdelsen af mælken, overførtes, som det ses, fra drivakslen under loftet; den blev trukket af en dampmaskine i maskinhuset ved siden af.

Græsted Brugsforening omkring 1915. Var det ikke fordi postkortfotografen havde været så forudseende at påføre motivets betegnelse kunne det nok have sin vanskelighed umiddelbart at erkende dette. Hejseanordningen, reklameskiltet for Otto Mønstedts Oma Plantemargarine samt tingene i vinduet antyder dog en handelsvirksomhed. Loven om næringsfrihed havde fra 1862 givet alle lov til at etablere forretning. Butikker på landet skulle dog ligge mere end $1\frac{1}{2}$ mil fra en købstad. Efter engelsk mønster oprettedes landets første brugsforening i 1866. Flere kom snart til, men det er først fra 1880'erne, at oprettelserne tager fart jævnsides med andelsbevægelsen og hovedsagelig båret frem af de samme kredse, som sluttede sig til disse. Brugsforeninger blev fortrinsvis søgt af gårdejerne og husmændene, og foreningerne optræder i vid udstrækning også som indkøbsforeninger for bl.a. korn.

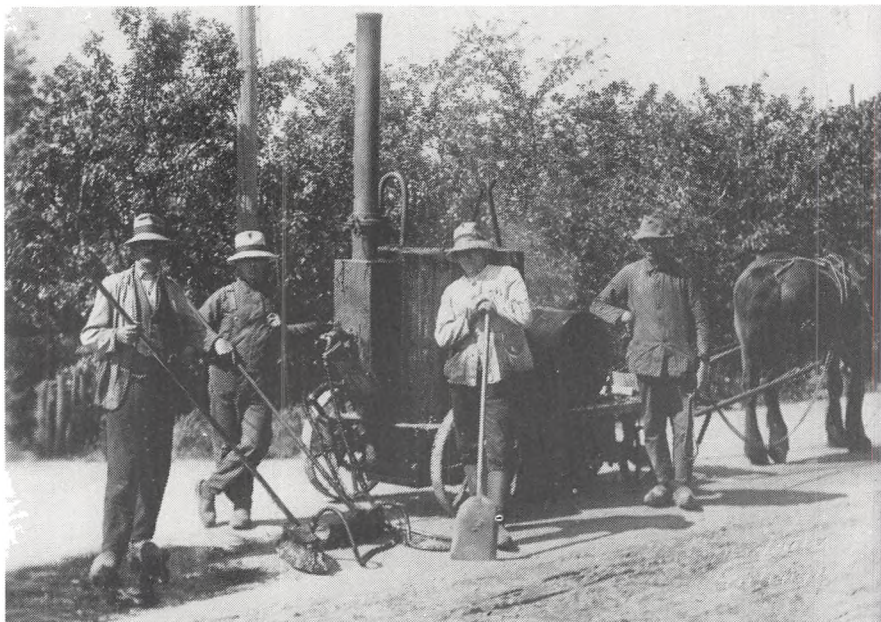
Græsted Socialdemokratiske Forenings udflugt i 1921. Man har fået lov til at gøre brug af Trælasthan-dens bil. Hverdagslivet i Danmark har i de sidste hundrede år været under stærk indflydelse af de folkelige bevægelser, som omfattede en lang række sammenslutninger fra vækkelserne og bondebevægelserne i 1830'erne og 40'erne over de kirkelige retningers opkomst, til fremkomsten af de politiske partier og det store net af politiske, økonomiske, sociale og kulturelle foreningsdannelser, hver især med lokal baggrund og islæt. Når socialdemokratiet havde en forholdsvis stor medlemsskare her, hænger det blandt andet sammen med den store vægt, håndværk og industri havde i områdets næringsliv. En håndværker- og industriforening stiftedes allerede i 1890.

Nyt og gammelt var absolut noget, som fotograferne havde øje for, måske mest det første. Her er Græsteds nye elektricitetsværk blevet fotograferet sammen med den gamle præstegård ved Tulstrupvej omkring 1907. Fotografen har stået på den vestlige side af det vestre gadekær. Præstegårdens stuehus kan akkurat lige skimtes bag den stråtede længe, som sammen med resten af gården blev opført i 1754, da den gamle var lagt i aske efter en voldsom brand. I anden halvdel af 1800-årene dannede præstegården iøvrigt rammen om en af de største vækkelser, der har været i Nordsjælland. Lægmandsbevægelsen satte overmåde stærkt ind, og Luthersk Missionsforening havde stor indflydelse på befolkningen. Den gamle præstegård blev i 1928 erstattet af den nuværende.

Et arbejdssjak er i færd med at forny belægningen på hovedvejen ved Græsted. De gamle makadamiserede veje viste sig hurtigt ikke at kunne opfylde de krav, som autobilerne stillede til kørebanerne. Med de tungeste vejtrømler og ved fremkomsten af damptrømlen efter 1870 kunne vejbyggerne sagtens tilvejebringe en nogenlunde jævn og holdbar overflade på kørebanen. Problemet var i første række støvplagen. Det nedskyllede sandgrus mellem skærverne, som man hidtil havde brugt, var ikke et tilstrækkeligt godt bindemiddel. Spredte forsøg med forskellige slags tjæremakadamisering blev opgivet med Første Verdenskrig, og de danske vejmyndigheder indskrænkede sig derfor til chaussébrolægning og overtjæring, som man tilsyneladende er i færd med på fotografiet, der er fra midten af 1920'erne.

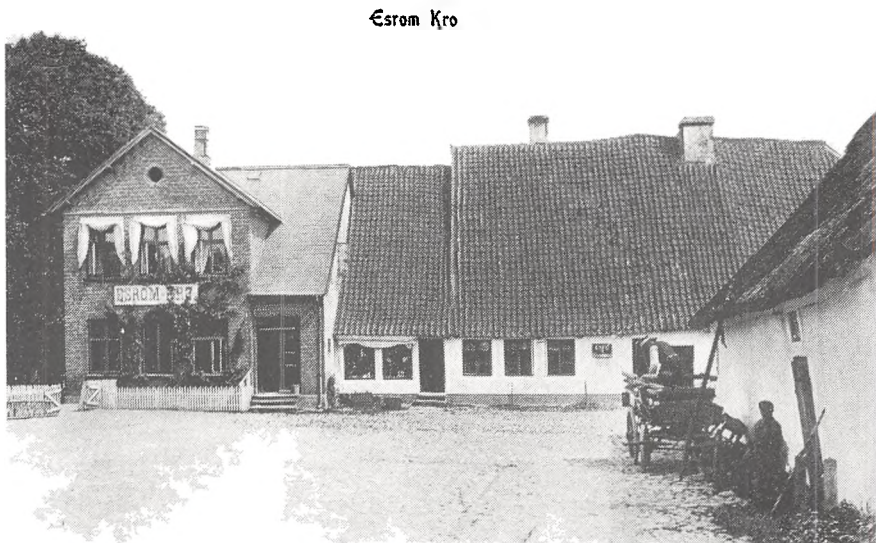
Det gamle Græsted er en langstrakt, smal bebyggelse, der fylder sig langs hovedfærdselsåren – Stationsvej, Hovedgaden og Esrumvej. Kirken, der er opført engang i 1100-årene, og hvis tårn netop kan skimtes i baggrunden, ligger, hvor Hovedgaden slår et skarpt knæk mod Stationsvej. Græsted blev stationsby allerede i 1880, hvor Gribskovbanen tog strækningen Hillerød – Græsted i brug. Det fik overmåde stor betydning for byens videre trivsel. En lang række foretagender etablerede sig i de følgende år i byen. Også overfor den nærmeste konkurrent – Helsingø – fik byen derved et betydeligt fortrin. En hestetrukket vogn læsset med ølkasser er kørt frem foran Græsted Kro. Kusken har sammen med flere andre taget opstilling ved den imponerende rejsestald. Markedspladsen lå lige over for kroen.

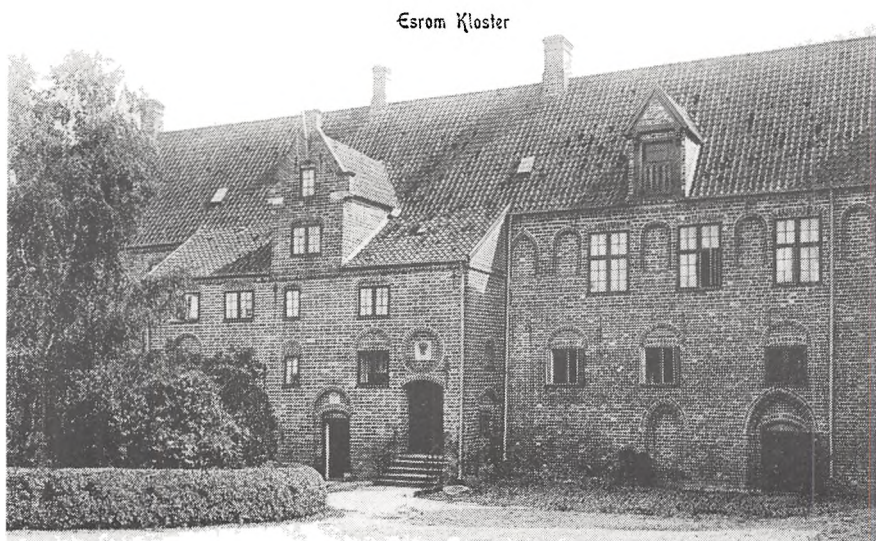
Et parti fra Græsted Hovedgade omkring 1910. Græsted var indtil 1880, hvor Gribskovbanen fik endestation her, en ganske almindelig bondeby med fire gårde, en håndfuld huse, en skole, en kro og en kirke, alt samlet omkring gadekæret. Banens anlæggelse gav anledning til en del byggeri, og gadenavne som Hovedgaden, Stationsvej og Nygade har deres baggrund heri. Et andet erhvervsliv tonede samtidig frem. Stationsbyen tiltrak mange handlende og håndværkere, ligesom noget småindustri efterhånden voksede frem. Med Gribskovbanens forlængelse til Gilleleje i 1896 stagnerede byen en tid.

ESRUM BESØGES

Esrum Kro inden den røde hane galede over bygningen og i løbet af ganske få timer omdannede den til en rygende ruinhob. Det skete den 25. maj 1907, hvor der havde været ungskuifest. Kroens oprindelse går helt tilbage til 1100-årene, hvor benediktiner- og senere cistercienser-munkene grundlagde deres kloster i Esrum. Brandsprøjterne fra de nærmeste byer mødte talstærkt frem, men vandmangel hindrede en effektiv slukning, så foruden kroen nedbrændte de to tilstødende ejendomme, hvor der i den nærmeste lille, smalle bygning var købmands-handel. I den store bygning var der »café og krostue«. Kroen genopstod, men nu i arkitekt C. Harilds udformning.

Esrum Klosters hovedbygning – oprindelig klosterets sydføj – set fra nordvest. Klosterbygningerne var i middelalderen meget anseelige og spredt over et stort område. Hvor-når de mange bygninger forsvandt, vides ikke bestemt, men alt tyder på, at det skete under Frederik den Anden omkring 1560, kort efter at de sidste 11 munke og abbeden var flyttet, bl.a. til Sorø Kloster. Den sidste rest af østfløjen blev dog først revet ned i 1880'erne. Til Esrum Kloster knytter der sig sagnet om Broder Rus, der var identisk med Fanden selv, og som prøvede på at fordærve munkenes liv i Esrum. Han blev køgemester hos dem, men hans sande hensigt blev opdaget i tide, og abbeden forvandlede ham til en rød hest, idet han befalede ham i Helvedets vold. Broder Rus's jern-gryde og rist blev i lang tid herefter fremvist i klosteret.

Et kig ned ad Klostergade i Esrum. Navnet Esrum betyder den åbne plads ved Esse Sø. I hvilken udstrækning, der har eksisteret en egentlig bymæssig bebyggelse i Esrum i klostertiden, er vanskeligt at afgøre. Derimod er der ingen tvivl om, at stutteritiden fik stor betydning for Esrum og hele egnen. Esrumgård, der udskiltes i ryttergodsperioden, blev således hovedsæde for Frederik den Andens stutteri. Efter Frederik den Fjerdes omordning af rytterdistrikterne i 1716 blev stuttevirkigheden overflyttet til Hillerødsholm. Esrum blev samtidig hjemstedet for regimentsskrivningen. De fleste af husene i Esrum er fra slutningen af 1800-årene, hvor den nye tids økonomi for alvor slog igennem. Da byudviklingen i 1930'erne begyndte at gå i retning af en koncentration i de større byer, stagnerede mange af de mindre bysamfund som Esrum. Hele den del af byen, der ligger nærmest klosteret, er bygget på dets kirkegård, og Klostergade løber tværs hen over det sted, hvor kirken i sin tid lå – nemlig nord for selve klosterkomplekset, hvis oprindelige sydfløj netop kan anes for enden af gaden.

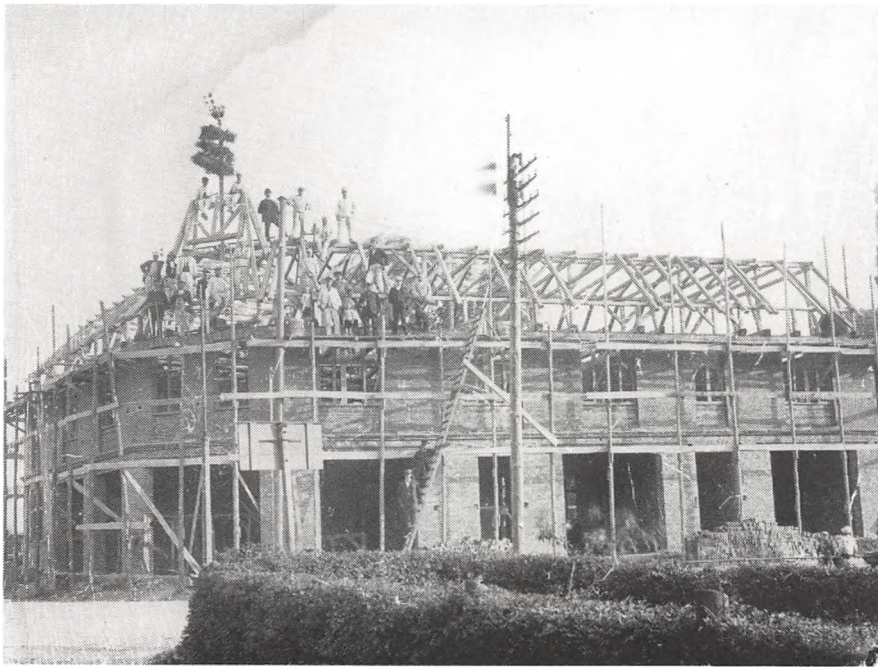
VI SER OS OM I HELSINGE

Skomagerlærlinge fra Helsingegnen fotograferet engang i slutningen af forrige århundrede. Hvad anledningen har været er ikke oplyst, men måske er det i forbindelse med svendeprøven. Selvom det ikke var særlig dyrt at blive fotograferet, og de var mange om at betale udgiften, har det utvivlsomt alligevel gjort et klækkeligt indhug i deres beskedne lærlingeløn. Der eksisterer da heller ikke særlig mange af den slags billeder. De syv lærlinge er tydelig stolte af deres profession. Skomageriet er jo også et af vore ældste håndværk; det voksede frem i tidlig middelalder i de nygrundlagte byer, hvor en ekspansiv økonomi skabte det nødvendige grundlag for en specialisering af arbejdet.

Mange håndværkere og handlende byggede fra slutningen af 1800-årene deres egne huse, og hele kvarterer af småvillae opstod i udkanten af den eksisterende bebyggelse og langs hovedvejene. På billedet her er det Karl Svendsens hus i Annisse ved Helsing, som er under opførelse. Tiden er 1902, og man etablerede sig fortsat i patriarkalske husstande med husbond og ansatte under samme tag. En del håndværk, som skomageri, krævede kun ringe plads, og værkstedet blev derfor ofte indrettet i et tilstødende rum eller i et baghus. Mange af disse håndværksvirksomheder udviklede sig efterhånden til butikker eller småindustri.

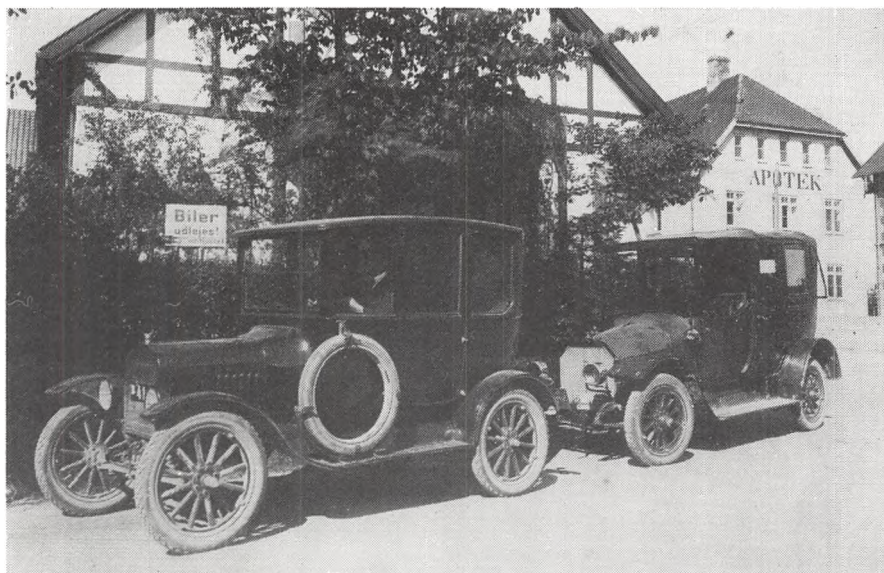

Der er rejsegilde på »Akselhus« i Vestergade i Helsingør. Rejsegildet er en gammel tradition, der fortsat holdes i hævd de fleste steder. Ved rejsegildet, som i reglen finder sted kort efter, at det sidste spær er rejst, er det tømreren, som leverer stander, krans og flag. Gildet bekostes iøvrigt af bygherren, og giver denne ikke rejsegilde, ophænges i stedet for kransene et tøndebånd med tomme flasker og en tom cementsæk – til spot og spe. Rejsegildets form og indhold varierer noget fra sted til sted. Bygherren på »Akselhus« har ikke alene bekostet rejsegildet, men formentlig også fotografen, så begivenheden kunne foreviges. For så vidt den halvfærdige bygnings form kan fornemmes, afviger denne ikke fra tidens byggeskik, stationsbyarkitekturen – huse i røde sten med pynt, tårne og skifertage med tydeligt forbillede i de store byers miljø.

Selvom automobilerne efterhånden havde vundet stærkt frem, navnlig i årene umiddelbart efter Første Verdenskrig, var det hestetrukne køretøj fortsat det absolut dominerende befordringsmiddel på de danske landeveje, som da også for langt de flestes vedkommende var indrettet til denne form for trafik. Handelsmand Frederik Kristian Møller, der her poserer for fotografen med sit nye køretøj på den brolagte plads ved gadekæret og Tinghuset i Helsingør, har utvivlsomt været helt på det rene med dette, da han investerede i sin hestetrukne varevogn. Med en sådan kunne han både billigere og lettere komme rundt til kunderne med sine slagtervarer.

Da de første motorkøretøjer dukkede op i slutningen af forrige århundrede, vakte de stort postyr overalt, hvor de kom frem og selvfølgelig også på Helsingegnen. Her frarådede sognets vise fædre på et sognerådsmøde i 1899 på det bestemteste, at der, som foreslået af amtet, lavedes regler for kørsel med motorvogne. Helt på linie hermed befalede rådet nogle år senere et stillet krav om skærpede forholdsregler mod automobilerne på landevejene. Nysgerrighed skortede det imidlertid ikke på. Da kong Edvard af England i 1901 besøgte Helsing i bil, var der en mægtig sammenstemtlen for at se og betragte »det kongelige uhyre«, som kongebilen benævntes af tilskuerne. Et andragende om tilladelse til at køre på sognets veje med motorcykel efter mørkets frembrud blev så sent som i 1912 afslået. Udviklingen lod sig imidlertid ikke standse, og da cigarhandler og vognmand Lauritz Christensen omkring 1925 lod sin bilpark forevige foran sin ejendom i Østergade 36, var bilen blevet en mere dagligdags foreteelse, som på lige fod med så meget andet kunne lejes, hvis man havde lyst og råd dertil.

Det røre, som cyklen vakte ved dens fremkomst i slutningen af forrige århundrede, var intet at regne i forhold til den blæst, der stod omkring motorcyklen – disse fantastiske maskiner og ligeså imponerende udklædte personer. På datidens mennesker må det nærmest have virket som en provokation – det var tegn på slaphed hos ungdommen – og så var det jo dumdrigtigt. Det har utvivlsomt været et stort øjeblik for den lille dreng at få lov til at sidde bag på fars motorcykel. Fotografen ænses overhovedet ikke.

AD LANDEVEJEN MOD NORD

Med den tiltagende automobilkørsel blev det nødvendigt at anlægge nye veje og forbedre de gamle, så de kunne klare slidet fra de nye befordringsmidler og den mere intense trafik. På billederne er man i færd med at forbedre vejgrundlaget ud for »Tågerup Møllegaard« og »Toftekydset«, hvor Kildevejen og Frederiksværkvejen krydser hinanden, i dag Vestergade 99. Kildevejen fra Frederiksborg over Ammendrup til Helene Kilde i Tisvilde var indtil midten af forrige århundrede Helsinges eneste forbindelse til »den store verden« uden for sognet. Landevejen fra Hillerød gennem Gribskov over Kagerup til Helsingebym blev først anlagt omkring 1857; herved forbedredes blandt andet postforbindelsen til København. Hidtil havde lokale folk, sidst »Post-Stine«, en eller to gange ugentlig taget turen til Frederiksborg for at hente eller bringe breve til præsten i Helsingebym og Vejby. Undervejs ordnede hun også posten for andre, der boede på hendes rute, mod betaling af en drikkeskilling. I 1874 indsattes en »firesædig karete«, der varetoget både person- og postbefordring. En ny æra tog sin begyndelse, da Gribskovbanen i 1897 forlængedes fra Kagerup til Helsingebym. Den kalamitet, Græstedbanen siden anlæggelsen i 1880 havde påført Helsingebym ved handelsmæssigt, blev hurtigt afhjulpet med den nye jernbaneforbindelse. Helsingebym var således en driftig stationsby, da jernbanen Helsingebym-Tisvildeleje anlagdes i årene 1922-24 og således åbnede oplandet mod nordvest.

TIL VEJBY –

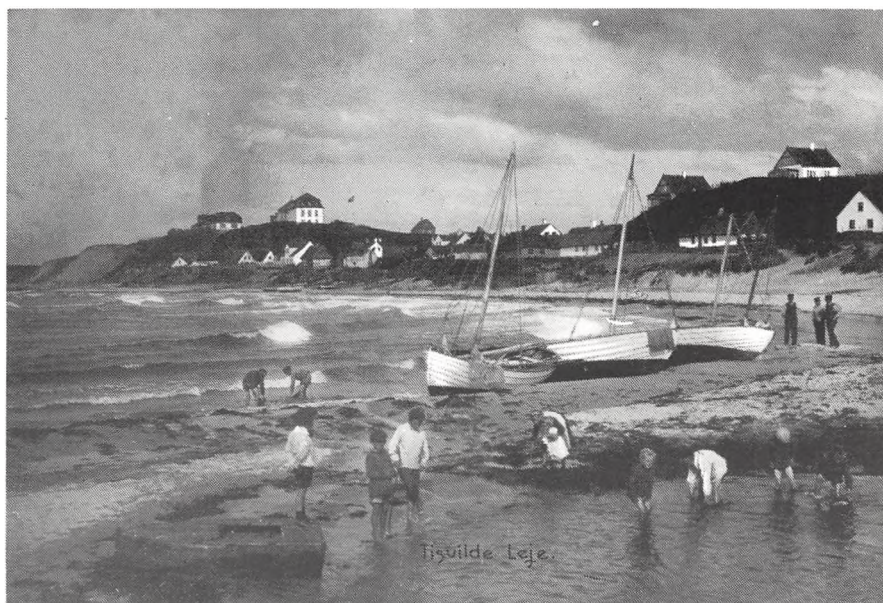
»Ved gadekæret« og »Den gamle smedie« er fotografens eneste kommentar til de to billeder fra Vejby i Holbo herred omkring 1912. Livet går tilsyneladende sin stille og vante gang i landsbyen. Det er iøvrigt året, hvor den gamle rytterskole fra Frederik den Fjerdes tid blev afløst af den nuværende. Børnene har fri fra skole. En del af dem leger ved kæret, medens andre er gået hen til smeden, der er i færd med at sko en hest. Det var i disse omgivelser maleren P. C. Skovgaard (1817-75) voksede op. Det er lykkedes den stolte ejer af en char-a-banc at få sit køretøj foreviget på begge billeder. Sognets jorder hører til de bedste i Nordsjælland, hvad den statelige stormandskirke også vidner om. »I Vejby boer der Fruer og Hofmænd« siges det i en gammel sogneremse. Sognets noget isolerede beliggenhed, mellem Kattegat og Arresø, hæmmede udviklingen, men med andelsbevægelsen kom området for alvor med igen.

– OG TISVILDE

En tidlig sommermorgen ved Tisvildeleje i begyndelsen af dette århundrede. Der er godt med sild, og alle er i sving såvel gamle som unge. Når silden var pillet af garnene, skulle de renses – dette arbejde blev sædvanligvis overladt kvinderne. Tisvildeleje er et gammelt fiskerleje. Det nævnes 1560 som Saltbooleye, opkaldt efter de boder, der fandtes til nedsaltning af fisk. Fiskeriets betydning er stedse blevet mindsket i årene efter 1900. I stedet har lejet udviklet sig til et ganske betydeligt badested, hvis nærmeste omegn er stærkt udbygget med sommerboliger.

Allerede inden Gribskovbanen i 1924 forlængede linien fra Helsingør til Tisvildeleje, fandt mange turister vej til området. Badelivet omkring århundredskiftet var meget forskelligt fra nutidens. Man tog også dengang gerne til stranden, men man nøjedes i reglen med at »soppe« i vandkanten. Ville man have en dukkert, benyttedes badehusene ude i havstokken eller badevognene, som blev kørt ud i vandet. Solbadning var endnu et ukendt begreb, og man søgte efter bedste evne at undgå for meget sol på kroppen. Man tog i første række til stranden for børnenes og den friske havlufts skyld.

Sammenbygget med Tisvildeleje ligger byen Tisvilde, der omtales 1286 som Tiswillæ. Navnet er tolket som Tyrs væld og menes udledt af det gamle danske gudenavn Ti, og »væld« antages at betegne en til guden helliget kilde, måske den senere Helene Kilde. Byen ligger lunt i læ af Tisvilde Hegn og i dalstrøget, hvorigennem bygaden snor sig fra Tibirke over Poulstrup Bakke til Tisvildeleje. Området syd, vest og nord for byen er i dag på det nærmeste udstykket til sommerhuse, og fra den lange bygade fører et utal af små private veje ud til ferielandet. Til venstre i billedet ses Fogedgården, der tidligere både har været strandfoged- og sognefogedgård; den var en statelig, firlænget bindingsværksgård, der i modsætning til de fleste nordsjællandske gårde stod med bindingsværkstømmeret sorttjæret mod de kalkede tavl. Gårdens ældste del var bygget 1762-68. Fogedgården brændte natten mellem 28. og 29. november 1958.

Forstanderparret poserer for fotografen sammen med lærerkolleger og det øvrige personale i haven ved drengehjemmet »Godhavn« i Tisvilde en sommerdag omkring 1920. Skolehjemmet blev oprettet i 1893 af Axel Frydensberg, der havde været lærer ved Det kongelige Vajsenhus. Fra en fattig og primitiv begyndelse blev skolehjemmet i 1906 anerkendt som opdragelsesanstalt for særlig vanskelige børn. »Godhavn« er i dag erhvervsskole (et alternativ til folkeskolen), der foruden almindelig skoleundervisning omfatter oplæring i gartneri, og har smede- og maskinværksted, snedkerværksted og malerværksted.

EFTER HVIL I SANDKROEN –

I læ af Tisvilde Hegn, godt og vel midtvejs mellem Ramløse og Frederiksværk, ligger den såkaldte »historiske Sandkro«. Kroen er opført for nogle år siden, da en brand i 1949 havde lagt den gamle landevejskro i aske. Hvor gammel »Sandkroen« egentlig var er uvist, men den er i alle tilfælde først anlagt efter, at de store sandstorme havde lukket fjordløbet fra Kattegat mod Arresø og dermed fuldstændigt forandret egnens udseende. Fra den nærliggende Asserbo borgruin hentedes byggematerialer. Kroen var iøvrigt ene om at betjene sognets beboere og de mange vejfarende. Søgningen var derfor stor til den gamle, idylliske kro med de lave, stråtækte bygninger.

TIL LISELEJE –

Liselejefiskerne er i færd med at sætte en båd i vandet. Alle måtte hjælpe til, når bådene, og især de lidt større, skulle hales på land eller sættes i vandet. Det var et hårdt og slidsomt arbejde. Liseleje og Sølager, der ligger ved indsejlingen til Roskilde Fjord, er i modsætning til de fleste andre fiskerlejer planlagte bebyggelser. De er således anlagt af J. F. Classen af hensyn til »Værkets« (Frederiksværk) og Arresødals forsyning med fisk. Liseleje blev opkaldt efter Classens steddatter, Lise de la Calmette. Lejet omfattede i begyndelsen seks huse, hvoraf de tre blev beboet af fiskere. I de tre andre huse flyttede ryttere ind, hvis opgave bestod i at afpatruljere kysten og søge efter strandingsgods samt besøge post- og kurertjeneste.

– OG MELBY

Ser man bort fra den muskulære kraft, var udbudet af mekanisk kraft indtil fremkomsten af dampmaskinen i slutningen af 1700-årene begrænset til vind- og vandkraft. Erhverv, der havde behov for mekanisk kraft i et større omfang, måtte placere sig, hvor denne fandtes og lod sig udnytte. Da landets vandre-sourcer er begrænsede, mens blæst derimod forekommer at være et fremherskende træk i det danske vejrlig, blev vindkraften den dominerende drivkraft. I reglen højt beliggende på en bakke var de mange tusinde vindmøller, som endnu et godt stykke ind i dette århundrede lå spredt ud over landet, naturlige og karakteristiske vartegn i landskabet. Da Hans P. Pedersen i 1878 fik bygget Melby Mølle, var det midt i mølleriets store glansperiode. Melby Mølle var i drift til kort efter Anden Verdenskrig. Møllen fremstår i dag som en af landets bedst bevarede vindmøller.

»Se hvor fagert imod aftenskæret møllen tegner sin grå silhouet, selv om seklernes slid har den tæret, står den stadig på selvsamme plet. Knejse skal du, gamle mølle, som et minde om tider, der svandt, lad blot andre dig holde for sølle, du for os er et kosteligt pant«.

»Møllensangen« er skrevet af en lokal poet, Gert Holstein, og blev sunget i forbindelse med de møllefester, som indtil for få år siden afholdtes til fordel for møllens restaurering.

FREDERIKSVÆRK FORUDE

Udsigt over Frederiksværk fra Norske Bakke omkring 1910. Frederiksværk er en fabriksby og har altid været det. Det er samtidig en forholdsvis ny by. Dens historie går tilbage til begyndelsen af 1700-årene, og dens opkomst tilskrives den senere generalmajor Johan Frederik Classen. Hvad der måske er mindre kendt er, at der hvor en del af Frederiksværk ligger i dag, lå tidligere en bondeby. Denne gamle landsby hed Kullerup, og den nævnes så langt tilbage som i 1457, altså på Christian den Førstes tid. Kort efter må den imidlertid være forsvundet, for omkring år 1500 eksisterede den ikke længere; hvorfor vides ikke, men den er sandsynligvis blevet nedlagt som så mange andre landsbyer på denne tid.

I årene 1717-19 lod Frederik den Fjerde – delvis ved hjælp af 500 hvervede danske soldater og 100 svenske krigsfanger fra Den Store nordiske Krig – den kanal udgrave, omkring hvilken Frederiksværk by voksede frem. Foruden at etablere et nyt og bedre afløb fra Arresø var tanken med kanalen, Æen, som den også kaldes, at anvende vandkraften ved industrielle foretagender, og i 1728 blev der udstedt koncession på anlæggelse af en agatslibemølle. Foretagendet gik imidlertid ikke, og sagen lå derefter stille indtil 1751, hvor staten gjorde et nyt forsøg og gav franskmænd E. J. Peyrembert privilegium på at oprette et kanonstøberi. Virksomheden kom i gang, en del bygninger opførtes, men den trivedes ikke. Peyrembert forlod stedet efterladende sig en betydelig gæld til staten.

Frederiksværk-Torvet.

Torvet i Frederiksværk med Palæet, støberiet og det gamle giethus, som er en lille perle i sig selv og som bør bevares for eftertiden.

Efter Peyrembert kom så kancelliråd, den senere generalmajor Johan Frederik Classen og etatsråd Just Fabritius. Staten forærede i 1756 de to kompagnoner kanonværkstedet og alt, hvad dertil hørte. En betingelse for overtagelse var, at der skulle anlægges et krudtværk, og det skete i 1758. Fra den tid benævnes værket, ligesom bebyggelsen, Frederiks-Værk efter kongen. En havn, den såkaldte »prambro«, blev også forsøgt anlagt i 1756, men måtte opgives på grund af de vanskelige strøm- og vindforhold. En havn kom først ved Anker Heegaards virke i anden halvdel af 1800-årene. I 1761 blev Classen ene-ejer af Frederiksværk for kort tid efter at overdrage det til staten med ham selv som leder, og atter tilbagekøbe det i 1767. Under Classens målbevidste og kraftfulde ledelse udviklede foretagendet sig til en strålende virksomhed, der foruden kanon- og krudttilvirkningen fremstillede alskens krigsmateriel først og fremmest til den danske krigsmagt, men en vis eksport fandt også sted. Et jernstøberi var blevet oprettet i 1769.

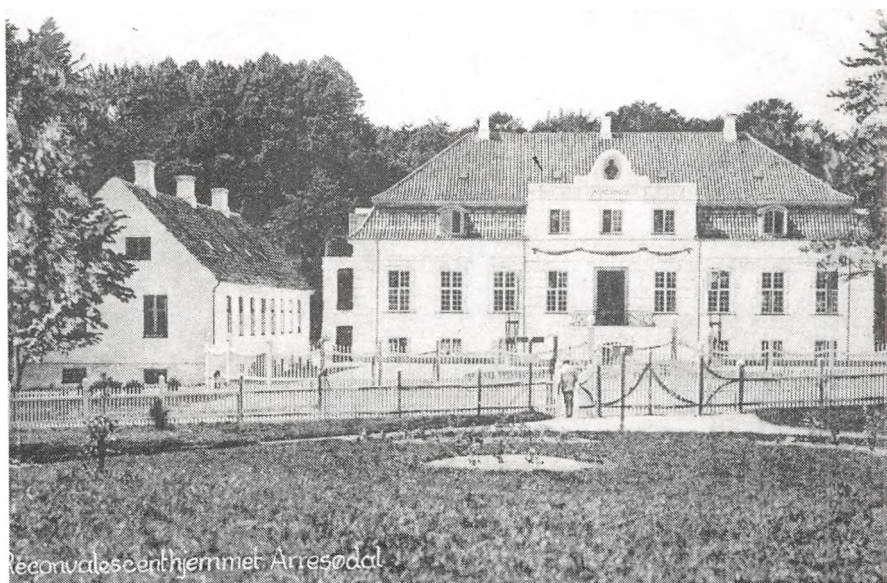

Arsenalet Frederiksværk

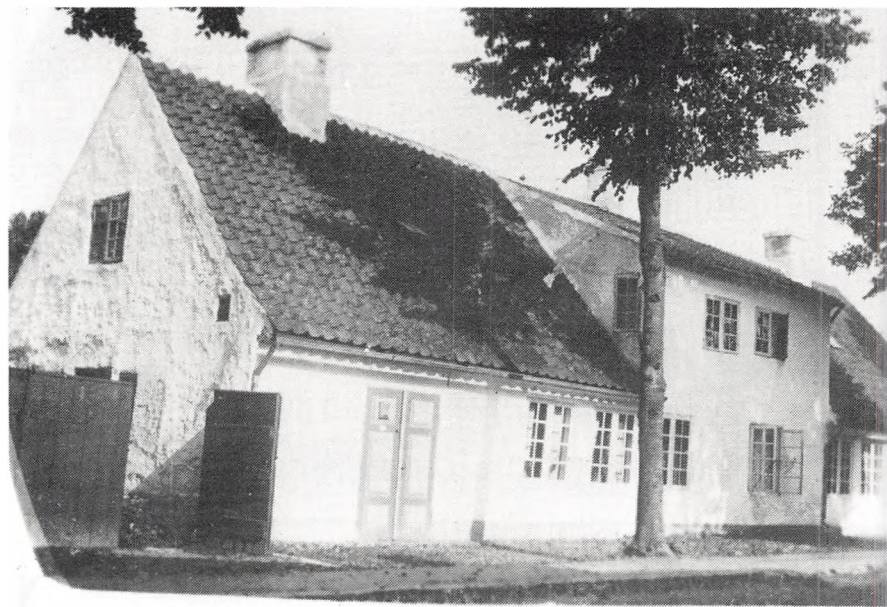
Et kig op ad Torvet i Frederiksværk med den gamle arsenalbygning på venstre side. »Arsenalet« huser i dag »Fabriks- og Egnsmuseum«s samlinger fra J. F. Classens tid og egnsamlingerne med folkløse fra de omkringliggende landsogne. I en niche i den vestlige gavl står kanonen »Prøven« som sokkel (pedestal) for en buste af Classen. Kanonen hedder »Prøven«, fordi den i sin tid udholdt »375 skarpe, gesvindte skud« og dermed lagde grunden til generalens berømmelse.

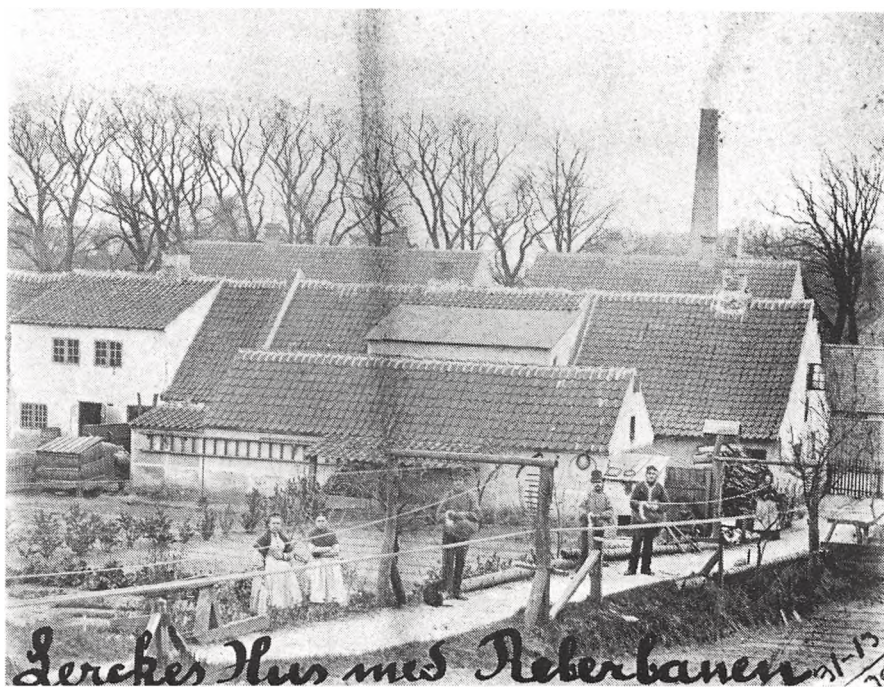

Arresødal hovedbygning blev opført 1785-86 af Frederiksværks egentlige grundlægger, den senere generalmajor Johan Frederik Classen. Efter dennes død i 1792 blev hovedbygningen bygget om i italiensk renæssancestil, men atter ført tilbage til sin oprindelige skikkelse 1909-10. Gods og værk overgik i henhold til Classens testamente til prins Carl af Hessen, mod at denne svarede en vis afgift til Det Classenske Fideikommis. I 1804 overgik Frederiksværk til kronprins Frederik, den senere Frederik VI. Med undtagelse af krudtværket afhændede staten, der havde overtaget værkerne i 1839, det hele omkring midten af forrige århundrede. På Arresødal, der i 1883 påny overgik til Det Classenske Fideikommis' eje, indrettedes et rekreationshjem for kvinder – i dag modtages såvel kvindelige som mandlige rekonescenscenter.

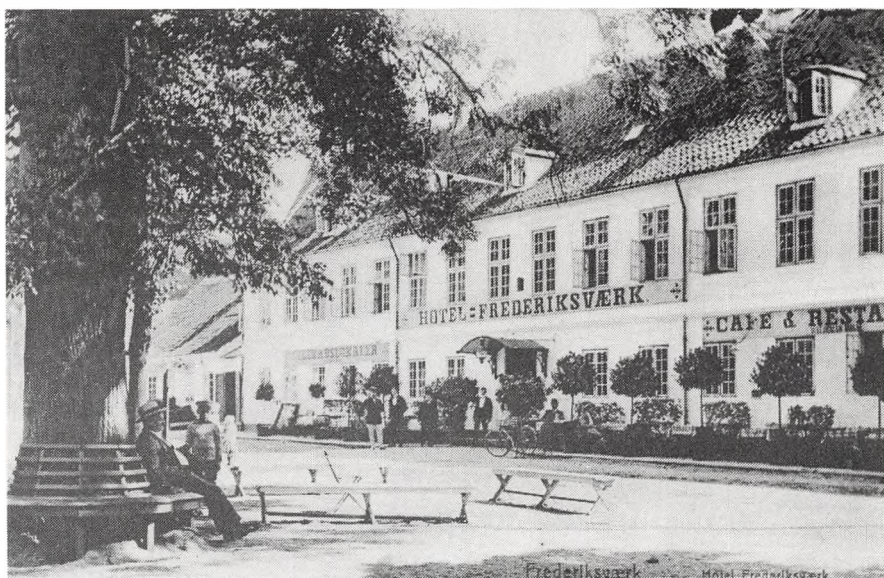

Under den Amerikanske Uafhængighedskrig 1776-83 gav Frederiksværk et stort udbytte, og en kraftig byggeaktivitet satte ind. Det eksisterende gadenet i byen går i det væsentligste tilbage til Classens tid. Enkelte af de gamle huse fra Classens tid findes endnu, let kendelige på deres brede midterkvist. »Værket« var iøvrigt på mange måder »kørt ned« i Classens sidste leveår, men blomstrede påny op under en ny ledelse, og adskillige nye produktioner blev igangsat, bl.a. den betydningsfulde kniv- og sabelfabrikation, og endvidere oprettedes kobbervalseværket, som først blev nedlagt i 1907-08.

En fotograf har besøgt rebslageriet i Frederiksværk omkring århundredskiftet. Rebslageriet lå i Nørregade 18. At rebslageri er et ældgammelt håndværk, er ingen i tvivl om, men at rebslageriet er et tekstilhåndværk, tænker man måske ikke umiddelbart på. Plantefibre er ikke desto mindre det vigtigste råmateriale, og spinning af garn den grundlæggende teknik. Det at »slå« reb har været en almindelig udbredt husflid blandt bønder, fiskere og søfolk, og dette blev der også taget hensyn til ved etableringen af rebslagerier som organiseret håndværk i senmiddelalderen. Reberbanen var rebslagerens værksted. Til dette hørte spindehjulet, banen med mekker og et heglekammer. Hvor lang banen var, afhæng af hvilke andre fag, der især var rebslagerens kunder. Søfolk og fiskere behøvede lange længder og sværere reb end bønderne, så reberbanerne i kystbyerne var altid de længste. Rebslageriet i Frederiksværk fremstillede tovværk til »Værket«, altså til fabriksbrug.

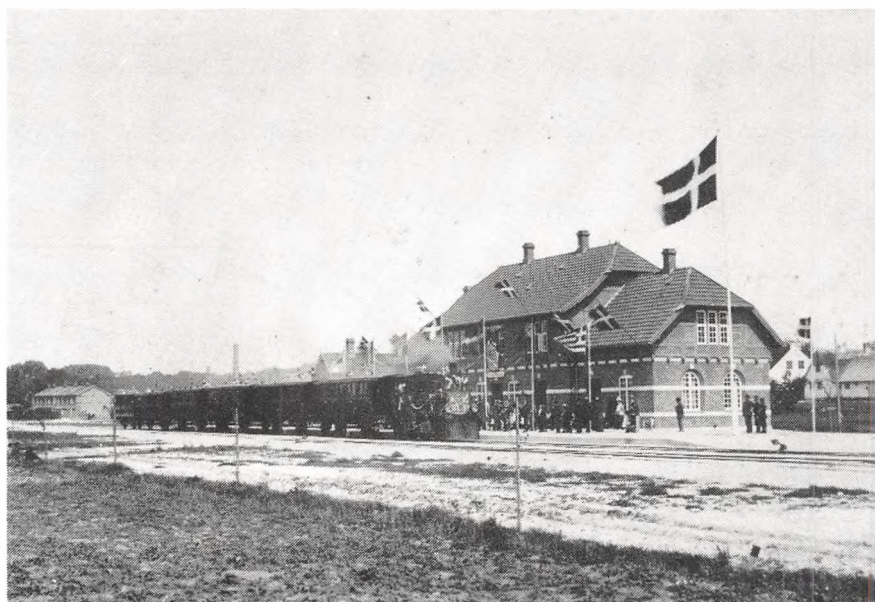

Af den ældre bebyggelse i Frederiksværk er der kun bevaret ganske lidt. Mange gamle ejendomme er i de senere år bukket under for byudviklingen. Udover nogle enkelte af jernstøberiets bygninger, som går tilbage til slutningen af 1700-årene, har tidens og udviklingens tand været hård. Med sin kalkede og velproportionerede facade er »Hotel Frederiksværk« ved Torvet en fin og værdig repræsentant for tidens byggeri. Da det byggedes i 1804, var det iøvrigt ikke det første udskænkningsted på stedet, men afløste et værtshus oprettet af en madam Schiött, som havde markentenderi for artillerivagtholdet.

Frederiksværk blev i 1850 udskilt af Kregme-Vinderød kommune og gjort til handelsplads med kun 739 indbyggere. Ved den lejlighed overgik en række af de gamle bygninger og arealer til den nye handelsplads. Først i 1907 blev Frederiksværk ved lov omdannet til købstad, hvis kommunale administration ordnedes i henhold til købstadsordningen af 1837. En kommunalbestyrelse på syv medlemmer med birkedommen som formand kom til at forestå det betydelige arbejde med udbygningen af de kommunale institutioner. Byen var fortsat industriby, og dens udvikling var nært knyttet til de store fabriksanlæg. Fabrikant Anker Heegaard havde i 1857 købt støberierne med tilhørende værksteder og lagerbygninger. Virksomheden, der i 1920'erne var blevet en del af De forenede Jernstøberier A/S, ophørte i 1976. Anlæggelsen af Det Danske Stålværk i begyndelsen af 1940'erne fik fra første færd enorm betydning for byens næringsliv og folketal.

I 1897 fik Frederiksværk jernbaneforbindelse med Hillerød, og i tiden 1914-16 forlængedes banen til Hundested. Hermed blev det storslåede landskab og de smukke skove omkring byen for alvor gjort tilgængelige for turister og landliggere, og dette stimulerede i høj grad byens næringsliv. Forbindelsen til København havde inden etableringen af jernbaneforbindelsen ladet en del tilbage at ønske. To gange om ugen havde der været vognforbindelse til hovedstaden, og fra 1837, hvor en postdiligence blev sat ind på ruten, havde der været forbindelse fra en til tre gange ugentlig. Byen fik i 1869 telegrafstation.

Postbudene i Frederiksværk har taget opstilling foran det gamle postkontor i Strandgade omkring 1915. Man venter tilsyneladende kun på, at fotografen skal få lavet sin optagelse, inden de kan begive sig ud på deres respektive ruter. Fodposten tog sig af postomdelingen i selve byen, postbudene med cykler klarede den nærmeste omegn, mens posten til den fjernere liggende bebyggelse blev bragt ud med postvogn.

Godt og vel 25 år tidligere har tre andre postbude på vej ud i postdistriktet gjort holdt ud for urmager S. P. Lykkes forretning i Frederiksværk. Niels P. Madsen, der ses længst til venstre i vognen, havde ruten fra Frederiksværk til Lynæs og Hundested, Jens Madsen i midten kørte post fra Frederiksværk til Evetofte, Torup, Melby, Tollerup og Liseleje, mens Hans Melchiorson gik post til Hanehoved, Grønnesøgård og Ellinge.

Slagtermester P. Jensen fra Frederiksværk er taget til Arresødallejren for at sælge sine varer. Det er sommeren 1900. Det var en lejr i ordets egentlige betydning. Den bestod af telte og et par barakker; den fungerede kun i sommerhalvåret, hvor skiftende hold soldater indkvarteredes i lejren, mens de var til fægtningsskydning på Melby fælled. Det var et livligt sted, ikke mindst om aftenen, når tappentstregen gik gennem byen. Marinen overtog kort før besættelsen lejrområdet til Søværnets Eksercerskole. Skolen blev kort efter krigen flyttet fra lejrens ret primitive barakker til den nyopførte »Auderødlejr« ude på halvøen i Arresø.

Den daglige handel på torvet og i købmandsgårdene blev i årene omkring århundredskiftet gradvist afløst af indkøb hos de lokale butikshandlere, der blandt andet overtog distribueringen af andelsvirksomhedernes produkter. De afgrøder og produkter, som bønderne tidligere havde ført til torvs i købstaden eller på handelspladsen, blev i stedet leveret direkte til de forskellige andelsforetagender, der dannedes. En lang række specialbutikker så samtidig dagens lys. Loven om næringsfrihed havde fra 1862 givet alle lov til at etablere forretning. Udbudet af fabriksfremstillede og oversøiske varer var endvidere blevet så stort, at kramboderne, høkerforretningerne og købmandsgårdene ikke længere kunne efterkomme kundernes ønsker. Hertil kom, at fremkomsten af detailbutikker med dagligvarer på landet nødvendigvis måtte tvinge byens handlende til at satse på specialisering og større udvalg. S. P. Løkke og Carl Schepler i Nørregade i Frederiksværk havde sådanne butikker.

Et kig ned ad Nørregade i Frederiksværk. På en vis måde var det franskmændene Peyrembert, der grundlagde byen. Det var ham, som etablerede den første virksomhed på stedet og dermed lagde grunden, men begyndelsen slog fejl. Andre kom til og havde mere held til at fuldføre planerne. Byens egentlige stifter blev den senere general J. F. Classen. Da 200 årsdagen for Clasens fødsel oprandt den 11. februar 1925 blev den selvfølgelig fejret på behørig vis med optog og musik i byen.

Aktieselskabet Det Danske Stålværk i Frederiksværk er den første storstilede danske genbrugsvirksomhed. Gammelt jern og jernaffald var råstofmaterialet. Det stiftedes den 12. august 1940, og i 1942 kom værket i gang med sin produktion, der primært tog sigte på de danske værfter. Værket, der anlagdes på en stor opfyldning i fjorden, placeredes i Frederiksværk, bl.a. fordi der var let adgang til store mængder fersk kølevand fra Arresø. Gennem årene er værket blevet udvidet og moderniseret adskillige gange, sidst i 1980, da kapaciteten øgedes til omkring 1 mill. tons om året.

I HUNDESTED OG LYNÆS

Hundested by set fra havnen mod syd med kroen yderst til venstre. Vandhullet ud for krobygningen blev i 1905 fyldt op som pligtarbejde af interessenterne i havnen og omdannet til tørreplads for fiskeredskaber. Som fiskerleje er Hundested det yngste på Halsnæs – grundlagt i begyndelsen af 1830'erne, hvor først de såkaldte »Spodsbjerglodser«, der skulle sørge for at lodse skibene fra Kattegat ind i Isefjorden, slog sig ned på stedet, og de blev kort efter fulgt af unge fiskere fra bl.a. Lynæs. Stedet var velegnet som udgangspunkt for såvel hav- som fjordfiskeri.

Fiskerbådene er kommet i havn, og der er travlhed med at pille sild af garnene – et arbejde hvori alle deltager.

En morgen på Hundested Havn omkring århundredskiftet. Fiskerbådene er netop kommet i havn, og sildeprangerne er allerede i fuld gang med at opkøbe de nyfangede sild. Når sildene var pillet af garnene, blev de læsset op i prangervognene, og så gik det ind i landet fra hus til hus. Fiskehandlerne kom viden om. Fhv. gårdejer Lauritz Jørgensen, Stenløse, fortæller: »Om efteråret kom sildemændene med høstsild, som de hentede i Lynæs og Hundested om morgenen, når fiskerne kom ind med dem. De blev øst løse op i store fjedervogne med kærskinner på og 2 heste for. De blev så kørt ind i landet til forbrugerne, hvor de blev solgt olvis (en ol er 80 stk.). Den almindelige pris var dengang 2 kr. 50 øre pr. ol. Der blev købt mange ol sild, og de blev saltet ned i tønder; vi skulle jo helst have sild til frokost hver dag kl. 8.30. Disse sild blev kaldt kogesild, da de skulle koges. De slap gerne op inden Skt. Hansdag, så blev der købt spegesild hos købmanden.«

Naar Silder sælges Hundsted

Nogle fiskere og deres koner er i færd med at hænge de våde garn til tørre på stejlepladsen i Hundested i begyndelsen af dette århundrede. Selv om garnene var tjærede, skulle de tørres, renses for tang og repareres, inden de skulle bruges igen næste dag. Efterhånden som fiskeriet tog nye former, og fiskeri på åbent hav for alvor vandt indpas, krævedes der nye og bedre redskaber og større fartøjer. Da kun de færreste fiskere kunne magte disse investeringer alene, sluttede man sig sammen i såkaldte bådelaug, hvor man i fællesskab ejede en eller flere både med tilbehør, og som fiskede sammen, således at udbyttet af fangsten deltes i forhold til hver enkelt parthavers indskud og arbejde.

Et par bygningshåndværkere fordriver tiden med at rafle med terninger på den gamle kro i Hundested. Kroværtten, der øjensynligt selv har været med i spillet, er rykket lidt til siden, så fotografen kunne få taget sit billede. Tiden er 1916. Netop på dette tidspunkt blev kroen udvidet med en stor ny treetagers bygning – et udtryk for den forventning af Hillerød-Frederiksværk-banen til Hundested.

Et kig ind i Hundested Havn omkring 1904. Fiskerbådene ligger tæt side om side ved bolværket. Enkelte er trukket på bedding for at blive efterset og repareret. Omkring 75 både var på dette tidspunkt hjemmehørende i havnen. Oprindeligt var Hundestedfiskerne medinteressenter i havnen i Lynæs, men i 1862 påbegyndte de selv anlæggelsen af en mindre anløbsbro i Hundested. Med denne læmole var det hårde og besværlige arbejde med oprækning af bådene kun nødvendig under uroligt vejr. Fra denne beskedne begyndelse og under yderst vanskelige økonomiske kår, forværret ved tilsandinger, lykkedes det i 1891-93 at få omdannet havnen til en såkaldt Ø-havn. Den gamle stenbro, som forbandt bådehavnen med land, blev med statens hjælp erstattet af en åben bro, der hvilede på en pælekonstruktion, hvorved tilsandingsproblemerne tildels løste sig selv. Herefter gik det hurtigt fremad. Havnen blev udvidet med en yderhavn i 1900, og endnu en udvidelse fulgte i 1916. Hundested Havn er i dag ikke alene en af landets betydeligste fiskerihavne, men også en stor trafikhavn. Allerede i 1927 etableredes færgeforbindelsen Hundested-Rørvig, og i 1934 oprettedes Grenå-Hundested Færgefart.

Forlængelsen af Hillerød-Frederiksværk-banen til Hundested var et længe næret ønske hos beboerne på Halsnæs, som gik i opfyldelse. Åbningen af banen blev derfor også fejret på behørig vis. Banen fik kolossal betydning for Halsnæs i almindelighed og for Hundested i særdeleshed. Det er dog først efter Anden Verdenskrig, at dette for alvor har givet sig udtryk i en betydelig befolkningstilvækst.

Efter behandlingen på mejeriet skulle mælkeprodukterne frem til forbrugerne. Dette kunne enten ske gennem de mange små detailudsalg – de bekendte mejeriudsalg – eller som her på billedet, der er fra omkring 1930, med vogn, der kørte rundt ad en nærmere fastlagt rute. Mælk tappet på flasker var endnu en forholdsvis ukendt ting. Mælken blev hentet i specielle mælkespande, eller hvad der nu passede. Mælkekusken, der øjensynligt også medbragte andre mejeriprodukter, står med et målebæger til mælk i hånden.

En lægprædikant forkynder ordet i Skansebakkerne ved Hundested i begyndelsen af dette århundrede. De sommerklædte herrer og damer med børn har slået sig ned i græsset ivrigt lyttende til det, der siges. Vedkommende, der taler, kunne enten være lokal eller en omrejsende lægmand eller præst udsendt af »Kirkelig Forening for Indre Mission i Danmark«. »Indre Mission«, der havde sin baggrund i de vækkelser, der opstod i 1840'erne, hører vel nok til de betydeligste elementer i de folkelige bevægelser.

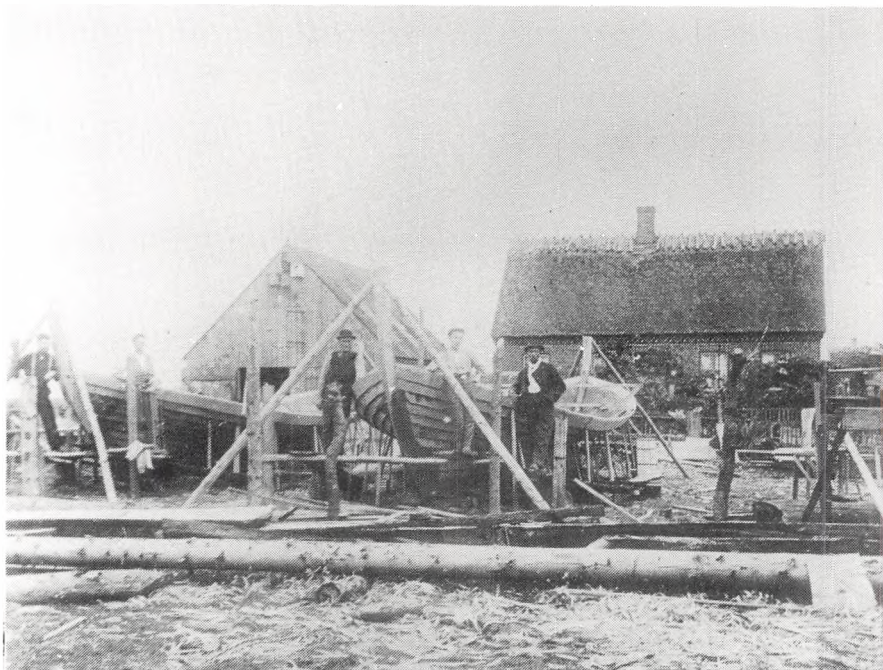
Udsigt over Lynæs omkring 1920. Lynæs er et gammelt fiskerleje. Det ligger, som navnet siger, på et næs, det såkaldte »Næb«, i ly af stejle bakkeskrænter ved Isefjorden. I dag går Lynæs og Hundested ud i ét med Søndergade og Nørregade som én tre km lang hovedgade. Lynæs-fiskerne drev oprindeligt udelukkende fjordfiskeri, men begyndte så småt i løbet af 1800-årenes første del at fiske sild på Sjællands Rev. Snart anskaffedes store bundgarn, vådfiskeri blev forsøgt i Skansekrogen, ålefiskeri med ruser i Kulhusrenden, sildefiskeri med drivgarn i Hesseløbugten og endelig makrelfiskeri. Under Anholt iværksattes storfiskeri efter rødspætter, tunger, pig-hvarrer og slethvarrer. Dette var baggrunden for, at man i 1885 byggede en havn i lejet, hvorefter egentligt havfiskeri blev det dominerende.

KIKHAVN

Parti fra den idylliske Kikhavn på Halsnæs omkring 1913. Kikhavn er utvivlsomt det ældste fiskerleje på Halsnæs. Fiskerlejet af i dag tæller ikke mange fiskere, idet fiskeriet nu foregår fra Hundested, men det har beholdt sin særegne form og byggeskik med de snævre gader og stræder, hegnede med æbleblomster og bukkehorn. Det oprindelige Kikhavn, beliggende tæt ud ved Kattegats flade kyst, var tæt sammenbygget, næsten som i en købstad, med sine firlængede garde sammenbygget med nabogården (tvillinggarde). Til lejet hørte oprindelig godt og vel 300 tdr. land, der blev drevet i fællesskab tillige med fiskeriet. Efter en voldsom brand i slutningen af 1700-årene blev ejendommene udskiftet – 19 husmandssteder eller fiskerlodder med 16 tdr. land til hver samt 14 småsteder med kun 8 tdr. land.

Bådebyggeren og hans medhjælperer poserer for fotografen på beddingspladsen foran bådebyggeriet i Lynæs omkring århundredskiftet. Et par Lynæsjojer er under bygning ved bådebyggeriet. Fremgangen for fiskeriet i lejerne på Halsnæs i 1800-årene gav også grundlag for flere andre erhverv, i Lynæs således et mindre bådebyggeri, der foruden almindeligt reparationsarbejde på fiskerbadene byggede mindre fartøjer som den bekendte Lynæsjoje.

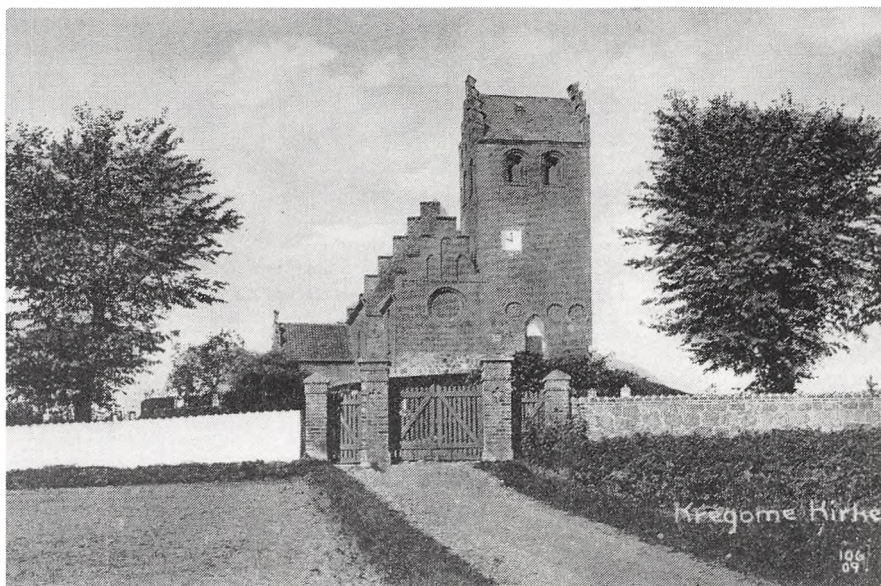

FRA LYNÆS KRO -

Intet feriested, intet udflugtsmål, intet synes at have været for beskedent til at kunne optræde på sit eget postkort. Ethvert hotel, pensionat og kro med respekt for sig selv sørgede for at få lavet mindst et par postkort med de faciliteter, som man kunne byde på. Man var klar over den reklameværdi, der lå i postkortene med henblik på den spirende turisme. Her er det spisesalen på Lynæs Kro, der er blevet fotograferet til gengivelse på postkort. I forbindelse med stigende tilstrømning af sommergæster blev kroer i mange af de mindre bysamfund efter bedste formåen nyindrettet og moderniseret, så de bedre stemte overens med den nye tids krav – ofte blev det som her i byen en blanding af nyt og gammelt.

– TIL KREGME KIRKE

Efter kommunesammenlægningen i 1970 består Frederiksværk kommune af Ølsted, Kregme, Vinderød, Melby samt Frederiksværk sogne. Sidstnævnte sogn var iøvrigt blevet udskilt af Kregme-Vinderød kommune i 1850. Ordet sogn er afledt af verbet at søge og betegnede i kirkelig henseende den kreds af personer, der søgte samme kirke, og gik derefter over til at betyde det område i hvilket de personer, der søger samme kirke, bor. Kregme Kirke ligger smukt på sin bakkednude og kan ses vidt omkring. Den nærmest borgagtige fremtoning kirken har, når den ses fra øst, skyldes kirketårnets noget usædvanlige placering i øst ved koret og ikke som normalt i vest.

I SKÆVINGE

Engang i begyndelsen af dette århundrede er en fotograf kravlet til vejs i Skævinge kirketårn, hvorfra han har haft en fortrinlig udsigt over landsbyen og den nærmeste omegn mod sydvest. Medens de gamle strå-tækte huse og gårde stort set ligger samlet omkring landsbygaden, grupperer de nye villaprægede huse sig i landsbyens udkant. Sognet er fladt og skovløst, og kun mod nordøst findes mindre bakke drag med vand- og mosehuller. En næsten plan slette sænker sig mod sydvest ved Havelse Å.

Et parti fra Skævinge landsby omkring 1910. I baggrunden skimtes kirken, der vel nok er mest kendt for sine højst usædvanlige kalkmalerier, omhandlende en scene fra Rolandskvadet, nemlig tvekampen mellem Holger Danske og Sultan, hvor sidstnævnte symboliserer hedenskabet. Skævinge er i sin oprindelse ældgammel. Endelsen -inge, der betyder græsgang ved en å eller sø, sættes normalt i forbindelse med de ældste stednavne. Da Havelse Å har været sejlbar i hvertfald i middelalderen, kan navnet måske også tolkes som den landsby, hvortil man kan komme på skib. Navnet Skævinge staves omkring år 1200 som »Skeping«.

Stationsforstanderen på Skævinge Jernbanestation poserer sammen med familien, et par kontorassistenter samt fire landpostbude for fotografen i begyndelsen af dette århundrede. Jernbanestationen blev taget i brug i forbindelse med Hillerød-Frederiksværk banens indvielse den 31. maj 1897, og som ved de fleste stationer, der er bygget i den periode, er der lagt stor vægt på såvel det arkitektoniske som de håndværksmæssige kvaliteter. Postvæsenet var dengang knyttet endnu nærmere til jernbanen end nu. Ofte lå postekspeditionslokalet i selve stationsbygningen, og samme person kunne meget vel varetage både jernbanemæssige og postale funktioner.

Et parti fra Skævinge omkring 1910. Det er de villaagtige huse, kalkede eller i røde sten, ofte med cementtagsten eller tagpap, som var billige materialer, og som med stor succes fandt anvendelse i de sidste artier af forrige århundrede. Stratage var man helt gået bort fra. Dels var de for brandfarlige, dels så de alt for landsbyagtige ud, og landsbyagtige var ikke netop, hvad de nye »stationsbymennesker« tilstræbte. Husene blev ofte også forsynet med en frontispice mod gaden, hvilket gav mulighed for indretning af en beboelseslejlighed på 1. sal. Den kunne lejes ud til folk, der flyttede til stedet. Og det gjorde man i stigende grad i Skævinge efter indvielsen af Hillerød-Frederiksværkbanen. De første, der slog sig ned, var stationsforstanderen, arbejderne ved banen og i forbindelse med den nye postekspedition også postfunktionærerne. Herefter fulgte handlende og håndværkere.

GØRLØSES SEVÆRDIGHEDER

En kirke, en mølle og en købmandshandel har hver for sig været betydningsfulde bestanddele af landsbylivet. Den lille landsby Gørløse midtvejs mellem Skævinge og Slangstrup rådede over alle tre dele omkring århundredskiftet.

Kirken kom først – opført engang i middelalderen. Den hollandske vindmølle kom til i sidste halvdel af 1800-årene, og endelig omkring århundredskiftet etableredes butikken.

SLANGERUP

Gadeparti med Erik Ejegod-stenen rejst i 1887 ved udfaldsvejen mod Roskilde over Ølstykke. Det er Saxo, der meddeler, at Erik Ejegod er født i en kongsgård i Slangerup omkring 1056 som søn af Svend Estridsen. Formentlig har byen sit navn efter de bugtninger, som vejen slog ned mod broen over Græse Å (Brobæk), idet »slange« kan betyde »slyngning«. Dens ældste navn er Slangethorp. Hvornår Slangerup blev købstad vides ikke bestemt, men en tradition hævder, at Erik Ejegod gav den købstadsrettigheder i 1102. Byen omtales dog først som sådan i 1152. Allerede i 1248 var den blevet tingsted for daværende Try herred. På denne baggrund skabte byen sig hurtigt en betydelig handel og holdt store markeder.

Slangerup ligger på et mod syd hældende terræn, der slutter ved den fordybning, hvor Græseåen løber. Den store kirke, der ligger på det højeste sted, har altid domineret bybilledet samt givet byen silhouet. Oprindeligt har kirken ikke været så stor. Først i årene 1576-88 fik den sin nuværende størrelse og form. Bygmester var Hans van Steenwinckel den Ældre, kendt fra Kronborgs bygningshistorie. Den stenkirke, Erik Ejegod formentlig allerede omkring 1095 havde ladet opføre i byen, og som antagelig omkring 1170 blev kirke i landets første nonnekloster, kunne ikke længere bruges og blev siden revet ned.

Slangerup set mod vest i begyndelsen af dette århundrede. Til højre ses kroen og i baggrunden møllen. Slangerup har en meget gammel og broget historie, hvorfor den også kalder sig »Den lille by med de store minder«. Den trivedes helt godt som vigtigt trafikknudepunkt, klostersæde og tingby indtil 1400-årene, hvor genvordighederne for alvor begyndte at melde sig. Op og ned – eller, som Kingo synger: Sorrig og glæde de vandre til hobe – er kendetegnende for Slangerups historie. Gennem 16- og 1700-årene mindskedes Slangerups betydning som købstad for stedse. Med den store brand i 1724 fik byen sit ulivssår. Man talte i 1782 om helt at flytte den til Frederikssund (købstad fra 1664), der oprindeligt havde været ladeplads for Slangerup. Den 12. maj 1809 gled Slangerup ud af købstadernes række.

Toget er netop ankommet til Slangerup, der i 1906 var blevet »stationsby«, idet et privat konsortium anlagde jernbanen fra København (Nørrebro) over Farum til Slangerup. Desuden skulle byen have været stationsby på den planlagte statsbanelinie fra Hillerød til Frederikssund og videre til Ringsted (Midtbanen). Men i 1936, netop som man var ved at være færdig, blev projektet opgivet, og der kom aldrig til at køre tog på strækningen. Slangerupbanen blev i 1948 overtaget af staten. Siden blev Farum endestation for banen, der sluttelig blev nedlagt i 1954, udkonkurreret af bilismen. En af de ældste automobilruter i Danmark blev i øvrigt åbnet allerede i 1904 mellem Slangerup og København; den ældste var mellem Nyborg og Kerteminde.

NU I FREDERIKSSUND

Finske og svenske sejlskibe lossere træ i Frederikssund havn, der er anlagt så sent som i 1842. Skibsbroen, der gik forud, er imidlertid langt ældre, nemlig fra 1623. På dette tidspunkt eksisterede der ingen by på stedet, en sådan voksede først frem i de følgende århundreder som ladeplads for Slangerup Nørbyens fødselsår almindelig sættes til 1632, hænger det sammen med, at der det år udlagdes et areal ved skibsbroen til søboder eller pakhuse, hvilket på en utvetydig måde peger på byens herkomst. Skibsfart og handel blev byens livsnerve et godt stykke ind i dette århundrede. Yderst til venstre i billedet, på et af byens bakkedrag, skimtes Frederikssund Kirke – den tidligere Ude Sundby sognekirke.

En fiskesælger ved Skillebakken 9 i Frederikssund. Hvorvidt han selv har fanget fiskene, han kører rundt med på trillebøren, eller de er købt nede på havnen, skal være usagt, men at fiskene blev kigget efter og vejret efter værd er tydeligt nok; det skulle de erfarne husmødre nok sørge for. Det nærmeste opland blev tilsvarende forsynet med frisk fisk af en omvandrende fiskehandler.

Et kig ind i Chr. Christiansens købmandsbutik i Kirkegade. Tiden er nok kort efter århundredskiftet. Betjeningen er personlig og udsøgt. En kunde bydes en cigar, formentlig af indehaveren selv. Selve indretningen og det fremlagte varesortiment virker ikke imponerende. Varerne synes visse steder ligefrem at ligge hulter til bulter, men hver butik havde sin charme og atmosfære, og her kom man for at gøre sine daglige indkøb. Fire til fem ekspedienter eller diskspringere, som de også kaldtes, stod parat til at betjene kunderne i Chr. Christiansens købmandsbutik, når der var stort ryk ind.

De jyske strikkeriers udsalg i Østergade i Frederikssund omkring 1900. Ækviperingshandleren og hans familie har taget opstilling foran forretningen. Den lille dreng ser lidt betuttet ud, mens de voksne uden at fortrække en mine stift stirrer på fotografen. En afgørende betingelse for en god optagelse var da også, at personerne stod helt stille. Fotografen har omhyggeligt sørget for at placere personerne sådan, at de ikke dækker for de store og velassorterede udstillingsvinduer. Udover de mange færdige varer rådede forretningen over et moderne herre- og dameskrædderi.

Aug. Abbens træ- og fodtøjsforretning i Jernbanegade i Frederikssund. I forbindelse med den specialisering, der fandt sted inden for detailhandelen i årene omkring århundredskiftet, kom udstillingen af varerne til at spille en stadig større rolle. Hos Abben har udstillingsvinduerne tilsyneladende ikke været store nok til at kunne rumme alle de varer, der kunne bydes på, så det meste af fortorvet er taget til hjælp – sidstnævnte er iøvrigt blevet moderne igen.

Frederikssund Torv en sommersøndag 1890. Der er dyrskue. Hele byen synes at være på benene denne dag, og selvfølgelig er alle landmændene fra det nærmeste opland med respekt for sig selv mødt frem i dagens anledning. Alle er i deres bedste skrud. Dyrene hentes på tur frem til skue for de kritiske dommere, mens deres afgørelser og meget andet ivrigt diskuteres i grupperne rundt om på torvet. En god handel er det vel også blevet til. Byens statelige rådhus, der er opført i den karakteristiske historicistiske stil, ligger øde og forladt hen. Et dannebrogslag vejer dog over bygningen i dagens anledning.

Vogne med svin på vej til Frederikssund Andelssvineslagteri ad Roskildevej. Efter den lange kø at dømmehar oplandets landmænd rigeligt kunne forsyne slagteriet med dyr. Dette havde man tilsyneladende ikke tænkt meget over, da man omtrent samtidig med grundlæggelsen af Frederikssund Andelssvineslagteri anlagde et stort slagteri i Helsingør. Man havde gjort regning uden vært, og i løbet af få år var der ikke mange dyr at opdrive i omegnen af Helsingør, og slagteriet måtte lukke. Slagteriet i Frederikssund klarede sig bedre og blev i 1968 tilsluttet Andelsslagteriet Sjælland.

Frederikssund Andelssvineslagteri beskæftigede omkring 1910 de 42 mand og hunden, der her er fotograferet foran en af bygningerne. Hunden har næppe været på lønninglisten, men har utvivlsomt levet godt foruden. Andelssvineslagteriet, der var grundlagt i 1894, havde som andre andelsforetagender sit udspring i den omlægning, der fandt sted inden for dansk landbrug i de sidste årtier af 1800-årene.

Vognmændene fulgte med tiden og skiftede de hestetrukne køretøjer ud med automobiler, ofte specialbygget. Selvfølgelig skulle dette markeres, og nyrehvervelsen foreviges af fotografen. Alle er tilsyneladende mere interesseret i fotografens bestræbelser for at få lavet et godt billede end den raffinerede taxavogn – et teknikum, som skrevet står på vogndøren – der var den egentlige årsag til hele postyret foran Hotel Frederikssund i Jernbanegade.

Frederikssunds Vogn- og Fjederfabrik på Roskildevej 19 omkring århundredskiftet. L. P. Larsen har i anledning af fotografens komme fået kørt de mange forskellige vognmodeller, som hans virksomhed kunne byde på, i stilling foran værkstedet. Fabrikanten står selv i porten, mens familien har taget opstilling ved vinduerne i lejligheden oven over værkstedet. Der skulle ga adskillige arter, før køretøjer som disse blev udkonkurreret af automobiler.

Ølbrygning havde gennem århundereder hørt ind under husholdningen såvel i byen som på landet. Man bryggede sit eget øl til dagligbrug. Der eksisterede dog adskillige, som havde gjort ølbrygning til deres næringsvej, ofte i forbindelse med brændevinsbrænding. I løbet af sidste halvdel af 1800-årene voksede flere større ølbryggerier frem i byerne. Stordriften højnede kvaliteten og billigjorde øllet, som distribueredes med specielle ølvogne. Øl på flaske var for længst introduceret, da dette fotografi blev taget, men øl på tønde var fortsat det foretrukne af mange. Her har en ølkusk netop været inde på en gard for at afhente den tomme øltønde og stille en frisk tønde.

Foranlediget af fotografen har et arbejdssjak, beskæftiget ved anlæggelsen af Midtbanen, for et øjeblik standset arbejdet. Det har næppe væltet tidsplanen. Det var et stort og langvarigt projekt, som man havde givet sig i kast med. Efter tyve år kunne man i 1928 tage strækningen fra Næstved til Frederikssund i brug, og man gik derefter straks i gang med strækningen mellem Frederikssund og Hillerød. I 1936 var man nået så vidt, at banelegemet med tilhørende stationsbygninger stod færdig – blot skinnerne manglede, og herved blev det, thi planerne om den store Midtbane blev skrinlagt. Banen var tænkt som militærbane til forflyttelse af tropper på Sjælland, men blev overflødiggjort af flyvemaskinernes udvikling.

Fra Håndværkerforeningens dilet-
tantkomedie 1899. De mange fore-
ninger, som dannedes i slutningen af
1800-årene, men navnlig i begyndel-
sen af dette århundrede, er et udtryk
for den større fritid, man havde
opnået. Foreningernes formål var
mangeartede, men ét havde de som
regel fælles, nemlig at give medlem-
merne mulighed for en bedre og
mere kreativ udnyttelse af den
vundne fritid. Det kunne som her i
Håndværkerforeningen være under-
holdning i form af diletantkome-
dier.

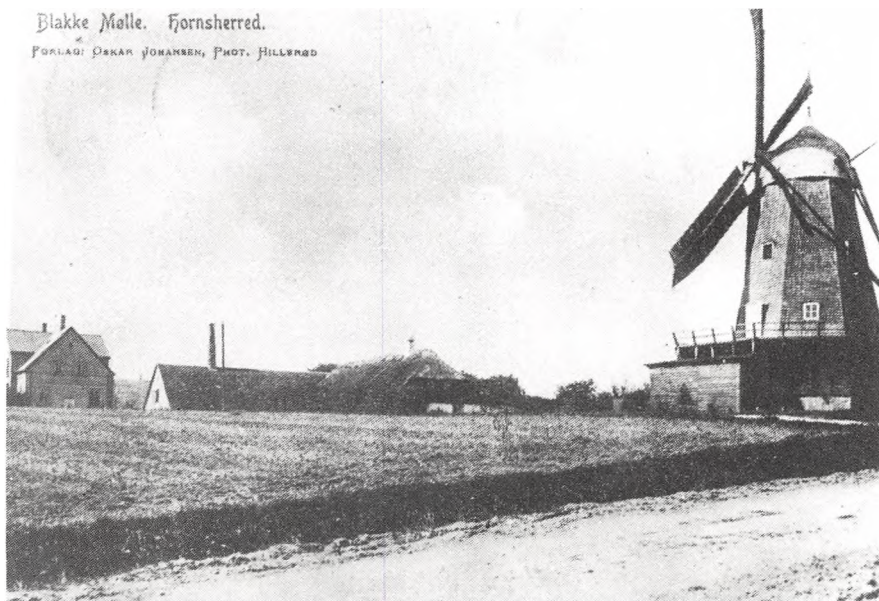

Familien L. P. Carlsen samlet om-
kring dagligstuebordet engang i
1914. Det lidt højtidelige fotografi
giver et ganske godt billede af dati-
dens hjem, som de nok var flest.
Dagens avis – utvivlsomt en af de
lokale – læses i skæret fra petrole-
umslampen. Familien synes helt at
have levet op til de borgerlige nor-
mer med hensyn til livsførelse.
Manden har været forsørgeren,
mens kvinden har passet hjemmet
og børnene, muligvis hjulpet af bed-
stemoderen, der sidder i baggrun-
den og nørkler med hækletøjet.
Sønnen til højre er en vordende
Danmarksmester i roning.

Blakke Mølle. Hornsherred.

FORLAG: ØSKAR JOHANNSEN, FOT. HILLBRØD

RUNDT I HORNS HERRED

I Horns herred lå i begyndelsen af dette århundrede hele 6 møller, nemlig i Skibby, Selsø Mølle, i Sønderby, i Skuldelev, Blakke Mølle mellem Ferslev og Venslev og Klingre Mølle mellem Vejleby og Vellerup. Af disse er kun Skuldelev og Klingre møller tilbage. De er i dag indrettet til beboelse. Blakke Mølle, en såkaldt hollandsk mølle, der blev nedrevet midt i 1950'erne var bygget i 1891. Året før var dens forgænger på stedet nedbrændt. På møllegården, der ses i baggrunden, blev der tidligere drevet bageri. Mølleriet tog et betydeligt opsving i Danmark, da møllevirksomheden blev fri næring i 1852. I løbet af få år antog eksporten af mel et betydeligt omfang. Told og den amerikanske overskudsproduktion af mel bevirkede imidlertid, at det danske mel i slutningen af 1800-årene blev trængt mere og mere i baggrunden. De mange dampmøller, der blev etableret i mølleriets glansperiode, var derfor henvist til at finde afsætning for deres produktion inden for landets grænser.

En købmandshandel af den beskeden slags. Men der har næppe heller været grundlag for meget mere. Beboerne i Vejleby har kunnet gøre deres daglige indkøb her og utvivlsomt været tilfredse dermed. De undgik derved at tage helt til Skibby eller endnu længere. Købmanden ses foran sin butik. Foruden de almindelige dagligvarer til husholdningen handlede han med forskelligt isenkram som skovle, grebe, river og andet værktøj. Forretningen har lidt samme skæbne som så mange mindre landsbyforretninger; den blev nedlagt i foråret 1976.

FERSLEV

Et hold gymnaster fra Ferslev-Vellerup poserer sammen med deres leder for fotografen omkring 1905. Sporten vandt i tiden efter 1870 kraftigt frem i Danmark. De populære sportsgrene var på den tid skydning, gymnastik og skøjteløb. I begyndelsen havde de nationalt betonedede skytteforeninger kun skydning på programmet, men snart kom gymnastikken med, og skytte- og gymnastikforeningerne havde en anselig tilgang af nye medlemmer i årene frem til Første Verdenskrig. Mange af de nye sportsgrene, der efterhånden kom til, havde deres udspring i gymnastikforeningerne.

VELLERUP

En hilsen fra Vellerup – en af de mange mindre landsbyer, som i begyndelsen af 1900-årene fik besøg af postkortfotografen. Byen er gammel. Dens oprindelse fortaber sig i vikingetid. Første gang den findes omtalt er dog i 1100-årene. Dette har næppe interesseret fotografen synderligt. Når han alligevel har valgt at lægge vejen gennem Vellerup, skyldes det snarere den lille, spændende romanske kirke, som landsbyen kan bryste sig af. Fotografen har måttet vende ryggen til kirken for at kunne optage dette nydelige fotografi af landsbyen, hvor tiden i øvrigt synes at have stået stille. Det nærliggende Egholm har muligvis været turens egentlige mål.

En høstmand hvæsser sin le. Et helt uundværligt redskab i landbruget førhen. At gøre den skarp var et præcisionsarbejde, der krævede hånddelag og god øvelse. Det gjaldt om at få æggen så tynd som mulig, så holdt den sig skarp længere. Kornnegene er bundet og ligger parat til at blive stakket eller kørt til tærskning hjemme på gården. Endnu omkring 1910, hvor dette billede blev taget, høstede man de fleste steder ved håndkraft. De første mekaniske høstredskaber var dog så småt begyndt at gøre sig gældende. Alle mand var fortsat af huse, når der høstedes. Den enlige høstmand på billedet er utvivlsomt fotografens påhit.

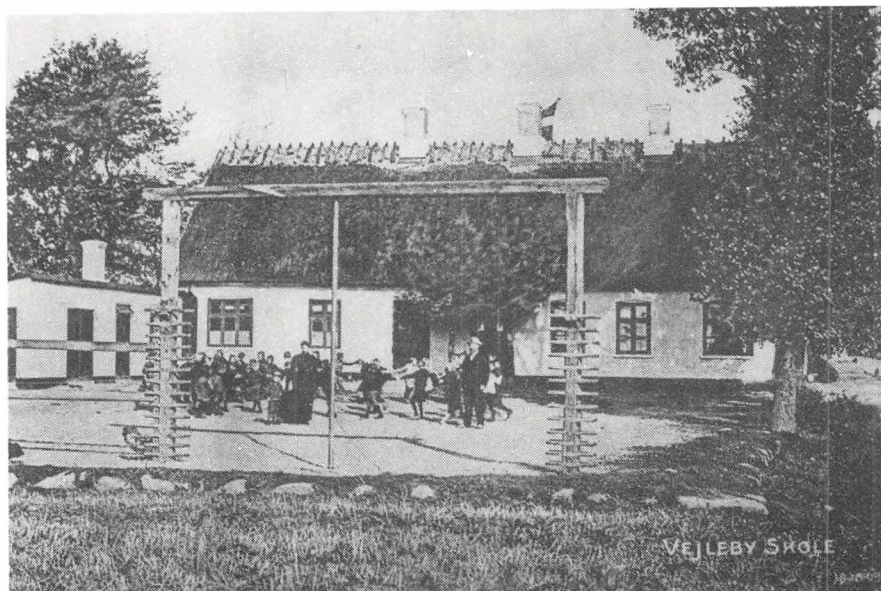
SKIBBY

Interiør fra »Hunegård« i Skibby omkring 1910. Familien er rykket sammen i stuens ene hjørne omkring sofabordet, hvor familiealbummet ligger opslået. Den noget sammentrængte møbelopstilling er formentlig foretaget på foranledning af fotografen, for at alle de nye, fine møbler kunne komme med på billedet. Den borgerlige levevis blev efter bedste formåen efterlignet. Bykulturen bredte sig. Forbilledet til det nye stuehus, »andelsbonden« byggede, hentes i byen. Man fik nu fin stue med polstrede møbler, klaver, tæpper og jernkakkellovn, spisestue og soveværelse, ligesom der opstod et skarpere skel mellem tjenestefolkene og familien.

Vejlebys lille hyggelige landsbyskole med de udendørs »gymnastikredskaber«. Skolen var i brug fra 1870 til 1953. I skoleloven af 1814 blev det fastsat for landsbyskolen, at der skulle være to klasser med oprykning omkring 10års alderen, undervisningspligt fra det 7. år til konfirmationsalderen samt »mulkte- ring«, hvilket vil sige bøder for ulovlig forsømmelse. Fagene var be- grænset til religion, læsning, skriv- ning og regning. Løven blev dog på ingen måde efterlevet, og mange børn fik i begyndelsen slet ingen undervisning. Både på landet og i byen var det nødvendigt for foræld- rene at lade børnene have arbejde. Hertil kom den betydelige forskel på landsbyskolen og købstadssko- len, som øgedes ved folkeskoleloven i 1899.

Ved denne blev købstadsskolen ud- videt til 6-7 klasser, ligesom der kom flere obligatoriske fag. Lands- byskolen beholdt hverandendags- skolegangen samt sine klasser med oprykning ved tiårs alderen. Først i 1937 blev timetallet i de to skoler ens. Samtidig blev det muligt for to eller flere landkommuner at slutte sig sammen i et skolesamfund med hver sin forskole og med fælles »centralskole«, hvilket hævdede landsbyskolen rent fagligt.

Det er muligvis en historietime, fotografen er kommet til at forstyrre ved sit besøg på Sønderby forskole omkring 1920. Forskolen, som var et supplement til datidens skolesys- tem, havde sit udspring i 1800- årenes pogeskoler. Efter 1892 er det kun de småskoler, der ikke var en fast del af skolevæsenet, som be- nævntes pogeskoler. Børnene kunne gå i forskolen til deres tiende år og gennem anskuelsesundervisning blive forberedt på den senere under- visning i folkeskolen.

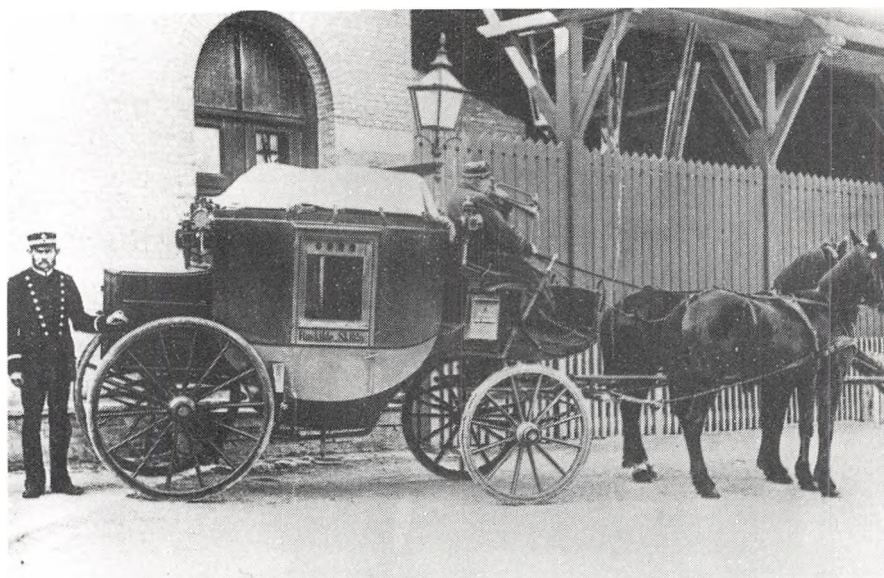
»Skibby Realskole« eksisterede fra 1894 til 1922. I de godt og vel 28 år den virkede, havde den til huse tre forskellige steder og blev drevet af ligeså mange interessentskaber. Den startede i de to bygninger, der ses på billedet. Bygningen til højre er i dag supermarked. Ligesom de over hundrede andre realskoler, der oprettedes i anden halvdel af 1800-årene, er den et udtryk for det øgede behov for en bedre uddannelse, som fulgte med industrialiseringen. Efter 1881 afsluttedes alle realskoler med den »almindelige forberedelseseksamen«, også kaldet præliminæreksamen. Hele undervisningssystemet var i årene omkring 1900 i stærk udvikling. Venstre og Socialdemokratiet satsede stærkt på etableringen af en »enhedsskole«, blandt andet ud fra et ønske om demokrati og lighed. Dette førte i 1903 til afskaffelsen af den forældede latinskole. Tanken med »enhedsskolen« var, at »velbegavede børn« kunne gennemføre en ubrudt skolegang fra underskole til gymnasium. De »højere almenkoler« omfattede en 4-årig mellemskole, en 1-årig realklasse og et 3-årigt gymnasium. Mange steder blev der i forbindelse med folkeskolerne oprettet en mellemskole og realklasser.

Endnu omkring 1910, hvor dette fotografi fra »Skibby Skræderi« blev til, var der god søgning hos skræddermestrene. Tre svende og en skræddermester var vel, hvad et bysamfund som Skibby på godt og vel 400 sjæle og med et begrænset opland kunne brødføde. Faget mærkede i stigende grad konkurrencen fra konfektionsudsalgene, som ofte etableredes med eget skræderi. Selve skrædderhvervet er i dag stort set en saga – kun begrebet »at sidde i skrædderstilling« lever videre.

Diligencen mellem Skibby og Roskilde er pakket og klar. Det ser ud til, at der skal passagerer med på turen. Postmanden tager sig tid til at posere for fotografen. Brevposten er allerede anbragt i den store kasse og pakkerne oven på taget. Kusken, der i daglig tale kaldtes »Diligence-Lars«, signalerer afgang. Godt og vel 25 kilometer ad hullede og støvede landeveje ligger forude. I 1912 afløstes diligencen af en rutebil, som i begyndelsen blev drevet af et interessentskab. Overgangen fra dagvogn til rutebil var selvfølgelig en begivenhed, som måtte foreviges, ligesom dagvognen mellem Skibby og Frederikssund. En egentlig passagerrute mellem Skibby – Venslev – Frederikssund etableredes i 1921. Året før var der oprettet en rute, som gik mod øst over Selsø-Skuldelev til Frederikssund. Dagvognene mistede noget af deres betydning, da Skibby blev stationsby i 1928. Rutebilselskaberne fortsatte dog fortrøstningsfuldt. Midtbanen mellem Frederikssund og Næstved var da også kun i brug til 1936. Herefter blev postbefordringen påny lagt over på automobilerne.

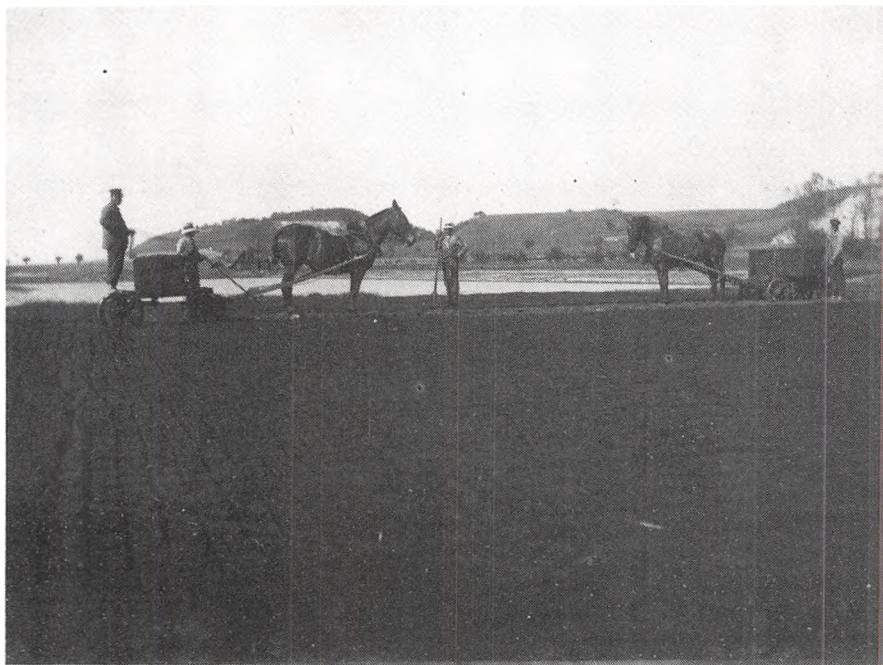
Jernbaner og deres anlæggelse har haft en forbløffende tiltrækning på datidens fotografer, og næppe én jernbanestrækning er blevet forbigået. Her er det fra anlæggelsen af den Midtsjællandske Jernbane omkring 1926. Hestene er spændt fra tipvognene, mens mandskabet holder hvil. Flere af folkene har taget sig en øl, og flere kan hentes i kassen, som den lille dreng passer på. Den midtsjællandske jernbaneforbindelse mellem Næstved – Ringsted – Hvalsø – Frederikssund blev taget i brug 1924-28. Det var oprindeligt planlagt, at banen skulle videreføres til Hillerød og indgå i forbindelse mellem Norge – Sverige og Tyskland, men disse planer blev skrinlagt, og i 1936 nedlagdes strækningen Ringsted – Frederikssund.

SKULDELEV

Interiør fra Skuldelev Brugsforening omkring 1910. Formålet med de mange brugsforeninger, som oprettedes landet over i årene efter 1866, hvor den første danske brugsforening var startet i Thisted, var blandt andet at skaffe medlemmerne gode kolonialvarer billigst muligt. Man ønskede samtidig at skabe et sundt modstykke til den vrimmel af små detailbutikker, som etableredes efter gennemførelsen af næringsfrihedsloven i 1862, samt at spare de stærkt kritiserede mellemhandlervancer. I 1866 sluttede man sig sammen i »Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger«. Udbudet af varer i Skuldelev Brugsforening var ligesom i de fleste andre brugsforeninger forholdsvis begrænset. Man nøjedes med at føre de mere almindelige og gangbare vareartikler, hvor der kunne påregnes en stor og sikker afsætning.

Tørveskær på Børregård i nærheden af Skuldelev under Første Verdenskrig. Tørvetilvirkning går meget langt tilbage i tiden. Allerede Plinius fortæller om et folkeslag, der beboede Nordsøens kyster, at de »med hænderne tog dynd fra sumpene og tørrede det, ikke ved solen, men ved vindene, for derefter at brænde det og derved varme deres spise og deres af Nordens kulde stivnede lemmer«. Det er en langsommelig og arbejdskrævende proces at omdanne tørv til egnet brændsel, og det er da også kendetegnende, at det fortrinsvis er af mangel på andre brændselsemner, at tørveproduktionen har vundet frem. Tøræltning var den mest anvendte metode. Efter æltningen i æltemøllen blev tørvemassen kørt ud på tørrepladsen eller, som den i reglen benævntes, »læggepladsen«. Når de rektangulære tørv var blevet tilstrækkelig tørre til at kunne håndteres, blev de kantet op, »rejstes«, som det kaldtes. Efter en tid blev tørvene samlet i de karakteristiske bikubeformede, luftige småstakke, »skruer«, hvor de tørrede færdig. Det var hovedsagelig børn og kvinder, der forestod dette arbejde.

TØRSLEV

Der drikkes kaffe i stadsstuen på »Kongstedgården« i Tørslev omkring 1908. Stuen er møbleret og indrettet i tidens stil, inspireret af det borgerlige miljø i byen.

NEDRE DRÅBY

En sommerdag i begyndelsen af dette århundrede. Livet går sin stille og vante gang ved det idylliske tangtækte fiskerhus i Nedre Dråby. Man har taget sig tid til en kop kaffe ved bryggersdøren, inden turen går til stranden. Fiskegrejet ligger klar på trillebøren. Dråby sogn, der udgør den nordligste del af Hornsherred, omgives i vid udstrækning af vand – mod øst af Roskilde fjord og mod vest af Isefjorden. Når sognet alligevel stort set er uden egentlige fiskelejer, hænger det i høj grad sammen med områdets topografi, men også med den fremherskende rolle skov- og agerbruget spillede. Side om side hermed har der selvfølgelig været dyrket noget fiskeri, ofte som bierhverv.

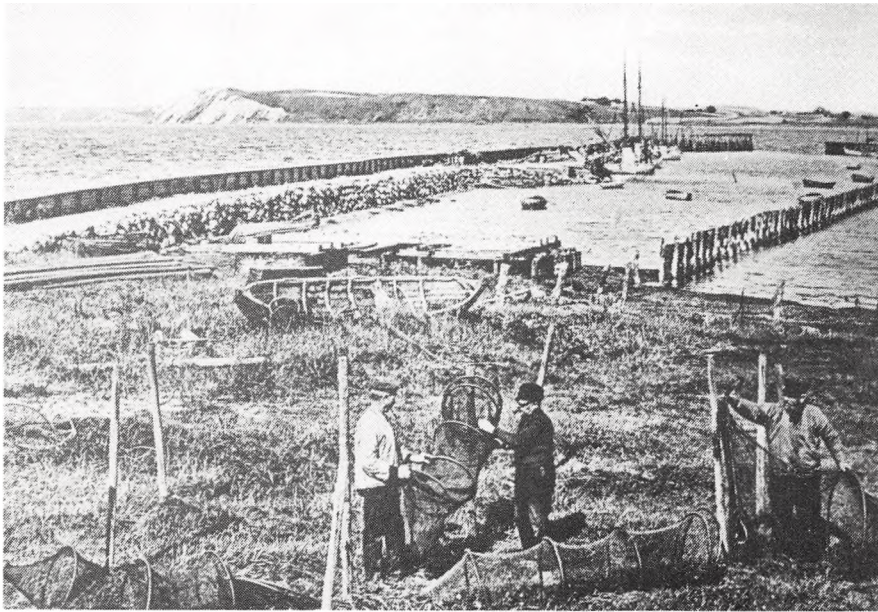
JÆGERSPRIS

Landarbejderne til parade på den store gård »Christiansminde«, der oprindelig hørte under Frederik den Syvendes Stiftelse. »Christiansminde« er oprettet i begyndelsen af 1800-årene, da der var schæferi på Jægerspris gods. Oprindelig hed gården da også »Schæfergården«. Først da fåreavlen ophørte, og gården omdannedes til avlsgård, fik den sit nuværende navn. Ligesom det nærliggende »Louiseholm« har den måttet afgive betydelige arealer til øvelsesplads for militæret, da det i slutningen af 1800-årene kom til området. Jægersprislejren oprettedes i 1892.

Snoegen i Nordskoven omkring århundredskiftet. Jægerspris Skovdistrikt, der ejes af Kong Frederik den Syvendes Stiftelse, hører til et af landets største. Den største samlede skovstrækning er Nordskoven, der på grund af sin træbevoksning og vekslende vegetation er en af landets skønneste skove. Skoven er særlig kendt for sine gamle såkaldte tusindårige ege, der står på moserne, hvis fugtighed tidligere umuliggjorde transport og derfor skånede »Kongeegen« og »Storkeegen«, hvis omfang i brysthøjde var henholdsvis 14 og 9,5 meter. »Snoegen«, der væltede i 1980, havde et omfang på 8,5 meter.

Ruserne renses og klargøres på stejlepladsen ved Kulhus Havn omkring århundredskiftet. Kulhusenes oprindelse går tilbage til 1600-årene, hvor den foretagsomme Kong Christian den Fjerde fik øje for de uanede værdier, som lå uudnyttet hen bl.a. i den store Nordskov. I 1635 gav han ordre til anlæggelse af en skibsbro ved Hornets yderste punkt, og en udskibning af træ til København blev snart efter påbegyndt. På kongens befaling iværksattes ligeledes omtrent samtidig kulbrænding i Abrahamstrup skov. Et hus ved udskibningsbroen blev opført til bolig for en tilsynsmand. Det blev kaldt »Kulhus«, og efterhånden som flere andre byggedes, fremkom områdets betegnelse »Kulhusene«. Kulbrænding blev varetaget af kulsviere, indvandrede skovboere, fortrinsvis fra Gribskov. Udskibningsbroen, der med tiden udbyggedes til en egentlig havn, gav også gode muligheder for fiskeri.

Gammelt Kulhusfiskei

Postvognen Jægerspris-Frederiks-sund. Hjulene er blevet erstattet af meder – utvivlsomt en praktisk vinterforanstaltning. Kusken, Olav Christensen, har gjort holdt ved Jægerspris Slot. Abramstorp er det ældste navn for slottet, hvis gamle bygningshistorie iøvrigt fortøner sig i det uviste. Det middelalderlige slot minder i sit anlæg om Glimmingehus. Først på Christian den Fjerdes tid og i løbet af første halvdel af 1700-årene udvidedes slottet til det nuværende trefløjede barokanlæg. Den konge, hvis navn er tættest knyttet til slottet og egnen med dens mange fortidsminder, er vel nok Frederik den Syvende. Hans arkæologiske interesse førte bl.a. til studiet af køkkenmøddinger, hvor fundet af flækkede menneskeknogler ledte til antagelsen af, at vore forfædre havde udøvet kannibalisme. Kongens antagelse er iøvrigt blevet bekræftet af den senere forskning. Grevinde Danner følte sig nær knyttet til Jægerspris, og hun testamenterede i 1873 sin formue til Kong Frederik den Syvendes Stiftelse i Jægerspris, hvor »hjælpeløse og forladte pigebørn«, især af almen, kunne opdrages.

Jægerspris Slotskros historie er ligesom den bymæssige bebyggelse uløseligt knyttet til slottet.

»Schweizerhuset«, der ligger på de høje morænebakker i Færgelunden i Jægerspris, er opført 1794 af arveprins Frederik, som i årene 1773-97 ejede Jægerspris gods. I juni 1797 foretog den bekendte Lauritz Engelstoft en rejse i Nordsjælland, hvorom han bl.a. skriver: »Schweizer-Huset, som ligger længere oppe i Skoven, har Arveprindsen ladet bygge for faa Aar siden i Form af Bygnings-Maaden i Sveitz. Det karakteristiske ved dets Bygnings-Maade er, at Taget staaer saa langt fra Væggene, at man kan gaae tørt under det ved Væggene ligesom under en Slags Buegang uden Kolonner.«

KIGNÆS

Udsigt fra Kignæs, eller Kitnæs, på nordpynten af »Færgelunden« omkring 1919. I baggrunden ses Frederikssund og Kronprins Frederiks Bro. Befordringen over denne del af Roskilde Fjord blev oprindelig besørget af færgebåde, hjemmehørende i den karakteristiske firlængede færgegård ud for den nuværende klapbro fra 1935. Selve færgefarten blev overflødiggjort allerede i 1868, hvor man byggede en såkaldt pontonbro. Den smukke, særprægede kyststrækning og det storslåede udsyn har i tidens løb lokket mange til området. Blandt skønånderne, der fattede særlig glæde ved netop Kignæs, kan nævnes malerne P. C. Skovgaard og J. Th. Lundbye. Sidstnævnte malede således i 1842 sit berømte billede: »Dansk Kyst, Stranden ved Kitnæs«.

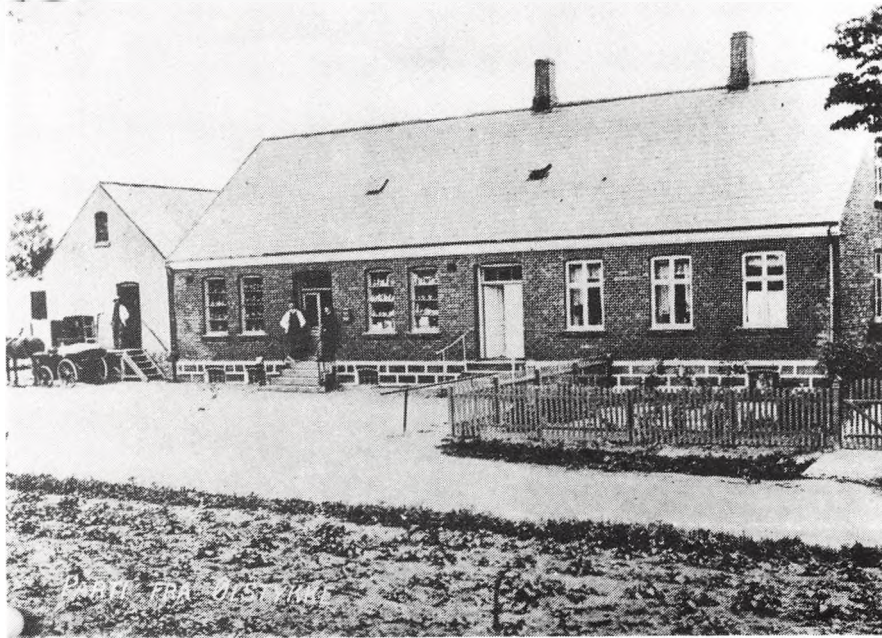
ØLSTYKKE

Ølstykke Kirke fotograferet omkring 1905. En almindelig dansk landsbykirke, som består af et romansk skib med to sengotiske tilbygninger, et langhuskor i øst og et våbenhus ved sydsiden, et sakristi, antagelig fra slutningen af 1600-årene, ved korets nordside, samt et »sengotisk« vesttårn, der er opført i 1867, da et ældre tårn blev nedbrudt. Af det romanske skib, som er rejst af rå kamp med hjørner af granit- og frådstenskvader, står langmurene stadig med rester af de oprindelige små rundbuede vinduer. Kirkens indre domineres af den smukke og farverige barokaltertavle, der knejser over det middelalderlige munkestensalterbord.

Ved gadekæret i Gl. Ølstykke omkring 1905. Livet går efter alt at dømme sin vante gang i det lille landsbysamfund. Ølstykke har aldrig stået i de store begivenheders centrum. Den første og eneste kendte historiske begivenhed, som knytter sig til sognet, er slaget ved Værebros i 1133, hvor kong Niels, der med 100 skibe var kommet ned gennem Roskilde Fjord, slog Erik Hærefod, som var broder til den myrdede Knud Lavard. Erik blev i øvrigt senere konge i Danmark fra 1134-37 under navnet Erik 2. Emune. De ni pilespidser i Ølstykke byvåben symboliserer slaget ved Værebros Å.

Brugsforeningen i Gl. Ølstykke fotografert i 1893. Bygningen med butikken og bestyrerboligen er helt ny. Den hvidkalkede tværlænge med repos'en i gavlen rummer grovvarrelageret. Efter engelsk mønster oprettedes i 1866 den første danske brugsforening i Thisted. Kort efter startedes Ølstykke Brugsforening. Det er dog først fra 1880'erne, at oprettelserne tog fart jævnsides med andelsbevægelsen og hovedsagelig båret frem af de samme kredse, som sluttede sig til disse. Brugsforeningerne blev således fortrinsvis søgt af gårdejerne og husmændene, og de optrådte i vid udstrækning også som indkøbsforeninger for korn, foderstoffer og kunstgødning. Foretagsomheden rakte dog videre. Brugsforeningen i Ølstykke oprettede således et bibliotek i 1877.

Bygaden i Gl. Ølstykke omkring 1910. Kommuneskolen, der oprindeligt var en af Frederik den Fjerdes rytterskoler fra 1721, har fået en fremtrædende plads i billedet, men Gl. Ølstykkets langstrakte form kan netop anes. Gl. Ølstykke var, da den blev udskiftet af jordfællesskabet i slutningen af 1700-årene, en forholdsvis stor landsby med 16 gårde, hvoraf de 9 flyttede ud. Herved blev det. Der skulle nu hengå henvend 100 år uden særlig udviklingsmæssig aktivitet. Anlæggelsen af Ølstykke Stationsby skabte dog en tid fornyet liv. Sognets indbyggertal var gennem mange år, indtil 1962, omkring 1250. I dag tæller kommunen godt og vel 13.000 beboere.

Familien på »Udlejregård« ved Ølstykke fotograferet i haven omkring 1908. Et ganske almindeligt familiebillede, ikke synderlig forskelligt fra tilsvarende fotografier fra denne tid måske bortset fra, at Ølstykkens sidste tre sognefogeder er repræsenteret på billedet: nemlig Jens Peter Hansen, der i øvrigt var Ølstykke Stationsbys egentlige grundlægger, sønnen i bageste række til venstre, og endelig den lille sønnesøn. Sognefogedembedet kendes tilbage til 1500-årene, men først med en forordning i 1791 skabtes en ensartet ordning for sognefogedinstitutionen. Enhver beboer i sognet var pligtig til at lade sig udnævne og udføre hvervet i mindst tre år mod et vist vederlag. Hans pligter bestod i første række i at være øvrighedens lokale repræsentant, men han har også kunnet udfolde en mere selvstændig virksomhed.

Et vue over Ølstykke Stationsby omkring 1915. Fotografen har stået på Hængehøj eller »Vandhøjen«. Medens Gl. Ølstykke er en gammel bebyggelse, som i hvert fald kendes tilbage til 1300-årene, er Ølstykke Stationsby forholdsvis ny, anlagt i slutningen af forrige århundrede i forbindelse med Frederikssundbanen. Villabebyggelsen og de unge træer, der kranser den snorlige Hovedgade, taler da også sit tydelige sprog.

Ølstykke Jernbanestation set fra Hovedgaden omkring 1910. Stationen anlagdes i 1879 i forbindelse med Frederikssund-banen. Var fotografen kommet forbi og havde taget sit billede på dette tidspunkt, havde stationen ligget i ensom majestæt på Udlejre Mark. En egentlig bebyggelse opstod først i 1880'erne, da den daværende sognefoged, I. P. Hansen, Udlejregård, købte og udstykkede en ejendom, hvis jorder grænsede op til jernbanen. »Kom til Ølstykke« var efterhånden det effektfulde slagord. Handlende, håndværkere og folk i liberale erhverv slog sig ned her, og i løbet af ganske få årtier var Ølstykke Stationsby skabt. Da byudviklingen fra slutningen af 1920'erne begyndte at gå i retning af en centralisering i de større byer, stagnerede de mindre stationsbyer og landsbyer, deriblandt Ølstykke. Med de store udstykningsprægede 1960'erne og en del af 1970'erne, fik disse bysamfund en renaissance.

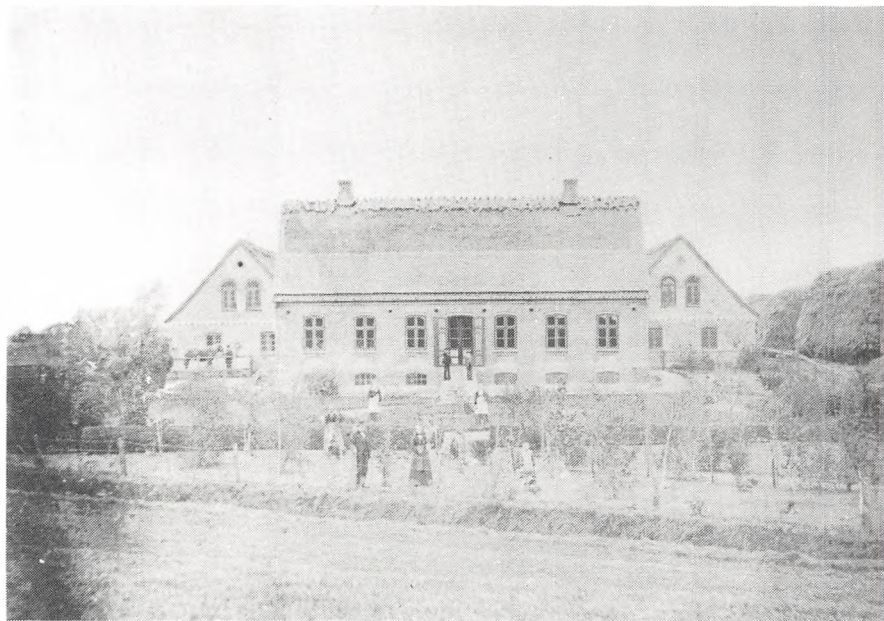

Hovedgaden i Ølstykke Stationsby omkring 1910. Det er således knapt en snes år siden, at de første »nybyggere« slog sig ned omkring jernbanestationen på Udlejre Mark. Stakittet til venstre hører til stationen. En stilig klædt herre med mappe i hånden går i retning af »Stationsbrugsen« – måske en handelsrejsende. I vejkanterne på hans venstre side ligger en firearmet »brolæggerjomfru« – man er i gang med noget vejarbejde.

Gården »Vejsten« i Udlejre fotograferet engang i slutningen af forrige århundrede. Udlængerne er nyopførte omkring 1870, medens stuehuset er af noget ældre dato. Her boede Jørgen Andreasen, som var den første bonde på egnen, »der plantede Kartoffler i Marken« samt etablerede levende hegn. Hans søn, Lars Jørgensen, var ikke mindre foretagsom. Han dannede således i 1834 en landøkonomisk forening i Ølstykke, iøvrigt den første i landet. Foreningen blev opløst i 1843, da Frederiksborg Amts Landboforening stiftedes. Lars Jørgensen blev i 1842 Ølstykkens første sognerådsformand.

En omrejsende fotograf er kommet på besøg på »Skatskjærgård« i Svedstrup. Hele husstanden har i den anledning forladt deres dont og pænt taget opstilling foran stuehuset. En af tjenestefolkene har desuden trukket en hest frem. Fotografen har tydeligvis tilstræbt en vis symmetri i billedet. Garden er opført i 1866, men minder i øvrigt til forveksling om de gårde, som i stort tal opførtes i den såkaldte »andels-tid«. Prydhaven er adskilt fra nyttehaven ved en lav hæk. En grøft og et ståltrådshegn markerer overgangen til selve marken.

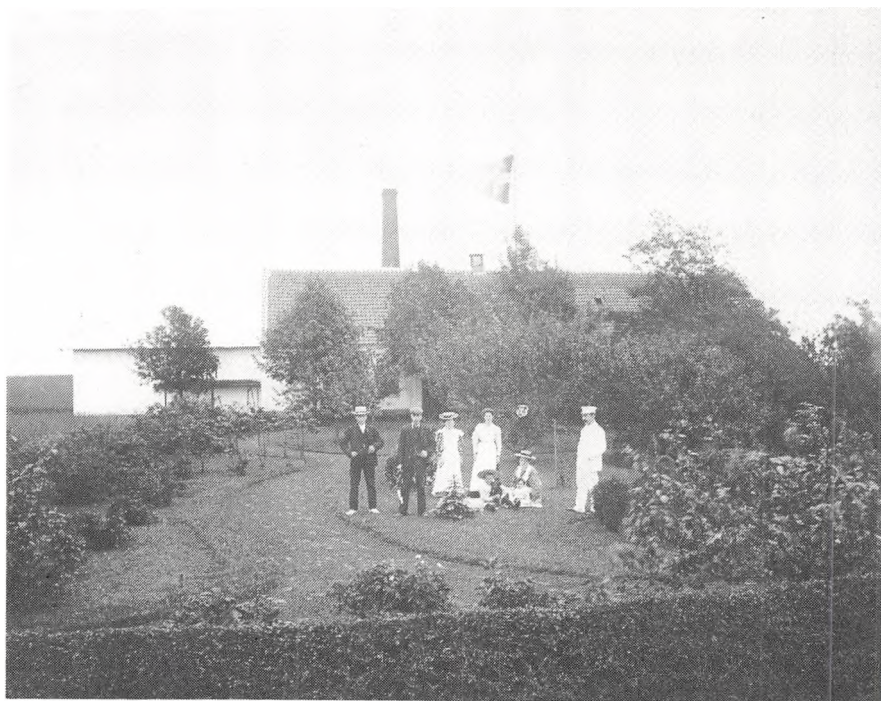

Man hygger sig i lærerhjemmet i Svedstrup Skole omkring 1910. Lektielæsningen er overstået. Bøgerne står pænt på rad og række i bogskabet. Håndarbejdet er fundet frem, og familiefaderen læser dagens avis, alt imedens han bakker på sin langpibe. Et af børnene øver sig i klaverspil. Den mindste af lærer Holms børn er kravlet op på sin flotte gyngehest, som der akkurat er plads til i den lille, men velmøblerede stue.

Et kig ind i gårdejer Ole Peder Olsen og Else Olsens velholdte og sirligt indrettede dagligstue på »Længekær« i Gl. Ølstykke omkring 1914. Stuen er helt bymæssigt møbleret. Stukloftet, de store vinduer og brede vindueskarne antyder, at denne del af gården er helt ny. Sammen med aftægtskonen Kirsten Olsen har familien taget plads omkring bordet af mahogni eller anden poleret træsort. Over bordet hænger en petroleumslampe i støbt messing med mathvid glaskuppel. En sådan lampe, der formentlig var udstyret med et 8-liniersglas, kunne oplyse stuen med en hidtil ukendt styrke og muliggjorde familiens mange aftensystemer. Efterhånden kom der også petroleumslamper i de øvrige rum. Indtil da måtte man fortsat klare sig med tællelys. Telefonen og husherrrens skrivebord vandt også indpas på denne tid.

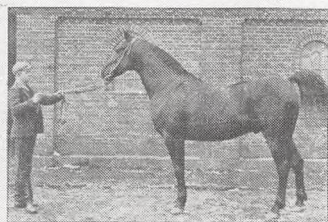
Bestyrerfamilien ved Langager Mejeri fotograferet i haven omkring 1907. Sammen med familien ses de to mejerister og meyersken samt den unge pige i huset. Efter opførelsen af det berømmelige første andelsmejeri i Hjedding på Vardeegnen i 1882 etableredes i løbet af de næste otte år ikke mindre end 700 mejerier, i 1888 ikke mindre end 200, deriblandt Langager Mejeri i Ølstykke sogn. Gennem andelsmejerierne blev det også muligt for de mellemstore og mindre landbrug at omlægge driften til kombineret husdyrbrug og kornavl. Andelsmejerierne blev landbrugernes side-stykke til herregårdsmejerierne. Langager Mejeri er ligesom mange andre andelsmejerier blevet nedlagt senere.

Nogle medlemmer i rideklubben »Skjold« i Ølstykke fotograferet omkring 1920, en af de utallige klubber og foreninger, som i begyndelsen af dette århundrede dannedes landet over. Hvorvidt ridning i denne form er en sport eller fritidsbeskæftigelse er en skønsag. Interessen for rideheste fik i alle tilfælde en opblomstring på dette tidspunkt. I Ølstykke centrerede den fornyede interesse for rideheste sig forstæeligt nok om den såkaldte »Frederiksborg-hingst«.

Opdrætnings-Stutteriet for Frederiksborg Hingste
og Elevskole paa Ny Toftegaard

Meddelelse

til

Fra
Opdrætnings-Stutteriet
for
Frederiksborg Hingste
og Elevskole

Ny Toftegaard, d. 19

Herr

Højest, Sorensen, Feldt, Søren, Rasmussen, Rasmussen og Høst, Rasmussen, Rasmussen
- Høst
1908

Høst, Rasmussen

NY TOFTEGÅRD

Kort efter at »stutteritidens« avlsforsøg, hvis oprindelse går tilbage til stutterierne ved Esrum og Frederiksborg i Frederik den Andens tid, var blevet genoptaget i de kgl. stalde på Hillerødsholm ved Hillerød, dannede en kreds af hesteinteresserede fra hele Sjælland opdrætningsanstalten »Frederiksborghingsten«. I 1905 blev opdrætningen flyttet til »Gl. Toftegård« i Ølstykke. Stutteriet blev dog i 1912 overflyttet til »Ny Toftegård«, oprindelig »Hyldeand«, ved Ølstykke Stationsby. I 1920 stiftedes foreningen »Hestavlscetret Ny Toftegård«. Driften blev i 1965 overtaget af organisationen »Danhorse«, der hører under Landbrugsministeriets Hestesportsudvalg.

En gruppe unge folkedansere har til ære for fotografen taget opstilling uden for Ølstykke Kro- og Gæstgivergaard omkring 1910. Folkedansen blev efter svensk mønster genoplivet omkring århundredskiftet, blandt andet på højskoler og i gymnastik- og ungdomsforeninger. Folkedansen var kun en af de mange forskellige gamle skikke, som genoplivedes i datidens foreningsliv. Ringridning, tøndeslagning og valborgblus er andre eksempler. I det hele taget synes foreningerne at have overtaget rollen som traditionsbærere.

Ølstykke Sangforening fotograferet ved foreningens tyveårs jubilæum i 1913. Sangen har været en fast bestanddel i foreningslivet lige fra oplysningstidens klubber, og selvom den nok i dag har mistet noget af sin betydning, indledes og afsluttes møderne i mange foreninger fortsat med sang. Fællessang fremmer samhørigheden. I sangene blev foreningens ideologiske baggrund og målsætning formuleret, gentaget og indlært, og så kunne man tage sangen med hjem og genopleve noget af fællesskabet i sin egen stue. Sangforeninger var yndet i alle samfundslag. De første egentlige sangforeninger dukkede op allerede i første halvdel af 1800-arene.

To veteraner fra krigen i 1864 fotografet ved mindestenen for genforeningen 1920. Der findes næppe det sogn eller den kommune i landet, hvor der ikke i forbindelse med Sønderjyllands genforening med Danmark blev rejst et mindesmærke. Mange steder var det sognerådene eller byrådene, der bekostede mindesmærket. Men i langt de fleste tilfælde var det en folkesag. I Ølstykke var det den lokale sangforening, der sørgede for at stenen blev rejst.

STENLØSE UDE OG INDE

Et kig op ad Stenløse Byvej engang først i dette århundrede. Først på byvejen var ikke altid det bedste, for gennem bygaden transporteredes nemlig kalk til banen og latrin den modsatte vej. Yderst til venstre en stor vandpost af træ. Da den er hegnet ind bag et stakit, er den sandsynligvis privat. Stenløse by er af gammel oprindelse. Den er nævnt første gang i 1260, og da som »Stenløse mæla« (Stenløsemagle) i modsætning til Sten(løse)lille. Slutstavelserne »løse« betyder iøvrigt eng, græsgang. Landsbygårdene og husene ligger ikke som i så mange andre af de såkaldte »langbyer« tæt, side om side, kransende byvejen, men forholdsvis spredt, flest i den sydvestlige vang, Barnekær, og de vender mod nord i retning mod Stenlille.

En brødvogn fra »Stenløse Mølle og Bageri« med møller Chr. Hansen på bukken omkring 1910. Et smukt spand heste og en fin vogn blev vurderet højt, og det er derfor heller ikke mærkeligt, at mølleren er stolt af det.

Parti fra Stenløse.

På sin vej ud ad Stenløse byvej har den vejfarende kunnet vælge mellem at tage landevejen mod Ganløse over Søsøm eller Veksøvejen, som efter vejskiltets anvisning også førte mod København. En postkortfoto-graf har engang i begyndelsen af dette århundrede stået i denne situation, men forinden givet sig tid til at forevige vejforgreningen og vindmøllen på fotografi. Møllen, som var opført i 1861, nedbrændte iøvrigt i 1968. Foruden mølleri blev der drevet bageri og købmandshandel.

Hvad er et hjem uden klaver? Hos familien på »Sandal« i Stenløse har man i alle tilfælde et sådant, uden at det af den grund har fået en særlig fremtrædende plads på billedet. Man har tilsyneladende været mere glad og stolt over bogsamlingen, som i dagens anledning er blevet lagt frem på stuebordet til beundring. Der er bemærkelsesværdigt nok ingen lampe over bordet, som familien er rykket sammen omkring, men en krog i det spejlblanke loft antyder et ophæng til en petroleumlampe. Bordet har muligvis haft sin plads et andet sted i stuen.

Damptærskning på Mølbjerg 1908 og på Frodebjerggård godt og vel 10 år senere. Et damptærskeværk var ikke hver mands eje, det var både stort og dyrt, ligesom dets kapacitet i reglen langt oversteg den enkelte gårds behov. Man sluttede sig derfor i de fleste landsbyer sammen og dannede »tærskelaug« med det formål at erhverve og drive et damptærskeværk eller »dampværk«, som det også blev kaldt. Ved høst blev tærskeværket med hesteforspand trukket rundt til de enkelte gårde eller til en central tærskelplads. Under transporten fra sted til sted var »skorstenene« lagt ned i den gaffel, der ses oven på selve dampmaskinen. Da tærskeværket, anbragt ved siden af halm, avner og stråtage, fremkaldte en betydelig brandfare, skulle det afskærmes af plankeværker, som det ses på billedet.

Et stort flytbart »dampværk« kunne naturligvis bruges til andet end blot at tærsk korn. Her er et sådant »dampværk« eller lokomobil blevet taget i anvendelse i R. Pags mose ved Skibstedgård i Veksø, hvor værket bruges til at ælte eller findele den opgravede tørv. Tiden er sommeren 1918, og verdenskrigen har vakt fornyet interesse for tørvetilvirkning, dels på grund af den svigtende tilførsel af udenlandsk brændsel og dels de deraf kraftigt stigende priser.

Mester, svende og lærlinge har for en stund forladt arbejdet i værkstedet for at blive fotograferet. En omrejsende fotograf har omkring 1910 besøgt Stenløse Maskinsnedkeri. Han har tilsyneladende ikke rådet over kunstlys, så man har måttet henlægge fotograferingen til gårdspladsen. En høvlbænk tilligemed de vigtigste af snedkerfagets redskaber, såsom sav, stemmejern, høvl og limpotte er taget med ud for derigennem utvetydigt at tilkendegive personernes profession. I baggrunden ses en slibesten. De nye og moderne mekaniske arbejdsredskaber har man måttet lade tilbage i værkstedet.

En ældre Stenløseborger, murer-
ster Niels Philipsen, fotograferet
foran sit hus i Stenløse omkring
1904. Den forhenværende murer-
nester, der utvivlsomt har været
med til at bygge mange af husene og
gårdene i Stenløse og omegn, synes
på ingen måde at være stadset ud til
fotografering, men er blevet foto-
graferet i den påklædning, han til-
fældigt bar.

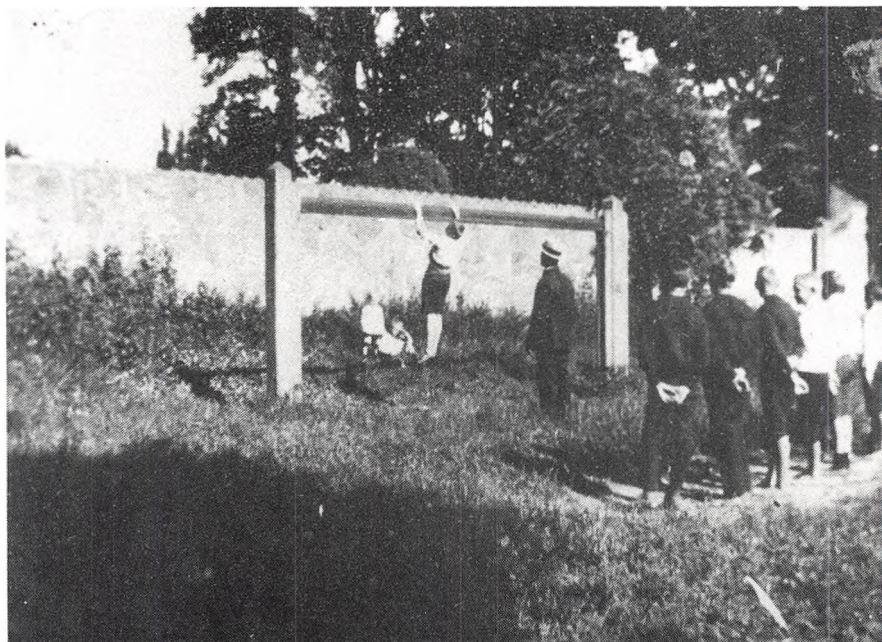

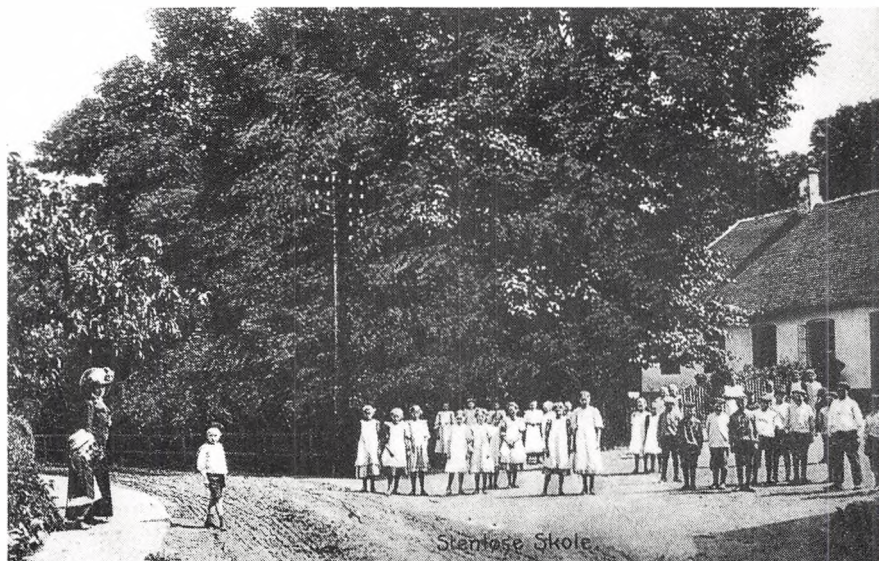
Svensker-Johan har derimod været klædt på til lejligheden. I bedste dress og med en pipe i hånden har han taget opstilling ved et gærde ind til en kornmark, måske på »Skandalsø«, hvor han tjente, eller i fotografens atelier. Mange af datidens fotografer var også ganske dygtige i »trick-fotografering«.

Tiden er omkring 1910, og drengene ved Stenløse Skole har gymnastik på arealet ved kirkegårdsmuren og skolen, »eksercerpladsen«, som det også kaldtes. En af eleverne er kommanderet til bommen af lærer Kofod. De andre drenge står ror imedens og ser mere eller mindre interesseret på. Det var de færreste landsbyskoler, der på denne tid rådede over en egentlig gymnastiksal, og gymnastik var ligeledes et næsten ukendt begreb.

Ud til Stenløse byvej, hvor der i dag er kirkegård, lå tidligere en af Frederik den Fjerdes rytterskoler fra omkring 1720. Skolen blev nedlagt i 1937 i forbindelse med opførelsen af en centralskole. En fotograf var endnu ikke blevet en hverdagsbegivenhed i Stenløse. Al leg er i alle tilfælde ophørt, og eleverne i rytterskolen har i stedet pænt taget opstilling til ære for fotografen – piger for sig og drenge for sig. Helt i baggrunden iagttager skolens lærer hans bestræbelser på at få lavet et billede.

OVER VEKSØ

Omkring 1904 har smeden i Veksø fået besøg af fotografen, og smeden er i den anledning sammen med svendene rykket udenfor i dagslyset. Landsbysmeden lavede, som det også fremgår af billedet, meget andet end at sko heste og lave hjulbeslag, mester står selv ved en »af-lægger«, selvbinderens forgænger. I takt med landbrugets mekanisering og bilernes fremkomst blev arbejdet i smedien omstillet til det nye arbejde, og mange smedier blev gradvist omdannet til maskin- og mekaniseringsværksteder med specialiserede opgaver. Omkring landsbysmedens arbejde bevarede helt op mod vor tid meget gamle træk. Smeden, der mestrede det glødende jern, fik i folketraditionen tillagt egenskaber af overnaturlig art og havde ofte en slags »klog« mands status.

Parti over Gadedammen i Gandløse.

TIL GANLØSE

Ganløse er en såkaldt rundby med gadekæret og det gamle forte, også kaldet blegehaven, i midten. Landsbyen blev udskiftet i såkaldt stjerneform, og mange af gårdene ligger endnu på deres oprindelige plads. Enkelte gårde som »Søtofte«, »Engbjerg«, »Christianslyst« og »Hesselgård« er flyttet ud i marken.

Vejen gennem Ganløse omkring århundredskiftet. Bag købmandshandlen skimtes den middelalderlige kirke, der med undtagelse af korets nordside er blevet skalmuret med moderne munkesten. På fortovet til højre ses et par småpiger, medens et par raske drenge er kravlet til vejs i de udendørs gymnastikredskaber, som på dette tidspunkt var blevet fast udstyr ved alle landsbyskoler.

Rytterskolen i Ganløse fotograferet omkring 1910. Ligesom de øvrige landsbyskoler var eleverne delt i to klasser med oprykning ved 10-ars alderen. Her er det de yngste elever, der har taget opstilling til fotografering. Foruden rytterskolen fandtes der omkring 1900 to privatskoler i byen, og en tredje kom til i 1912. Denne blev i 1919 kommunal forskole. En ny skole blev bygget i 1928. I 1937 blev der åbnet mulighed for, at to eller flere landkommuner kunne slutte sig sammen i skoleforbund med hver sin forskole og med fælles »centralskole«. En centralskole blev indviet i 1943. Den gamle rytterskole blev omdannet til kommunekontor.

»Et parti fra Ganløse« eller »Ganløse Købmandshandel« ville utvivlsomt have været postkortfotografens benævnelse, såfremt der var blevet sat en tekst på billedet, der er fra omkring 1910. Købmandshandelen, der dengang blev drevet af familien Söderberg, eksisterer stadig, omend i en noget anden skikkelse, og under navnet Willy Hansens Eftf. I verandaåbningen ses købmand Hjalmar Söderberg. Verandaen tjente også som rampe, så kunderne let kunne få deres varer over i vognene. Det er iøvrigt en ganske imponerende veranda. Det lille hus foran den firlængede gård er sprøjtehus, og et par brandkar med vand står udenfor. Møllen, der ellers burde være synlig, har ikke passet fotografen og er bortretoucheret.

Parti fra Ganløse i begyndelsen af dette århundrede. De stråtækte huse og gårde, der er af det traditionelle landsbypræg, er hér helt afløst af den nye tids villabyggeri. Da udviklingen fra omkring 1930 begyndte at gå i retning af en centralisering i de store byer, stagnerede mindre landsbyer som Ganløse. Udviklingen vendte efter Anden Verdenskrig. Byudviklingen blev i denne periode ikke alene præget af en kraftig forstadsdannelse, men tillige af en egentlig byspredning, som i høj grad hænger sammen med de vældige offentlige investeringer i vej anlæg samt den kraftige udbygning af elforsyningen. Det blev herigennem muligt for erhvervene at placere sig hvor som helst, samtidig med at befolkningsaktiviteter kunne spredes over et større område. Industrialiseringen af næsten ethvert bysamfund samt etableringen af store parcel- og sommerhusområder er således et udtryk for dette.

GENNEM SLAGSLUNDE

På sin vej rundt i sognet har en postkortfotograf engang i begyndelsen af dette århundrede gjort holdt tæt ved Slagslunde Kirke for at forevige denne landsbyidyl. Den snoede bygade, der er en del af landevejen mellem Slangerup og Søsøm, kranse af de hvidkalkede og stråtækte gårde og huse. Før udskiftningen lå gårdene i to rækker ud mod markerne, medens gadehusene lå i byens midte omkring gadekæret og forten (blegepladsen). Bybilledet blev mere løst, da nogle af gårdene efter udskiftningen blev flyttet ud på marken.

JØRLUNDE

Eleverne i Jørlunde Skole har pænt taget opstilling foran skolebygningen, så den omrejsende fotograf kunne få taget sit billede. Den indmurede sandstenstavle til venstre for døren fortæller, at skolen er en af de 240 rytterskoler, Frederik den Fjerde i årene efter Store nordiske Krigs afslutning (1720) lod opføre landet over. Undervisningen er i sin tid utvivlsomt foregået i god overensstemmelse med Klaus Porses levnedskompass: »Gud haver skabt det tykke på Laaret af Mennesket, og paa dette Sted er det godt anset af de gamle Forfædre, at Børn og Ungdom, uden at det er Synd og Skam, skal have Ris, for Ris er intet Besvær og kan ikke paa dette Sted gøre nogen Skade eller bryde nogen Ben. Og naar de vokser noget op, saa er det ogsaa passende med et Drag paa Kinden, at det tykke Kød her ikke skal sidde forgæves«.

OG UGGERLØSE

Gadekæret i Uggeløse ligger stille hen. Det eneste liv, der synes at røre sig i den lille landsby, er de to drenge, som mærkværdigvis nok vender ryggen til fotografen. Der er ikke meget tilbage af det gamle landsbymiljø, en enkelt stråtækt gård og det lille karakteristiske sprøjtehus ved kirkegårdsmuren – ellers er det nu »andelsbondens« nye stuehuse, der dominerer det, ihvertfald i denne del af landsbyen. De folkelige bevægelser, der satte sig synlige spor i bl.a. forsamlingshuse, missionshuse og friskoler, er sammen med andelsfrysehuse, el- og vandværker ligeledes et udtryk for den gunstige økonomiske udvikling i årtierne omkring århundredskiftet.

Uggeløse Maskinfabrik fotograferet i begyndelsen af dette århundrede. I forbindelse med den driftsomlægning, som fandt sted inden for landbruget fra omkring 1880, vandt mekaniseringen også større indpas. Hovedparten af de nye landbrugsmaskiner blev importeret, men omkring århundredskiftet voksede en hjemlig maskinindustri frem, ofte udsprunget af samarbejde mellem landmænd og smede eller andre fingersnilde folk. I den gamle landsbysmedie kunne de nye landbrugsredskaber blive repareret. En egentlig fremstilling af de større landbrugsredskaber krævede derimod mere tidssvarende forhold og maskinkraft, og alt efter forholdene de enkelte steder blev den gamle smedie opgivet og erstattet af nye maskinværksteder.

TIL ALLERØD, LILLERØD

Stationsforstanderen og tre postbude poserer for en fotograf foran jernbanestationen i Lillerød omkring 1910. Jernbanestationen ligger i Lillerød, men hedder i dag Allerød. Dette blev bestemt i 1952. Den store navnelighed mellem Lillerød og Hillerød gav ofte anledning til besværlige forvekslinger. Da en ændring af bynavnet blev nedstemt, ændredes navnet på stationen til Allerød. Dette forhold har iøvrigt også givet anledning til megen forvirring om navneforholdene i området. Den sydlige del af Lillerød by – Allerød ejerlaug – ligger for øvrigt i Blovstrød sogn.

OG BLOVSTRØD

Blovstrød sogneråd er samlet til det obligatoriske gruppebillede. Et af sognerådsmedlemmerne må være fraværende, eller også bærer en af personerne lante fjer. Sognerådene skulle i alle tilfælde, ifølge landkommuneloven af 1867, bestå af et ulige antal medlemmer. Det var også ved denne lov, at sogneforstanderskaberne, der var oprettet i 1841, blev omdøbt til sogneråd. Medlemmer til rådet blev valgt af sognets beboere, selvom ikke alle havde valgret. Den privilegerede valgret ophævedes i 1908, og valgret og valgbarhed tilkom nu alle uberygtede mænd og kvinder, som var fyldt 25 år, havde haft bopæl i kommunen i det skatteår, hvori valget fandt sted, og havde betalt skat til kommunen.

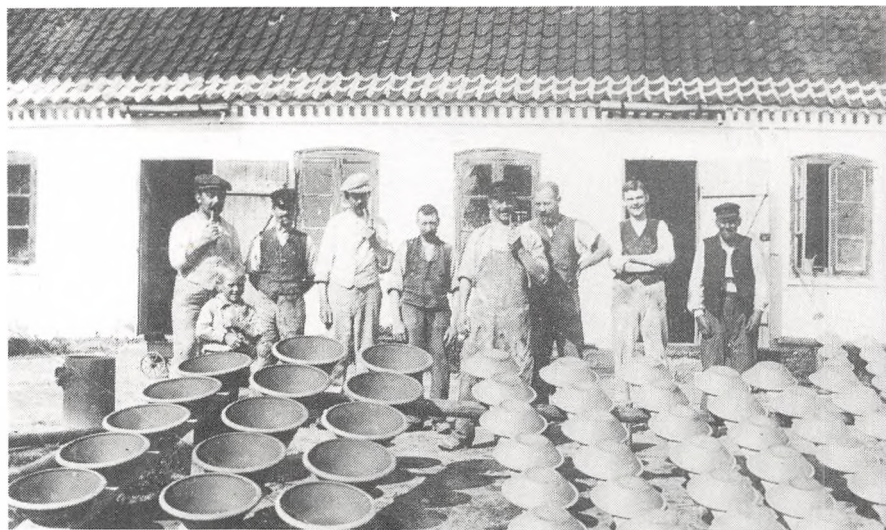
Den nye hestetrukne brandsprøjte matte selvfølgelig foreviges på et fotografi og er i den anledning blevet trukket ud fra sprøjtehuset i Lillerød. Tiden er omkring 1912. Brandberedskabet i landdistrikterne lod endnu på den tid meget tilbage at ønske. Hver landsby, eller i det mindste hvert sogn, havde en brandsprøjte, men derimod ikke et egentligt brandkorps. Brandmandskabet skulle først kaldes sammen fra nær og fjern. Alle brandsprøjter inden for 1 mils afstand fra brandstedet skulle give møde. Da der naturligvis kunne gå en rum tid, inden brandsprøjten og mandskabet næede frem, matte tililende naboer efter bedste evne og med de forhandenværende slukningsmidler redde, hvad reddes kunne. Slukningsarbejdet lededes af brandfogeden, der i reglen valgtes for tre år ad gangen.

En omreisende fotograf er kommet forbi Carl Chr. Petersens blikkenslagerforretning på Prins Valdemars Alle i Lillerød, og han har foreviget familien staende i døren til butikken. Blikkenslagerfaget er et af de fag, der har udspecialiseret sig fra smedefaget. Fagets vigtigste arbejdsområder var tidligere fremstillingen af forskellige belysningsapparater, diverse beholdere og husgeråd af blik, messing og kobber, som efterhånden afløste keramik og lertøj i husholdningen, og som senere selv blev udkonkurreret af de emaljerede varer. Værkstedsarbejdet i sin gamle form forekommer endnu i dag i enkelte specialiserede virksomheder, men langt de fleste blikkenslagere, beskæftiges udelukkende i bygningsbranchen.

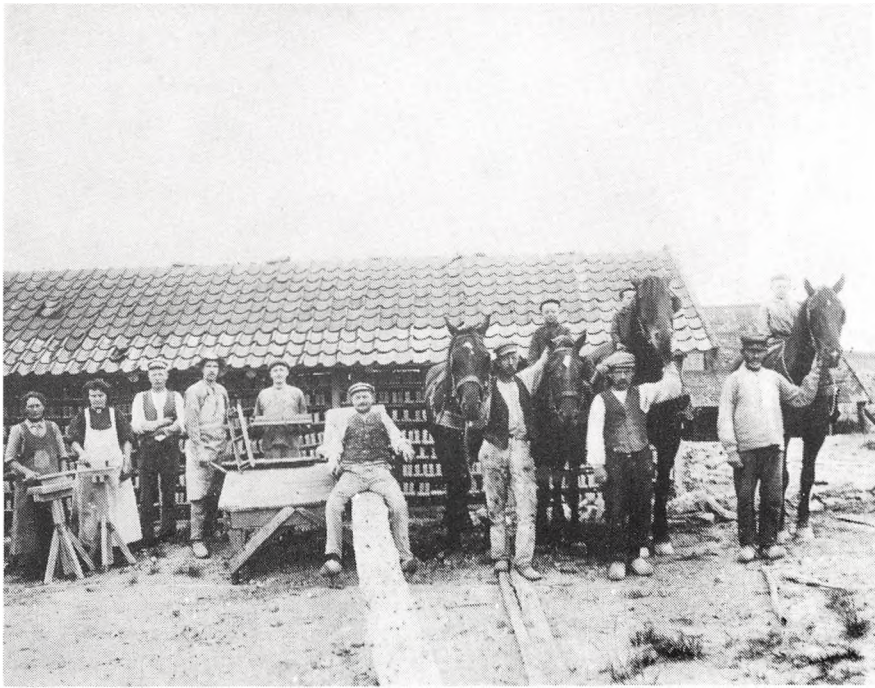

Lertøj har været fremstillet i Danmark siden oldtiden, men først i løbet af middelalderen bliver pottemageriet et egentlig erhverv i mere moderne forstand. Afgørende i denne forbindelse var indførelsen af drejeskiven, blyglasuren samt den murede pottemagerovn. Ler findes næsten overalt, omend ikke i lige velegnet kvalitet. Egnen omkring Lillerød og Blovstrød er rig på godt og velegnet ler. Pottemagerhåndværket har derfor længe været udøvet i området, hvor den faglige tradition er blevet holdt i hævd af de forskellige pottemagerfamilier, der havde hver sit speciale. Motivet er fra den endnu eksisterende Lillerød Lervarefabrik.

Et hold lergravere fra Blovstrød Teglværk i lergraven ved Vassingrød tager sig et hvil, medens fotografen rigger sit udstyr til. Tiden er omkring 1926, og den mekaniske trækraft har forlængst vundet indpas i teglværksproduktionen. Det var store mængder ler, der daglig skulle graves op og køres til videre forarbejdning. At det var et hardt og slidsomt arbejde, behøver næppe nogen nærmere forklaring. Teglværksarbejdet var iøvrigt stærkt sæsonbetonet. De fleste af arbejderne var således kun beskæftiget som daglejere ved teglværket i sommerhalvåret. Hovedparten af daglejerne kom fra omegnen og de omkringliggende sogne, men der var også mange, der havde taget turen helt fra Sverige.

Inden leret fra lergravene var tjenligt til brug, måtte det befries for de største urenheder og bearbejdes i æltemaskinen, som ofte var hestetrucken. Det færdigbearbejdede ler blev herfra kørt hen til teglstrygeren, der stod klar ved sit bord med de forskellige træforme. Efterhånden som teglstrygeren fik formet stenene, blev disse baret væk og lagt til tørre i den åbne tørrelade. Det var ikke ualmindeligt, at en enkelt teglstryger i løbet af en arbejdsdag kunne lave omkring et tusinde sten. Billedet er fra Bløvsstrød Teglværk.

Inden stenene kunne bringes til brænding i teglovnene, skulle de være tilstrækkelig tørre til at kunne stables. Alt efter vejrliget la stenene til tørre i tørreladerne i op til en uge. Ved Bløvsstrød Teglværk, der blev oprettet i slutningen af forrige århundrede, anvendtes, som ved alle større teglværker, den såkaldte ringovn, som teglværksarbejderne har taget opstilling foran. Da den kom frem i midten af 1860'erne, var det en kolossal landvinding, idet denne ovntype, i modsætning til dem man hidtil havde betjent sig af, kunne være i kontinuerlig drift. I produktionsøjemed betød dette selvsagt en langt større kapacitet, ligesom der skulle bruges betydelig mindre brændsel.

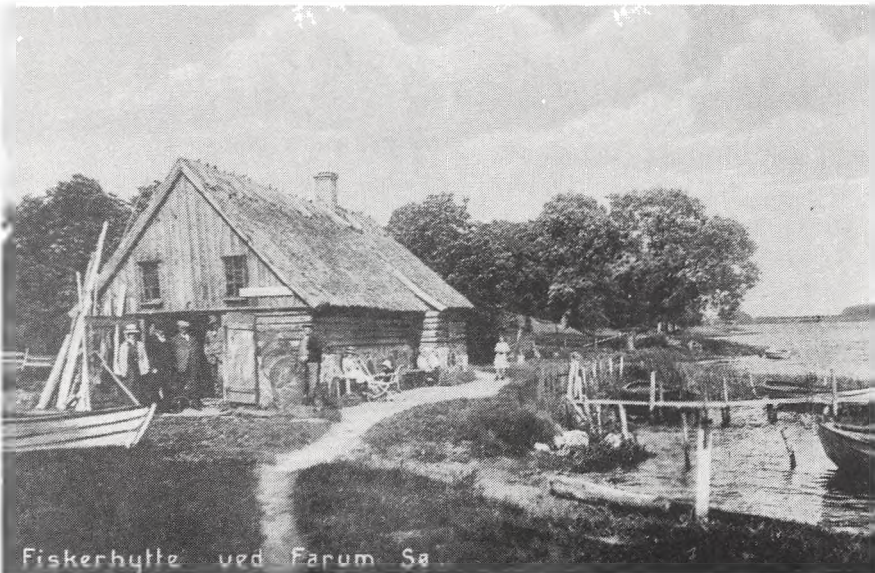
Man har gæster på Kirkehavegård i Lillerød. Det er søndag, og vejret er tilstrækkelig godt, til at kaffebordet har kunnet dækkes ude i haven. Sølvservicet er taget frem i dagens anledning tilligemed det bedste postelin. Alle er også i deres stiveste puds. Efter kaffen har gårdejerparret og bestyrerparret påny måttet posere for fotografen, denne gang i gårdens fine hestevogn. Billedet er taget i 1912. Ser man bort fra det noget stive og højtidelige præg, der ofte kan være over billeder som disse, fortæller de en utrolig masse om datidens mennesker, deres materielle kår, levevis og omgangsformer, der helt tydeligt har fået et borgerligt tilsnit.

FARUM GÆSTES

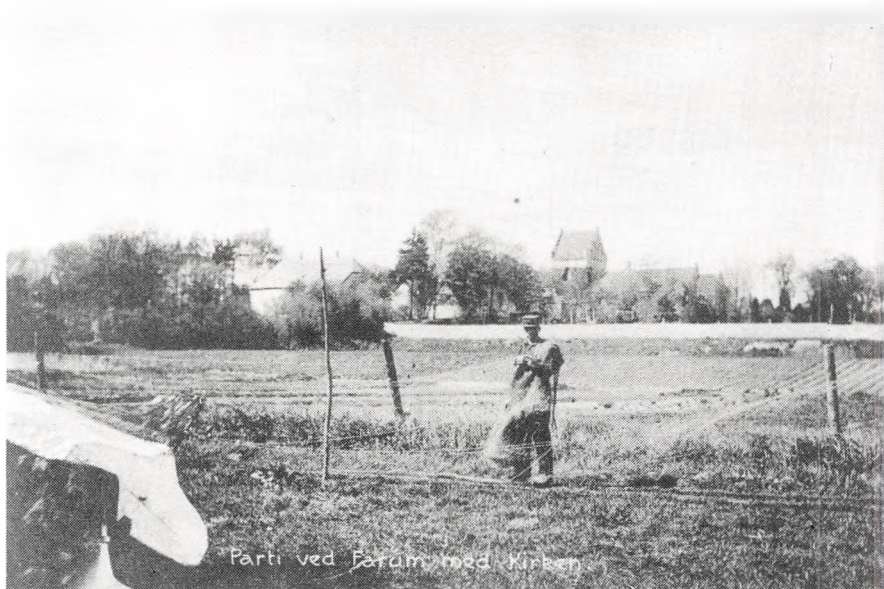

Parti fra Farum Sø med Farumgård i baggrunden. Fotografiet er taget omkring 1910. Søbredden har selv sagt været en yndet tumleplads for børnene. Nogle drenge står og spejder ud mod den lille holm, kaldet »Claus Nars Holm«, hvis navn skal have sin oprindelse af følgende historie: »Valdemar Atterdag gav sin hofnar Claus denne lille holm engang, da han i et ubesindigt øjeblik havde lovet ham en dansk ø. Narren indbød da kongen til ålesuppe på holmen, og til kongens forundring over, at der ingen ål var i suppen, sagde narren, at kongen selv kunne søge ålene i den suppe, der omgav holmen; som øen, så kosten«. Farumgårds hvide rokokobygning er opført i 1705 med Fr. Dienssart som arkitekt. Bygherren var Kronborgs amtsforvalter, Jens Rostgaard, som havde erhvervet ejendommen i 1704 og straks ladet den daværende bygning nedrive. Allerede i 1370 var der hovedgård her; den tilhørte Roskilde bispestol, som ved reformationen måtte afstå den til kronen, der afhændede stedet i 1675. I 1906 blev jorden solgt til et udstykningselskab.

Farum Sø, der på dybeste sted er 16 meter, omfatter godt og vel 120 ha. Fra anløbsstedet neden for Farumgård blev der tidligere drevet en del erhvervsfiskeri. Nogle sommergæster er søgt ned til den gamle fiskerhytte, hvor en fisker er i færd med at klargøre en ruse.

En fisker er i færd med at hænge fiskegarn til tørre på stejlepladsen. I baggrunden ses Farum Kirke, hvis ældste del stammer fra tiden omkring 1150. Kirken ligger på toppen af en sandbanke, en af disse bakkeøer, der blev dannet i istiden, og som Farumegnen er så rig på. Kirkens våbenhus er iøvrigt et af de ældste i landet – en yderst fin og detaljeret munkestensbygning i ungotik fra tiden umiddelbart før 1300.

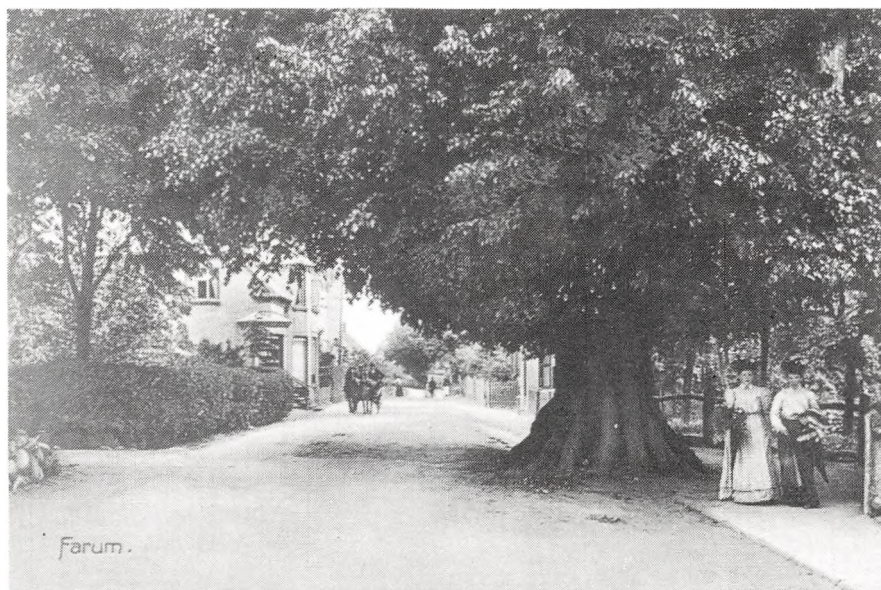

Farumegnen er rig på oldtidsminder. I Farum Lillevang Skov findes alene 6 kæmpehøje og en jættestue. I sin søgen efter salgbare postkortmotiver har en fotograf engang omkring 1910 fundet frem til stendysen på toppen af Præstegårdsbakken umiddelbart vest for Farum Kirke. Fra toppen af bakken, der ligger hævet højt over Farum Sø, havde man desuden en storslået udsigt.

Nogle sommergæster nyder den pragtfulde idyl i Farum på en spadseretur gennem den gamle bonde-landsby en sommerdag i begyndelsen af dette århundrede. Alle ejendomme er forlængst overgået til selveje. Så længe Farum hørte under kronen, var der, som overalt i amtet, superficiært fæste, hvilket vil sige, at brugeren af en ejendom, det være sig en gård eller et hus, ejede bygningerne, men ikke jorden. Der svaredes en årlig fæsteafgift af jorden, samt ved hvert ejerskifte et vist beløb i indfæstning til statskassen. Medens bønderne allerede i 1766-67 fik arvefæsteskøder på deres gårde, måtte husmændene vente til loven af 8. april 1851 bestemte, at alt kronogods skulle overgå til selvejendom.

Det store Majtræ på den gamle by- og gadeplads ved Farum Hovedgade dominerer helt og holdent gadebilledet. Benævnelsen Majtræet har sin baggrund i den ældgamle tradition med »at ride sommer i by«. Ligesom Majtræet i Stavnsholt er det et lindetræ, og efter sagkyndigt udsagn er de begge plantet i 1741. Navnet Farum menes iøvrigt sammensat af det oldnordiske ord »far«, som betyder en alfar overgang, hvilket skulle hentyde til den gamle vejs forløb over enden af Farum Sø, og »rum«, der betyder en åben plads, fremkommet ved rydning af skov.

En flok børn er på vej til deres skole – en af Frederik den Fjerdes bekendte rytterskoler. Den i Farum stod iøvrigt først færdig i 1726. Vejen kunne være lang for de børn, der boede længst borte fra skolen, som i reglen dækkede et forholdsvis stort område. Til gengæld var det også kun hverandendags skolegang. Både på landet og i byen var det nødvendigt for mange forældre at lade børnene have arbejde. Da den første skolemester blev ansat ved rytterskolen i Farum, skete det på følgende kvalifikationer: »Forhen Urtekræmmer i København, en gudfrygtig og skikkelig Mand, som har et godt Lov, men af Lykkens Ustædighed er kommen til Agters«. Kravene til lærerne er skærpet betydeligt siden.

»Den franske Automobil« fotografet foran Hotel Farum. Antallet af landligere steg betydeligt i 1800-årene, hvor det efterhånden »hørte sig til« at ligge på landet om sommeren. Ikke alle ønskede eller havde mulighed for at anskaffe sig en sommerbolig. I stedet lejede man sig ind hos bønderne, der selv indrettede sig i udhuse, så godt som de nu kunne, eller man indlogerede sig på kroen. Med anlæggelsen af Slangrupbanen i 1906 øgedes antallet af sommergæster ganske betydeligt. Farum Hotel blev netop opført på dette tidspunkt. Nogle kom også til hotellet i automobil.

Parti fra Birkerød (II)

BIRKERØD

Hovedgaden i Birkerød set fra Stationsvej mod Majpladsen omkring 1910. Birkerød blev stationsby i 1864, da jernbaneforbindelsen mellem København og Hillerød etableredes. Før den tid var den en ganske almindelig bondeby, omend den havde kirke og har givet navn til sognet, som indtil 1790, da Hørsholm blev udskilt som selvstændigt sogn, var et af de største i Nordsjælland. Var sognet stort, var kirkebyen lille; tre gårde foruden præstegården kransede kirken. Landsbyen lå ved en af de betydningsfulde Kongeveje.

BIRKERØD JERNBANESTATION

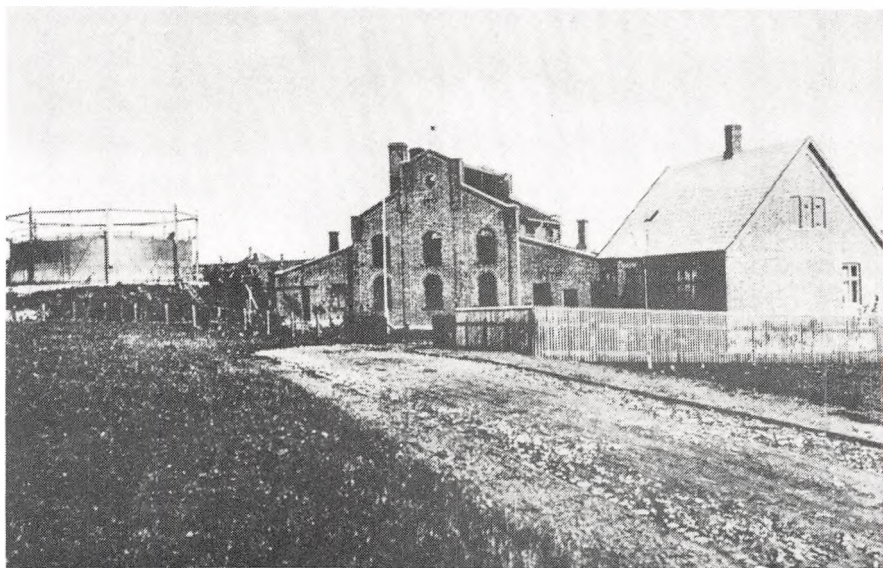
Et tog er netop ankommet til Birkerød jernbanestation fra København en sommerdag i 1909. Der har været mange rejsende med toget. Jernbaneforbindelsen til hovedstaden gjorde det muligt at bo eller tage sommerophold i Birkerød og alligevel komme til og fra København på rimelig kort tid. Birkerød var dog allerede før anlæggelsen af jernbanen i 1864 et søgt sted for kunstnere og andre, der ønskede sommerophold i de naturskønne omgivelser. Det er da også karakteristisk, at alle gårdene, da de blev udskiftet af jordfællesskabet, hurtigt gik ud af bondeje.

Udsigt over Birkerød fra Højbjerg omkring århundredskiftet. Omtrent midt i billedet ses Kongevejen og Nobis Mølle. Øst for kirken skimtes teglværkerne, og til højre villa-bebyggelsen ved Ravsnæsvejkrydset. Ligesom jernbanen havde bragt det lille landsbysamfund ind i en ny og kraftig udvikling, fik byens nærhed af det hurtigt voksende Storkøbenhavn og bilismen, der for alvor vandt frem i mellemkrigsårene, en kolossal indvirkning på byen og dens udvikling. En hel del nye industri- og håndværksforetagender anlagdes efterhånden, samtidig med at byen i stor udstrækning blev bosted for familier, der havde deres arbejde i København.

Birkerød Gasværk fotograferet engang kort efter opførelsen i 1913. Som de fleste andre industriforetagender, der opførtes i den tidlige fase af industrialiseringen, var der lagt stor vægt på såvel det arkitektoniske som det håndværksmæssige. Gasværket, der synes forholdsvis stort, skulle ikke alene forsyne de godt og vel 700 husstande, eller omkring 5.000 indbyggere i Birkerød med gas, men også en stor del af erhvervsforetagenderne. De første gasværker, som anlagdes i 1853-54, var derimod udelukkende anlagt med gadebelysning for øje.

De ansatte i et malerfirma poserer for fotografen engang omkring 1910. Malerfirmaet Cornelius Steen havde til huse i en bagbygning i Hovedgaden i Birkerød. For de fleste malere var værkstedet det sted, hvor værktøj og råmaterialer til farver og lakker opbevaredes. Langt det meste af malerarbejdet foregik uden for selve værkstedet. Med 6-7 svende og en enkelt lærling har Steens malerfirma været et forholdsvis stort foretagende. Malerne havde da også ligesom de fleste andre bygningshåndværkere gode tider i forbindelse med det omfattende byggeri, der satte ind omkring århundredskiftet.

Brødkuskene er på vej ud med friskbagt brød og konditorkager til kunderne i omegnen. Indehaveren af bageriet har sammen med et par af svendene og nogle nysgerrige børn og voksne taget opstilling foran bagergården i Hovedgaden 41 i Birkerød omkring år 1900. Bageri som håndværk kendes fra de danske byer allerede i 1200-årene. Bagerne var få i antal. Ordet konditor kommer af det latinske ord condire, som betyder at sylte, at krydre. Ligesom bagning var konditorfaget i begyndelsen husflidspræget arbejde, men blev dog hurtigt et erhverv. Omkring 1788 lagdes grunden til den form for konditori, der kendes i dag. Før denne tid eksisterede en slags konditor, men hans erhverv kaldtes sukkerbager eller confiturer.

Der er frikvarter på Birkerød Kostskole. De ældre elever står og taler sammen, mens de yngre årgange tager livtag med hinanden i den våde og noget sjappede skolegård. En kostskole var, som betegnelsen tilkendegiver, noget andet og mere end en almindelig skole. Den væsentligste forskel var vel nok, at kostskoleeleverne boede på skolen, som derved ikke alene skulle varetage undervisningen, hvad enten den tog sigte på den højere undervisning eller var anlagt på folkeskoleniveau, men også selve opdragelsen af eleverne. Samhørigheden mellem lærerne og eleverne blev selvsagt større på en kostskole. Et par lærere og nogle elever er samlet i vinterhaven, hvor der tilsyneladende læses og studeres meget ivrigt. Skolen er gammel, grundlagt i 1868 af skolemanden Johan Mantzius, der ønskede at lave en eksamensfri skole, men tvunget af forskellige omstændigheder begyndte skolen at dimittere studenter. Skolen var privat gymnasium indtil 1920, da den overtoges af staten.

Majpladsen i Birkerød omkring 1909. En ny og stor kro i tidens stil og smag har afløst den gamle, lave stråtækte krobygning, der var brændt. Da det store majtræ foran kroen netop i denne tid stod i fare for at blive fjernet, henvendte Frederiksborg Amts historiske Samfund sig til sognerådet, som meddelte »at træets bevaring kan betragtes som sikret«. »Majtræet« hænger sammen med den ældgamle skik at »fejre sommer i by«, eller som det hedder i Nordsjælland »Maj i by«. Om Majpladsen i Birkerød hedder det: »Majtræet er et Elmetræ. Pladsen omkring det kaldes Majpladsen og strækker sig fra Landevejen og hen til Kirkegaarden. Paa denne Plads var der i ældre Tid Ringridning i Fastelavnen. Tjenestefolkene havde da laant deres Husbonds Heste, og de var udklædte paa forskellig Maade, . . . Disse ryttere red rundt om Majtræet og stak til en Ring med deres Kæppe. Dengang Grundlovsfesterne kom i Brug, tjente Majpladsen som Samlingssted for Deltagerne i Processionen«. Majtræet er borte. Majpladsen blev i 1980 genetableret som en del af en gågade.

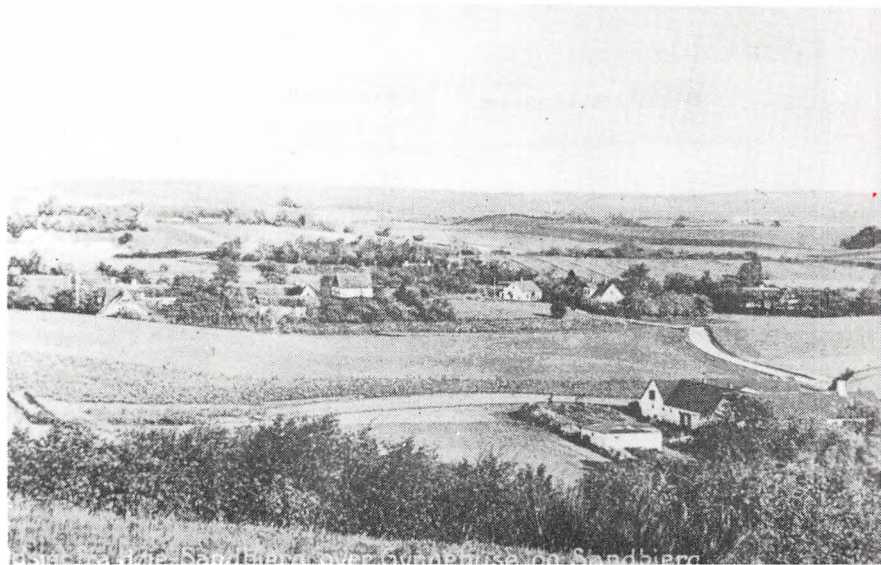
»Jægerhytten« ved Sjælsø fotografert omkring 1902. Huset ligger i den lille fredede Eskemose Skov, der oprindeligt hørte til den gamle Eskemosegård. Mens Eskemosegård hørte under Hørsholm Hovedgård, blev den anvendt som en slags jagtgård, og det lille stråtækte bindingsværkshus hører utvivlsomt denne tid til. I 1759 gik gården over i privat eje. Efter overleveringen hævdes det, at det var hér dronning Caroline Mathilde og grev Struensee holdt til på deres udflugter fra Hirschholm Slot. »Jægerhytten« er i dag indrettet til traktørsted.

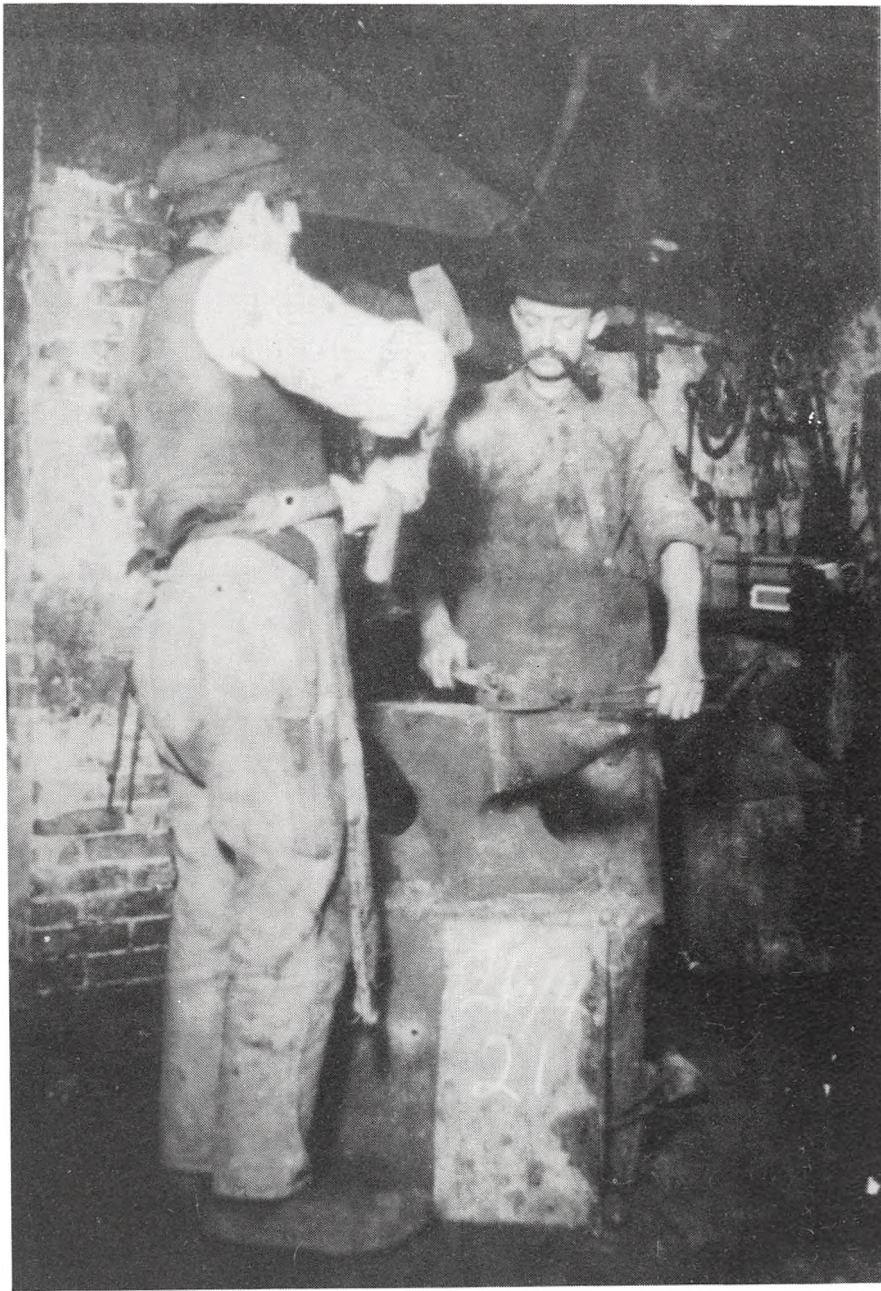
HØSTERKØB

Fra Skolebakken i Høsterkøb åbenbarer sig en enestående udsigt. I klart vejr kan Hven og svenskekysten ses. Mod nord kan Kronborgs irrede tårne skimtes, og mod nordvest begrænses udsynet af de store skove ved Hillerød. Mod syd har man udsigt til Rude Skov. Udsigten fra klasseværelserne i Høsterkøb Skole var mindre storslået, da den lå for foden af bakken.

Endnu et kig ud over et smukt landskab. Denne gang har postkortfotografen valgt at bestige »Høje-Sandbjerg« for at forevige de to landsbyer Sandbjerg og Gøngehuse eller »Gyngehuse«, som fotografen har foretrukket at benævne stedet. Medens Sandbjerg i hvert fald kan føre sin historie tilbage til 1300-arene, er bebyggelsen Gøngehuse af nyere oprindelse. Navnet sættes sædvanligvis i forbindelse med de såkaldte »gønger«, der efter afståelsen af Skåne, Halland og Blekinge i 1658, men navnlig efter Den skanske Krig 1675-79, valgte at bosætte sig i Danmark, hvor kongemagten bistod dem med jord og andet.

Med industrialiseringen blev arbejdet inden for de fleste håndværksfag ændret på mange områder. Mekaniseringen vandt indpas. Arbejdsdelingen forstærkedes, og lønarbejdet blev mere almindeligt – men ikke fra den ene dag til den anden. Et par landsbysmede i arbejde ved ambolten i Høsterkøb smedie 1921.

Landbrugskolonien »Frihedslyst«
fotograferet fra gårdspladsen og ha-
vesiden omkring århundredskiftet.
»Foreningen til Oprettelse af Land-
brugskolonier for fattige børn«
købte i 1894 den trelængede gård
»Frihedslyst« ved den tidligere
landsby Ubberød på grænsen til
Hørsholm sogn. »Frihedslyst« var
foreningens første koloni. I en om-
tale fra den tid hedder det:

»Børnene vænnes til Arbejdet fra de
er ganske smaa. De beskæftiges med
Husgerning, Mark- og Havearbejde
samt med Kreaturerne Røgt og
Pleje. Malkning, Strigling af Heste
og Køer, Fodring og Vanding af
Dyrene, Staldens Renholdelse o.s.v.
er Arbejde, som udføres af de større
Børn under fornøden Vejledning og
Tilsyn. I Kolonierne skal optages
det størst mulige Antal fattige,
navnlig forældreløse Børn af begge
Køn fra Landets forskellige Egne,
disse skal uddannes til dygtige og
pligttopfyldende Tyender, og man
vil søge at gøre det muligt for dem,
som eger sig dertil, at blive Ejere af
Husmandslokker i en ikke alt for
sen Alder«. Med forstanderskiftet i
1926 ændredes hjemmet fra skole-
hjem til almindeligt hjem.

HØRSHOLM

Et kig ned ad Hørsholm Hovedgade i en bue mod Ridebanen. Hørsholm slot, der var slemt misligholdt, var blevet revet ned, og materialerne transporteret til København til brug for Christiansborg Slot i årene 1810-12. Kun enkelte avlsbygninger og kavalerhuse fik lov til at blive stående. Slotskirken skulle også have været skånet, men det lod sig imidlertid ikke praktisere, og den blev derfor også revet ned. En kirke, opført i den nye stilart klassicismen ved arkitekten C. F. Hansen, kunne indvies i 1823. Hoffet havde allerede i 1771 definitivt forladt slottet, der som antydnet fik lov til at forfalde. Den lille købstad, der bestod af to rækker lave gulkalkede bindingsværkshuse med stråtag, blev hårdt ramt. Hovedparten af håndværkerne i byen havde haft deres arbejde på slottet. En del af disse huse blev iøvrigt lagt i aske ved en stor ildebrand i 1806. Hørsholm var uanset den armod, der i en årrække herskede i byen, et idyllisk sted. Det var her digteren Johan Ludvig Heiberg og hans hustru, skuespillerinden Johanne Louise tog ophold sammen med digteren Henrik Hertz. De lejede sig ind i et hus over for Postgården. Huset var forøvrigt en rest af den såkaldte lille domestikbygning, der havde hørt til slottet.

HØRSHOLM.

*Her boede i Sommeren 1832
Digteren J. L. Heiberg og hans
Hustru Johanne Louise.*

Ved Hovedgaden i Hørsholm med møllen og en købmandsforretning i baggrunden. Hovedgaden er en del af Kongevejen, som anlagdes mellem Helsingør og København omkring 1770. Gennem Hørsholm by var den brolagt. Selve byen er ikke synderlig ældre end vejen. Da Christian den Sjette besteg tronen 1730, overlod han Hørsholm med tilhørende gods til sin dronning, Sophie Magdalene, der kort efter lod et helt nyt slot opføre ved den unge hofbygmester Laurids Thura. Dronningen ønskede, at der skulle vokse en by op i tilknytning til slottet, og hofbygmester Nic. Eigtved udarbejdede en storartet byplan, men med undtagelse af enkelte dele som Hovedgaden, Lillegade og Ridebanen blev den aldrig sat i værk. I 1739 efterkom kongen sin gemalindes ønske og ophøjede bebyggelsen ved Hirschholm Slot til købstad. Den lille by, der fik navn efter slottet, havde ingen muligheder som købstad, efter at hoffet havde forladt slottet, og i 1867 gav den afkald på købstadsværdigheden.

Mellem de gamle bygninger, som lykkeligvis undgik at blive revet ned sammen med Hirschholm Slot i begyndelsen af 1800-arene, står Stolbergstøtten eller Frihedsstøtten, som postkortforlaget har foretrukket at benævne den. Støtten er da også et vidnesbyrd om, at det var på Hirschholm Gods, man begyndte de bondereformer, der fik vidtrækkende følger og blev indledningen til et nyt afsnit af landets historie. Obeliskens, der er tegnet af den franske arkitekt Jardin, blev rejst af dronning Sophie Magdalene til evig erindring om hendes overhofmester, grev Stolberg, der havde foreslået hende at overlade bønderne deres fæstegarde til arvefæste og ophæve hoveriet.

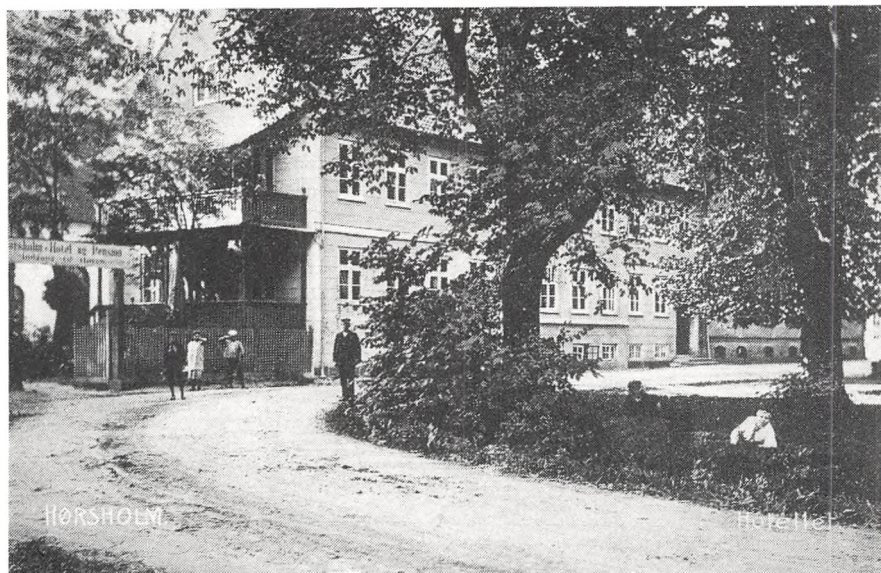
Posthornet klinger saa muntert i
Natten,
Kudsken svinger Pidsken, og
Hesten gjør Spring.
Herrer og Damer med Fjeder i
Hatten
ruller ind i Byen og seer sig
omkring.
»Holla ved Porten! gjør Plads! Vi
skal ind!«.
– Stalden er opfyldt af Vogne med
Huder. –
»Seida, tilside du der med de
Skind!«
– Hør kun, hvor Postkarlen tuder! –

Et vers af det stemningsfulde digt
»Posthuset i Hirschholm« af Henrik
Hertz. Den store postkaret, som
Henrik Hertz under sit sommerop-
hold hos Johan Ludvig og Johanne
Louise Heiberg i Hørsholm i 1832
har hørt rumle henover den ujævne
stenbro på sin vej gennem Hørsholm
ad Kongevejen, er selvfølgelig
en helt anden end den, fotografen
Kai Kanneworff har forevignet foran
Hørsholm Hotel. Denne kørte på
ruten Hørsholm-Holte, som først
blev etableret, da byen ved Nordba-
nens åbning i 1864 fik post over
Holte. Men digtet har muligvis in-
spireret ham til netop at forevige en
lignende situation.

Livet går sin rolige og vante gang
ved det idylliske gamle skovløber-
hus, som indtil 1930'erne lå i slots-
haven til det daværende Hirschholm
Slot. Skovløberen fortæller et par
sommergæster et eller andet. Al-
mindeligvis havde skovløberne kun
en beskeden løn, men derimod fri
bolig, frit brændsel og undertiden
også lidt jord og græsningssret i sko-
ven. Til gengæld var skovløberne
pligtige til at holde opsyn med sko-
ven og til enhver tid være dispo-
nible, når skovvæsenet havde brug
for arbejdskraft.

Christian den Sjette havde allerede inden grundlæggelsen af Hørsholm by givet sin muremester, Simon Møller, privilegium som gæstgiver og ret til at udnytte et gammelt hollænderi. Efter en brand opførte han et nyt gæstgiveri, hvor nu Hørsholm Hotel har til huse. Da Thyge Wildsted, der efterfulgte Simon Møller som gæstgiver, tillige gjorde tjeneste som postmester, blev gæstgivergården også postgård, et navn den beholdt langt op i tiden. Den gamle gæstgivergård har i tidernes løb været besøgt af mange berømtedder, deriblandt digteren Johannes Ewald under dennes ophold i Rungsted i 1773. Søren Kierkegaard var ligeledes en hyppig gæst, og omkring arhundredskiftet opholdt Herman Bang sig en del i postgården. Men bedst kendt er postgården vel nok blevet gennem Henrik Hertz's indtagende »Hørsholm Digte« og vel navnlig digtet »Posthuset i Hirschholm«.

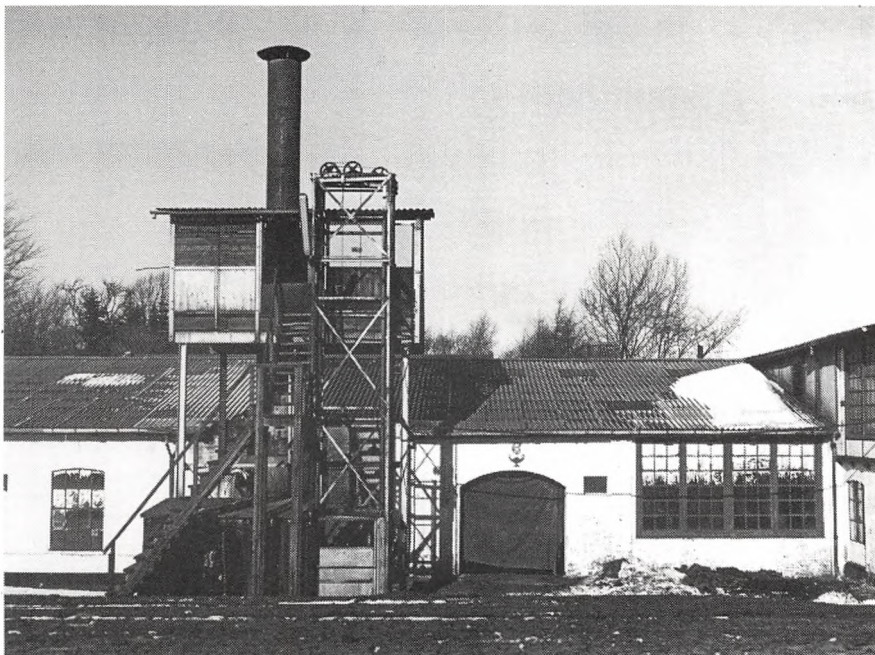

Fra et lokalt dyrskue omkring 1908. Dyrskuepladsen var henlagt til Ridebanen foran Hørsholm Hotel, som netop skimtes bag træerne. Udover den offentlige udstilling og præmiering af husdyr som heste, kvæg, får, geder, svin, fjerkræ og bier var dyrskuet i høj grad også en festdag for by og omegn, og de fleste var af huse i den anledning. Oprindelsen til dyrskuer i Danmark ligger i stuttesbesigtigelserne, der indførtes ved forordning af 27. maj 1785. Den egentlige dyrskuevirksomhed blev dog først indledt af de danske landboforeninger i begyndelsen af 1800-arene. Almindelig udbredelse fik dyrskuerne først efter 1852, hvor staten begyndte at yde tilskud til præmieringen af dyrene. »Hørsholm Distrikts Økonomiske Selskab« arrangerede dyrskuerne i Hørsholm.

Nogle tilsyneladende tilfældigt forbigående poserer sammen med brødkusken Jensen, der vel retteligt burde betegnes chauffør, foran bager Mørcks brødvogn. Scenen udspilles i Hovedgaden i Hørsholm omkring 1919. Bag brødvognen ses Julius Larsens urmagerbutik og ved siden af »Hørsholm Smørfabrik«. En lang række specialbutikker så dagens lys omkring århundredskiftet. Loven om næringsfrihed havde fra 1862 givet alle lov til at etablere forretning. Alt hvad der i denne forbindelse behøvedes, var en beskedent startkapital for at kunne leje lokale, købe inventar og et varelager. Hertil kom at udbudet af fabriksfremstillede varer var blevet så stort, at de handlende måtte satse på en specialisering. Den daglige handel på torvet og i købmandsgården blev gradvist afløst af indkøb hos de lokale butikshandlende, der blandt andet overtog distribueringen af andelsvirksomhedens produkter.

Hørsholm Jernstøberi omkring 1936. Det første danske jernstøberi, Det Potterske på Christianshavn, blev anlagt i 1764. Man skal dog helt henimod midten af 1800-årene, før jernstøbning vandt større udbredelse, men herefter går det hurtigt, og enhver lidt større provinsby havde snart et jernstøberi, ofte i tilknytning til et maskinværksted. Hørsholm fik dog først sit i begyndelsen af dette århundrede. Ligesom hovedparten af landets øvrige støberier har det i Hørsholm fremstillet alskens ting, store og små imellem hinanden. På grund af det enorme udvalg af støbejernsgenstande, man kan læse om i avisernes annoncer eller katalogerne fra de forskellige støberier, er støbejern blevet kaldt et modemateriale.

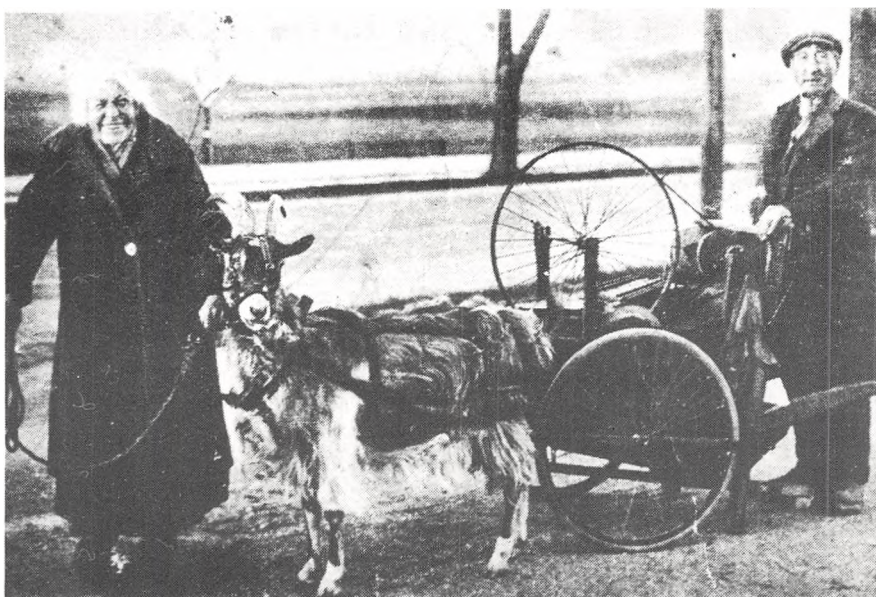
Et kig ned ad Lillegade i Hørsholm i begyndelsen af dette århundrede. Lillegade var en udpræget håndværkergade. De tre mænd står ud for karetmagerens værksted. En eller anden fotograf har forevigtet hans værksted. Fremstillingen af hestetrukne køretøjer var et samarbejde mellem hjul- og karetmager, smed, maler og sadelmager. Hjul- og karetmageren har tidligt skilt sig ud fra de andre træhåndværkere, men betegnelsen hjulmager kendes herhjemme fra 1400-årene, hvorimod betegnelsen karetmager først kom til så sent som i 1750'erne. På landet har det ofte været tømrerne, der lavede hjul og køretøjer helt op til dette århundrede. Hvad der adskiller hjul- og karetmagernes værksteder fra andre træhåndværkeres er hovedsagelig tilstedeværelsen af borelad, fugebuk og radstok – tre vigtige redskaber til at fastholde arbejdsstykkerne ved hjulfremstillingen. I værkstedet findes endvidere høvlebænk og huggeblok samt en række mindre specialværktøjer.

En omrejsende fotograf er måske tilfældigt kommet forbi stedet og har i et »snap-foto« forevigtet de to malersvende, der stående i arbejdstøj og med deres traditionelle værktøj, pensel og spartel samt maling, har indvilget i at stille sig foran fotografiapparatet. Medens maleren i ældre tid var dekoratør og nærmest kunstner, er faget blevet specialiseret og på sin vis også simplificeret. Der males fortrinsvis, hvor malingen har en beskyttende funktion, medens de mere dekorationsmæssige opgaver er trængt i baggrunden. Mange af malerfagets gamle arbejdsfelter er således faldet bort eller overtaget af det industrialiserede samfunds specialister som arkitekter og designere.

Et skærsliberpar fotograferet i nærheden af Hørsholm. Skærsliber, som kommer af det tyske Scherschleifer – det samme som sakseliber, er en reminiscens af den vandrende håndværker. De omvandrende skærsliberere kørte fra sted til sted, ofte med deres hunde eller som her en ged til at trække kærren eller børen. På trillebøren stod slibestenen, som i reglen trådtes med foden, og andre redskaber, så det mobile værksted udover at slibe sakse og knive kunne klare andre nødvendige småreparationer af køkkengrej. I byerne er skærsliberne så godt som helt fortrængte af fastboende håndværkere og sliberier. Enkelte skærsliberere er dog fortsat på farten.

Et par cyklister er på vej henimod fotografen. Drengen på den nærmeste cykel betragter med synlig interesse fotografens bestræbelser på at fa taget et præsentabelt billede af Hovedgaden fra Hørsholm Klædefabrik, som akkurat kan ses yderst til højre. Klædefabrikken var anlagt i 1842, hvor en dugmager, der arbejdede på Usserød Værk ikke langt derfra, fik kongelig bevilling til at anlægge en klædefabrik i Hørsholm. Virksomheden startede under meget beskedne forhold, men kom dog snart i god gænge. For byen betød klædefabrikken, der iøvrigt senere omdannedes til et aktieselskab, overmåde meget såvel erhvervsmæssigt som økonomisk.

USSERØD

Øltønderne er læsset, og de store bryggerheste spændt for vogn. Kusken venter blot på, at fotografen skal fa taget sit billede. Turen gar formentlig rundt til omegnens bøndergårde og vel også til de mange pensionater og hoteller; kunderne var mange til Usserød Bryggeris produkter. Bryggeriet grundlagdes i 1859. Et nyt bryggeri byggedes i 1898, hvor det gamle nedbrændte.

Et af de mange selskaber der i tidens løb er blevet fotograferet i haven til »Amsterdam Kro« ved Usserød. Det dejlige fotografi er taget omkring århundredskiftet. Anledningen er ikke oplyst, men det er også mindre væsentligt, såfremt man da ønsker at studere hattemode, hvilket der synes at være rig mulighed for på dette billede. Navnlig damernes hatte ser ganske imponerende ud, og i flere tilfælde er de hele små kunstværker.

»Hørsholm Mølle«, der er opført i 1890-91, ligger ligesom resten af landets vindmøller højt og markant i terrænet. Mølleri er et gammelt erhverv, og alt efter den anvendte drivkraft skelner man mellem hånd, heste, vind-, vand- eller dampmøller. Fra de ældste såkaldte stubmøller gik man efterhånden over til den hollandske mølle. Den første vindmølle byggedes i Holland i 1439. Endnu i slutningen af 1920'erne var vindmøller den hyppigste form for mølle i Danmark. Den hollandske mølle fremtræder i sin fuldkomne form med »selvirkning«, der ved anvendelse af jalousier på møllearmene i stedet for møllesejl samt en sindig mekanisme vedvarende regulerer møllens gang, så at denne uden hensyn til vindstyrken og vekslende hastighed bliver fuldstændig ensartet. »Vindrosen« sørger for at holde møllen nøjagtig i vind.

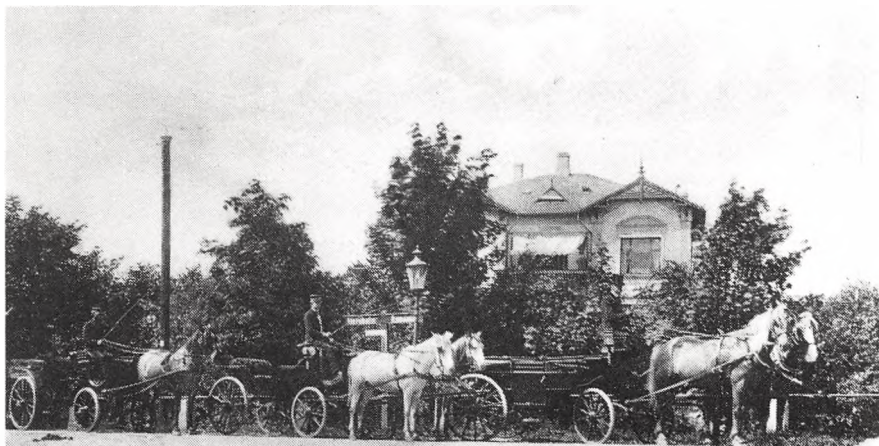
Der harves og saes med fire trespand på Nebbegårds marker i Hørsholms omegn omkring 1930. Et smukt og betagende syn, der næppe længere kan opleves i dagens Danmark. Baggrunden for den stadig stigende landbrugsproduktion, der fulgte med driftsomlægningen og »andels-tiden«, som tog sin begyndelse i slutningen af forrige århundrede, var bedre metoder og stigende mekanisering, ikke øget anvendelse af menneskelig arbejdskraft. Oprettelsen af næsten 100.000 husmandsbrug modvirkedes af en fuldt så stor afvandring af løst tilknyttet arbejdskraft, der drog til byerne med det resultat, at de større gårde manglede arbejdskraft og netop derigennem tilskyndedes til en arbejdsbesparende rationalisering. Omkring 1930 beskæftigede landbruget en trediedel af den samlede arbejdsstyrke mod to femtedele i begyndelsen af århundredet.

RUNGSTED

Et arbejdssjak fotograferet under bygningen af Kystbanen på strækningen ved Rungsted. Placeringen af jernbanestationen i Rungsted favoriserede afgjort udviklingen i fiskerlejet. Alligevel var forventningerne kolossale også i Hørsholm. »Og nu begyndte saa smaat Spekulationen at bemægtige sig alle dem, der ejede Land, og alle dem, der kunde bygge Huse paa Land derude. De let bevægelige Bygningshaandværkere lagde for (hyppigt i omvendt Forhold til deres timelige gods); de sindige Bønder fulgte efter. Det klang med Guld i Luften i de Tider; der var Planer oppe (som kun i sidste Øjeblik blev hindrede) om at rydde den prægtige Kohave Allee for at kunde udvide Chausseen i Anledning af den svimlende Trafik, der sikkert vilde opstaa, ja nogle driftige Haandværkere tænkte endogsaa paa at faa erhvervet fra Staten den gamle Ridebane, hvorpaa der vilde kunde lægges et helt Kvarter af Boliger i den saa elastiske Villastil«.

FRANS JENSENS Vognmandsforretning.
Rungsted. Telf. 56.

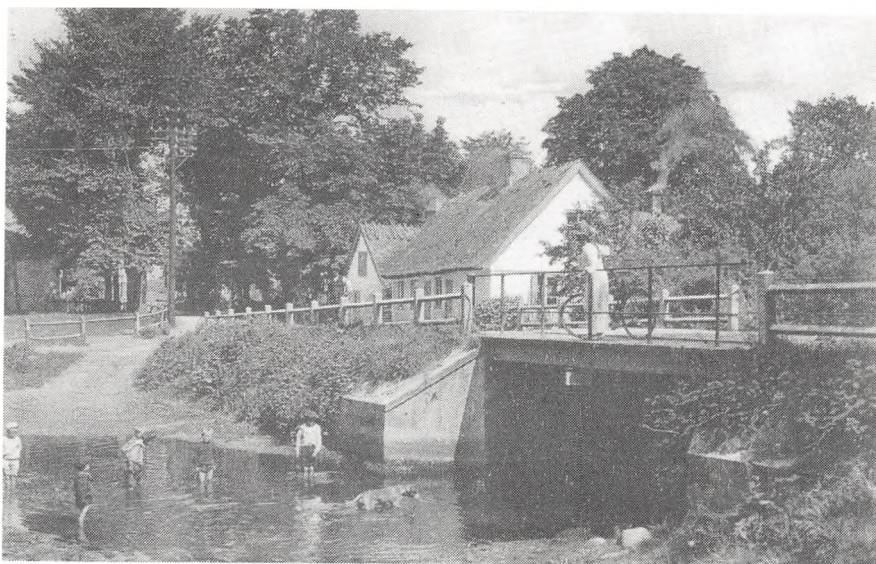
Placeringen af en kystbanestation ved Rungsted satte, som flere steder på Kystbanen, sindene stærkt i bevægelse. I Hørsholm var man meget skuffet og vred over ikke at få banen igennem eller nærmere byen. Afstanden til Hørsholm var dog ikke større, end at den hurtigt og forholdsvis bekvemt kunne tilbagelægges i hestekøretøj. Franz Jensens vogne holder side om side på Rungstedvej foran restaurant »Jomsborg« eller »Jernbanerestauranten«, som den også benævntes, parat til at tage imod passagerer fra stationen og køre dem enten til Hørsholm eller ned til fiskerlejet og den nye villabebyggelse.

Fra Rungsted fiskerleje omkring 1912. Ved båden fisker Ole Nielsen. Lejet omfattede på dette tidspunkt godt og vel en halv snes fiskerfamilier. Indtil den 29. juni 1923, da Rungsted Havn blev indviet under stor festivitas, havde fiskerne måttet klare sig med et par primitive bådebroer. Fiskeriet i lejet havde været i kraftig tilbagegang, idet man fortsat måtte gøre brug af små bådtyper, medens kystens øvrige fiskere forlængst havde fået havneanlæg; de kunne derfor gøre brug af større og motoriserede fiskefartøjer. Anlægelsen af en havn i Rungsted havde allerede været på tale omkring 1875, men først omkring 1915 kom der for alvor gang i havneplanerne. Arbejdet påbegyndtes 1918 og afsluttedes først i 1923, hvor den strenge vinter iøvrigt ødelagde havnebroen.

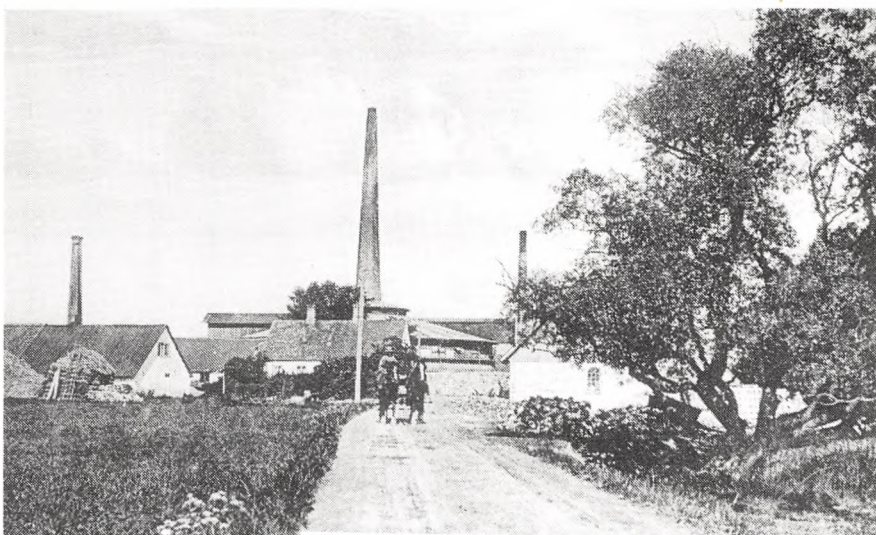
»Rungsted Badehotel« set sydfra omkring 1908. Ferielivets glæder nydes øjensynligt i fulde drag af sommergæsterne ved hotellet. Allerede i slutningen af 1700-årene var københavnernes så småt begyndt at ligge på landet om sommeren. Antallet af landliggere steg betydeligt i 1800-årene, hvor det efterhånden »hørte sig til« at ligge på landet. Omkring århundredskiftet var der næppe det fiskerleje på Øresundskysten, hvor der ikke fandtes et badehotel eller i det mindste et større pensionat.

NIVÅ

Alle, der ønskede at komme over Nivåbro på Gl. Strandvej, skulle betale brokorn til bromanden i »Bomhuset«. Her kunne den vejfarende også få slukket sin tørst, inden turen gik videre ad Strandvejen mod Helsingør eller København. Før 1688, hvor kroen i Nivå blev oprettet som en slags filial af Rungsted Kro, var den rejsende henvist til at benytte en af de mange andre privilegerede kroer, der lå med jævne mellemrum langs vejen.

»Nivågard Teglværk« med den store ringovn midt i billedet. Allerede i 1701 blev det første teglværk etableret ved Nivå, hvor der fandtes meget store lag af fedt ler. Det var Frederik IV's dronning, Louise, der skulle bruge teglsten til byggearbejderne på Hørsholm Slot. Teglværket fik senere lov at forfalde, men med det stigende behov for byggematerialer blev driften genoptaget i 1808. Teglværket blev moderniseret og udbygget i 1864 af konsul Alfred Hage, der som en af de første i landet indrettede en af de epokegørende ringovne. I 1960'erne blev værket moderniseret, og en moderne tunnelovn taget i brug. Tæt ved ligger »Sølyst Teglværk«, der var opført omkring 1860. Nordsjælland var iøvrigt rig på teglværker, som havde deres storhedstid i anden halvdel af 1800-årene under det store byggeri i København, hvor først Gammelholm og senere Voldterrænet bebyggedes. I årene 1880 til 1921 blev der tillige udskibet mange mursten til steder ved Roskilde Fjord og Isefjorden.

Fotografen har samlet daglejere og en del af den faste stab med børn på »Nivågårds« avlsgård til fotografering. Året er 1915. Det er en varm sommerdag, og man svaler sig ved en flaske øl. Nivå var oprindeligt et lille fiskerleje med 3 gårde og 14 huse. Det traditionelle landsbysamfund eksisterede ikke her. Der var således ingen fælles kornvange, men kun indelukker og vange omkring gårdene. Man levede fortrinsvis af fiskeri, og landgilden blev ikke udredet i korn, men i fisk. Senere afløstes den af penge. De tre gårde gik iøvrigt alle tidligt ud af bonde-eje. Den første blev inddraget til teglværksdrift i begyndelsen af 1700-årene, den anden blev overtaget af admiralitetet i forbindelse med anlæggelsen af en galejhavn, som dog blev opgivet i 1767, medens den tredje blev til den senere Ll. Nivågård. Nivågård opstod først omkring 1810, da de tre gårde blev samlet til én gård. Nive Møllegård samt en gård i Niverød blev senere lagt til. Sidstnævnte gards hovedbygning blev senere indrettet til »Nivågårds Hospital«.

Anlæggelsen af Kystbanen i 1890'erne og de to stationer i Kokkedal og Nivå i begyndelsen af dette århundrede resulterede i første omgang ikke i nogen mærkbar tilvækst i bebyggelsen, idet de omkringliggende jorder ejedes af institutioner og større jordbesiddere, som ikke var interesseret i udstyknings. Storkøbenhavns vækst og samfærdselsmidlernes udvikling har i de senere år ændret dette billede betydeligt. Kystbanen fik dog i anden henseende stor betydning for området, nemlig med transporten af teglværksprodukter. Hidtil var teglværksprodukterne blevet udskibet fra skibsbroen ved stranden.

Ved åbningen af den nye »Kongevej« over Hirschholm og Nyerup mistede den tidligere så befærdede Strandvej noget af sin betydning som hovedvej. Kromanden, der drev kroen i det såkaldte »Bomhus« ved Nivåbro, fik da også i 1785 tilladelse til at opføre en ny kro ved Kongevejen, nemlig Niverød Kro. Også her var der bom. Ifølge kongelig forordning af 25. februar 1786 var det blevet bestemt, at der bl.a. på Frederiksborg Kongevej skulle opsættes bom for hver mil, hvor der skulle svares bompeng, som skulle anvendes til vejens vedligeholdelse. Bommen ved Niverød blev også passet af kromanden. Et bomhus opførtes over for kroen. Opkravningen af bompeng ophørte i 1850'erne. Niverød var i øvrigt fra gammel tid vel nok Karlebo sogns fornemste landsby. Her lå gården med de mest frugtbare agre, og her lå også Birkedommergården. Man talte dengang om »De Niverødrøder med de toppede huer«. Toppede huer var et vidnesbyrd om fornemhed.

Nive Mølle opført i 1890'erne, efter at den gamle vandmølle var brændt i 1893. Oprindelig var Nive Mølle en ældgammel vandmølle med 2 kværne og 2 vandhjul. I 1380 ejede Roskildebispens møllen, som da var uden jordtilliggende. Senere blev 2 gårde fra den nu forsvundne Nive landsby tillagt møllen. En vindmølle optørtes i nærheden i 1772. Vindmøllen nedbrændte i 1902. Foruden møllen blev der en tid drevet mejeri og bageri på møllen, som blev opgivet i henholdsvis 1908 og 1922.

Skolelæreren med familie foran skolen i Vejenbrød en halv snes år før skolen nedbrændte i 1910. En ny skolebygning blev rejst øst for Kongevejen ved Nive Møllevvej. Den gamle skole skrev sig iøvrigt tilbage til 1813, hvor der indrettedes et skolelokale for strandsognet. Karlebo sogn har fra gammel tid, reelt omend ikke formelt, været opdelt i et »kirkesogn« mod vest og et »strandsogn« mod øst. Strandsognet fik i 1910 sin egen kirke, da godsejer Johannes Hage på Nivagard lod en kirke rejse på bakkedraget sydvest for Niva by.

VI SLUTTER I KARLEBO

Et gammelt ordsprog siger: »Hvor Gud lagde en kirke, lagde Fanden en kro«. Dette kunne forsåvidt passe til situationen i Karlebo, men sagen er blot den, at de gamle kroer ikke blev lagt, hvor kirkerne lå, men langs vejene som herberger for de rejsende. Karlebo Kro blev saledes oprettet i henhold til Christian den Andens lov af 1521, hvorefter der skulle findes et herberge for hver anden eller tredje mil ved de store landeveje. Hovedvejen fra Helsingør til Roskilde gik dengang over Karlebo og Slangstrup. Kroen mistede senere sin betydning som rejseherberge; den blev i stedet et samlingssted for bønder og andre på egnen, der drak og svirede til stor fortrydelse for øvrigheden, som gentagne gange prøvede at fa nedlagt kroen, inden det endelig lykkedes i 1857.

»Halvtredsindtyve Aar, Gud, Har
Du mig opholdet, At Sygdom, Krig
og Pest mig intet ondt har voldet.
Thi yder jeg min Tack og breder ud
Dit Navn, Og bygger Skoler op de
Fattige til Gavn. Gud, lad i dette
Værk Din Naades Fylde kiende,
Lad denne min Fundatz bestaae til
Verdens Ende. Lad altid paa min
Stool een findes af min Ætt, som
mener Dig, Min Gud, og disse Sko-
ler rætt.«

Således lyder teksten på sandstens-
tavlen, som indmuredes ved opfø-
relsen af Auderød Rytterskole. »I
Aaret 1721 har jeg (Frederik den
Fjerde) grundlagt denne Skole og i
lighed med denne 240 i de Distrik-
ter, som er oprettede af mig til
stadig at underholde 12 Rytter-
eskadroner« lyder den latinske ind-
ledning i oversættelse til digtet. Ryt-
terskolen var i brug som skole indtil
1924 – altså i 203 år. I dag rummer
bygningen Karlebo Kommunes
Museum og Arkiv.

Karlebo bygade omtrent ud for åen omkring 1905. Karlebo, oprindelig Karlebothæ, der er sammensat af ordet karl (mand) og bod (hus eller hytte), har givet navn til sognet, der omgivet af Grønholt, Asminderød og Humlebæk sogne strækker sig fra Øresund gennem kuperede landskaber til skovene mod vest ved Hillerød. I tidligere tider var sognet befolket i overensstemmelse hermed af fiskere og jægere mod øst, af landbrugere midtsogns og af kultsviere længst mod vest. Den kampestenssatte kirke i Karlebo by var deres fælles holdepunkt i tilværelsen.

Hanne Bendtsen foran sit husmandshus på Karlebovej 27. Et af de mange små husmandsbrug og gårde, der blev oprettet i forbindelse med udskiftningen af jordfællesskabet. Karlebo bys overdrev blev ikke delt ved udskiftningen i 1782, idet ingen af bymændene ville flytte ud på overdrevet. Staten overtog jorderne i 1795 og oprettede 76 husmands-lodder på hver 4 à 5 tdr. land. Nybyggerne blev hjulpet i gang af staten med penge til opførelse af huse. Man står her over for det første forsøg på at oprette statshusmænd. Jorden var elendig, fyldt med sten, krat og lyng, og forsøget faldt derfor i begyndelsen ikke særlig heldigt ud. Stort slid og nøjsomhed gav dog efterhånden eksistensgrundlag for familierne. Med undtagelse af Karlebogård blev det nævnte overdrev i 1962 indlemmet i Hillerød Kommune.

ANVENDT MATERIALE

- Bogen om Frederiksborg Amt, red. Jørgen Andersen, Hillerød 1969.
Frederiksborg Amts historiske Samfunds årbøger 1906-1980.
Trap Danmark, Frederiksborg Amt 1-5 udg.
Det forsømte århundrede. Arv og Eje, 1976.
De nye tider, hvordan industrialiseringen forandrede vores dagligdag, Nationalmuseet 1978.
De danske Kirker, Nordsjælland 1970.
Jul i Nordsjælland's forskellige årgange.
Fra det gamle Gilleleje. Årbogen 1933-59.
N. Th. Nielsen: Helsingebogen, 1945.
H. C. Rosted: Hørsholm. En bog med historiske minder, 1967.
Karl Larsen: Hørsholm og Rungsted, 1912.
A. H. Brandt: Træk af Karlebo Kommunes Historie, 1970.
Hundested Havn gennem ethundrede år, 1862-1962. Udg. af Interessentskabet Hundested Havn.
Gamle Danske Håndværk, 1971.
Valdemar Seeger: Frederiksborg fra oprindelsen til vore dage, 1937.
Livet i det gamle Hørsholm. Fortalt af hørsholmborgere. Ved Ellen B. Danstrup 1979.
Blade af Jægerspris historie. Minder om kong Frederik den Syvende og grevinde Danner, 1924.
Torben Topsøe-Jensen: Rungsted Fiskerleje i de sidste årtier før det fik havn, 1976.
Historisk Forening for Stenløse og Omegn, 1974.
Dansk Mejeristat. Red. af G. Ellbrecht 1931.

RETTELSE

Desværre er der side 127 benyttet billeder fra landsbyen Uggerløse, som ligger i det daværende Holbæk amt. Vi beklager det skete.

STIKORDSREGISTER

- Abben August købmd. i Fr.sund 88
Abrahamstrup 103, 104
Afholdsbevægelsen 29
Alderdomshjem 17, 18, 30
Allerød 128
Amerikanske Uafhængighedskrig 66
»Amsterdam Kro« 153
Andelsbevægelsen 21, 48, 89, 112
Andelsmejerier 21, 48
Andreasen Jørgen, gdr. i Ølstykke 110
Anholt 38, 77
Arresø 58, 62, 64, 71
Arresødal gods 62, 66
Arresødalvej 70
Asminderød 16
Asserbo borgruin 62
Auderød Rytterskole 161
Auderødvej 70
Augusta prinsesse 25
Automobiler 56, 90, 136
Automobilruter 84, 98
- Bageri 139
Bang Herman, forfatter 148
Barberer 24
Bendtsen Hanne husmd. 162
Bil (se Automobil)
Birkerød 137ff
– Gasværk 138
– Hovedgaden 137ff
– Klosterskole 140
– Kro 141
– Majpladsen 141
– Station 137
Blakke Mølle 93
Blikkenslageri 129
Blowstrød 128, 130
– Teglværk 130, 131
Bompenge 159
Brandvæsen 129
Brugsforeninger 49, 99, 107
Bryggerier 91
Brænde 37, 103
Byggeri 9, 16, 19, 33, 41, 54, 55, 81, 157
Børregård i Skuldelev 100
Bådebyggerier 14, 78
- Carlsen L. P. i Fr.sund 92
Caroline Mathilde da. dron. 141
Christiansen Chr., købmd. i Fr.sund 86
Christensen Lauritz, cigarhdl. og
vognmd. i Helsingør 56
– Olav postkusk 104
– Sofus, fotograf i Helsingør 34
Christian I da. konge 64
– II da. konge 160
– IV da. konge 103, 104
– VI da. konge 15, 146
– IX da. konge 25
Christiansborg Slot 145
Christiansminde 102
Classen Johan Frederik, generalmajor
62, 64ff, 71
Claus Nars Holm i Farum Sø 133
Cykel og -sport 7
- Damptærskværker 118, 119
»Danhorse« 113
»Danmarks Riviera« 35
Danner Grevinde 104
Diensart Fr. arkitekt 133
Dilettantkomedier 92
Diligencer 98
Drivkraft 63
Dronningmølle 37
Dyrskuer 88, 148
- Ebbestrup Bang lærer 16
Edvard VII eng. konge 56
Ege, De 1000-årige 102
Egholm 94
Eigtved Nic. hofbygmester 146
Elværker 50
Engelstoft Lauritz 105
Erik Ejegod da. konge 83
Eskemosegård v. Hørsholm 141
Eskemose Skov 141
Espergårde 24
Esrum 52ff
– Kloster 52
– Klostergade 53
– Kro 52
– Sø 14, 37
- Ewald Johannes digter 148
- Fabritius Just etatsråd 65
Farum 133ff
– Kirke 134
– Lillevang Skov 134
– Sø 133
Farumgård 133
Ferslev 93, 94
»Fiskenetfabrikken Danmark« 27
Fiskere 23, 25, 36, 42, 62, 74, 85
Fiskerlejer 23, 36, 72
Fogedgården i Tisvilde 61
Folkedans 114
Foreninger 20, 28, 29, 31, 46, 49, 92,
114
Fredbogård v. Græsted 47
Fredensborg 13ff
– Benediktevej 16
– Endrup Byvej 19
– Gamle Skole 16
– Grønholtvej 18
– Helsingørvej 15
– Jernbanegade 15, 16, 17, 20
– Jernbanehotellet 20
– Jærgergården 16
– Klubben af 1895 20
– Ligkistesnedkeri 20
– Lunden 15
– Skipperalle 21
– Slot 13, 15
– Stationsvej 19
– Telefoncentral 17
– Vandtårn 17
Frederik, Arveprins 105
Frederik II da. konge 37, 38, 52, 53
– IV da. konge 14, 15, 47, 53, 64, 161
– V da. konge 15
– VII da. konge 104
– VIII da. konge 13
Frederik den Syvendes Stiftelse 102, 104
Fred.borg Amts Landbofor. 110
Frederiksborghingsten 112, 113
Frederikssund 84, 85ff, 105
– Andelssvineslagteri 89
– Havn 85

- Frederikssund
 – Hotel 90
 – Håndværkerforening 92
 – Jernbanegade 90
 – Kirke 85
 – Roskildevej 90
 – Rådhus 88
 – Skyllebakken 85
 – Torvet 88
 – Vogn- og Fjederfabrik 90
 – Østergade 87
 Frederiksværk 62, 64ff, 79
 – Arsenalet 65
 – Det da. Stålvalseværk 68, 71
 – Hotel 67
 – Kanalen 64
 – Norske Bakke 64
 – Nørregade 67, 71
 – Postkontor 69
 – »Prøven« 65
 – Rebslageriet 67
 – Strandgade 69
 – Torvet 65, 67
 »Frihedslyst«, Landbrugskoloni 144
 Frydensberg Axel skoleforst. 61
 Færger 26, 75, 105
 Fæstevæsen 135

 Ganløse 123ff
 Gartneri 21
 Gasværker 138
 Gilleleje 36, 38ff
 – Havnegade 40
 – Havnen 42, 43
 – Hovedgaden 41, 44
 – Kirke 46
 – Møllen 46
 – Realskolen 45
 – Station 38, 39
 – Strand 39
 – Syforening 46
 – Vesterbrogade 40
 – Østergade 41
 Genforeningssten 115
 Glimmingehus 104
 »Godhavn« skolehjem i Tisvilde 61
 Good-Templarloger 29
 Grabowsky, grønthdl. i Helsingør 29
 Gribskov 57
 Gribskovbanen 38, 39, 51, 57, 60
 Grundlovsdag 28, 141

 Græse Å 83
 Græsted 39, 47ff
 – Andelsmejeri 48
 – Brugsforening 49
 – Elektricitetsværk 50
 – Hovedgaden 51
 – Kro 51
 – Sociald. Forening 49
 Gymnastik 122
 Gøngehuse 142
 Gøngerne 142
 Gørløse 82

 Hage Alfred konsul og teglværksejer
 157, 160
 Halsnæs 72, 76, 78
 Hansen Chr. Møller i Stenløse 116
 – Jens Peter gdr. og sognef. i Ølstykke
 108, 109
 – Mine klog kone
 Harild C. arkitekt 52
 Havelse Å 80
 Heegaard Anker fabrikant 65, 68
 Heiberg J. L. digter 145, 147
 Helene Kilde 57, 61
 Hellebæk 34
 Helsingø 54ff
 – Tinghuset 55
 – Tågerup Møllegård 57
 – Vestergade 55, 57
 – Østergade 56
 Helsingør 23, 24, 25ff
 – Alderdomsstiftelsen 30
 – Allegade 29
 – Bjerregade 29
 – Fiskenetfabrikken Danmark 27
 – Færgerne 26
 – Grønnehave 31
 – Gurrevej 30
 – Hagens Sæbefabrik 33
 – Havn 26
 – Fællesbageri 34
 – Idrætsforening 31
 – Herluf Trollesvej 28
 – Isenkræmmere 33
 – Kongensgade 32
 – Lundegade 32
 – Marienlyst Alle 31
 – Ndr. Strandvej 31
 – Rostgaardsvvej 29
 – Skoler 31

 – Slagtehus 30
 – Slagteri 89
 – Sport 31
 – Stengade 33
 – Strandstien 25
 – Svingelport 30
 – Torvehalle 32
 – Villa Augusta 25
 – Værft 26, 27
 Helsingør-Hornbæk-Gillelejebanen
 26, 35
 Hertz Henrik digter 147, 148
 Hesseløbugt 77
 Hillerød 7ff
 – Frederiksborg Husholdningsskole 10
 – Frederiksborg Højskole 11
 – Helsingørsgade 8
 – Marie Mørks Pigeskole 10
 – Marie Petersens Vask og Strygning 12
 – Milnersvej 10
 – Telefoncentral 11
 – Torvet 8, 9
 Hillerød-Frederiksværkbanen 37, 74,
 76, 81
 Hirschholm Slot 141, 145ff
 Hjulmagere 150
 Holm lærer i Svedstrup 111
 Holstein Gert i Melby 63
 Holte 147
 Hornbæk 35, 36
 Hornsherred 93ff
 Huggergården i Danstrup 21
 Hulerød 36
 Humlebæk 23
 Hundested 43, 68, 72ff
 – Havn 72, 73ff
 – Kro 74
 – Nørregade 77
 – Søndergade 77
 Hunegård i Skibby 95
 Husholdningsskole, Frederiksborg 10
 Hængehøj ved Ølstykke 108
 Højbjerg ved Birkerød 138
 Høje-Sandbjerg 142
 Højskole, Frederiksborg 11
 Hørsholm 145ff, 155
 – Distrikts Økonomiske Selskab 148
 – Hotel 148
 – Hovedgaden 145, 146, 149, 152
 – Jernstøberi 149
 – Klædefabrik 152

- Hørsholm
 – Lillegade 146, 150
 – Mølle 154
 – Ridebanen 145, 146
 – Smørforretning 149
 Høsterkøb 142ff
- Indre Mission 77
 Isefjord 77
- Jakobsen Th. manufakturhdl. i
 Gilleleje 41
 Jardin N. H. fr. arkitekt 146
 Jensen Franz vognmd. i Rungsted 155
 – P. slagtermester i Fr.værk 70
 Jernbaner 13, 14, 23, 38, 39, 91, 155
 Jernstøberier, De forenede A/S 68, 149
 Julebæk 34
 »Jægerhytten« ved Sjælsø 141
 Jægerspris 102ff
 Jægersprisleiren 102
 Jægerspris Slot 104
 – Slotskro 104
 Jørgensen Lars gdr. og sognerådsf. i
 Ølstykke 110
 Jørlunde Skole 126
- Kagerup 57
 Kannevorff Kai fotograf 147
 Karet- og Hjulmagere 150
 Karlebo 159, 160
 – Kommunes Museum og Arkiv 161
 – Kro 160
 Kattegat 38, 43
 Kempel Viggo isenkr. i Helsingør 33
 Kierkegaard Søren filosof 148
 Kignæs (Kitnæs) 105
 Kikhavn 78
 Kirkehavegård i Lillerød 132
 Kjellerup Andreas mejerist i Græsted
 48
 Klingre Mølle 93
 Klædefabrik, Hørsholm 152
 Kofod lærer i Stenløse 122
 Kongevejen 159
 Kongstedgård i Tørslev 101
 Kregme-Vinderød 68
 Kregme Kirke 79
- Krüger arkitekt 14
 Kulhus 103
 Kulhusrenden 77
 Kullen Fyr 38
 Kullerup 64
 Kulsviere 103
 Kvinderne 7, 10, 11, 12, 18, 20, 20, 22,
 23, 25, 27
 Kystbanen 23, 24, 25, 26, 158
 København 22, 24
 Køkkener 18
- Landbrugskolonier, Foreningen til
 Oprettelse af 144
 Landliggere 14, 24, 39, 40, 136, 156
 Landøkonomisk Forening i Ølstykke
 110
 Langager Mejeri i Ølstykke 112
 Larsen Julius urmager i Hørsholm 149
 – L. P. fabrikant i Fr.sund 90
 Lertøj 130
 Ligkistesnedkeri 20
 Lillerød 128ff
 – Lervarefabrik 130
 Liseleje 62
 Lokomobil 118, 119
 Louise da. dron. 13
 – da. dron. 25
 Louiseholm 102
 Lundbye J. Th. maler 105
 Luthersk Missionsfor. 50
 Lykke S. P. urmager i Fr.sund 69
 Lynæs 72, 73, 77ff
 Længekærgård i Ølstykke 111
 Lærlinge 54
 Løkke S. P. købmd. i Fr.værk 70
- Majtræ 135, 141
 Malerarbejde 139, 151
 Mantzius Johan lærer 140
 Marcussen W. isenkr. i Helsingør 33
 Maskinsnedkeri 119
 Maskinværksteder 127
 Mejerier 21, 48, 76, 112
 Melby Mølle 63
 Midtbanen 91, 99
 Motorcykler 7, 56
 Møbelpolstring 44
 Møblering 19, 92, 95, 101, 111, 117
 Møller 24, 37, 45, 63, 93, 116, 138,
 154, 159
- Møller Frederik Kr. slagter i Helsingør
 55
 – Simon muremester og gæstgiver i
 Hørsholm 148
 Mørck bagermester i Hørsholm 149
 Mørk, Marie skoleholder i Hillerød 10
- Nakkehoved Fyr 36, 38
 Nebbegård ved Hørsholm 154
 Nedre Dråby 101
 Nielsen Ole fisker i Rungsted 156
 Nive Mølle 159
 Niverød Kro 159
 Nivå 157ff
 – Bomhus og Kro 157
 Nivågård 157, 158
 – Teglværk 157
 – Hospital 158
 Nobis Mølle 138
 Nordbanen 13
 Nordskoven 102
 Næringsfrihedsloven 8, 49
- Olsen H. P. i Hillerød 7
 – Ole Peder gdr. i Ølstykke 111
- Pedersen Hans P. møller i Melby 63
 Petersen Carl vognmd. i Fredensborg
 14
 – Carl Chr. blikkenslagerm. i Lillerød
 129
 – Nis forfatter 62
 Peyrembert E. J. fr. kanonstøber 64,
 65, 71
 Philipsen Niels muremester i Stenløse
 120
 Plinius rom. forfatter 100
 Porse Klaus 126
 »Post-Stine« i Helsingør 57
 Postvæsen 57, 69, 81, 98, 104, 147
 Potterske Jernstøberi 149
 Poulstrup Bakke ved Tisvilde 61
 Præstegårdsbakken i Farum 134
- Ramløse 62
 Ravnsnæsvej 138
 Rebslageri 67

Rejsegilde 55
Rideklubben »Skjold« i Ølstykke 112
Roskilde Fjord 62
Rostgaard Jens amtsforvalter 133
Rungsted 155ff
– Badehotel 156
– Fiskerleje 155, 156
– Havn 156
– Jernbanerestaurations 155
– Station 155
– Vognmandsforretning 155
Rus, Broder 52
Rutebiler 84, 98
Rutebåde 25
Rytterskoler 47, 58, 124, 136, 161

Sadelmageri 44
»Safety«, Cyklen 7
Sandal gård i Stenløse 117
Sandbjerg 142
Sandkroen 62
Sangforeninger 114
Saunte 35
Saxo 83
Schepler Carl købmd. i Fr.værk 70
Schiött, Madam marketenderske i
Fr.værk 67
Schultz Hans cykelhandler i Hillerød 7
»Schweizerhuset« i Jægerspris 105
Sejlmageri 44
Selsø Mølle 93
Simonsen S. mejeribest. i Græsted 48
Sjællands Rev 77
Skagen Fyr 38
Skansekrogen 77
Skatskjærgård i Svedstrup 110
Skibby 93, 95ff
– Mølle 93
– Realskole 97
Skipperhuset 14
Skolebakken ved Høsterkøb 142
Skolebespisning 31
Skolevæsen 10, 16, 47, 58, 96, 97, 124,
136, 140
Skomageri 54
Skovgaard P. C. maler 58, 105
– Th. distriktskommisær 47
Skovløber 147
Skræddei 87, 97
Skuldelev Mølle 93

Skærsliber 152
Skævinge 80ff
Slaget ved Værebros Å 106
Slagslunde 126
Slangerup 83ff
Slagteri 30
Sletten 23, 25
Smede 22, 58, 123, 127, 129, 143
Snekkersten 25
Socialdemokratiet 28, 49
Sofie da. dron. 37
Sognefoged 108
Sogneråd 128
Sophie Magdalene da. dron. 146
Sorø Kloster 52
Spodsbjerglodser 72
Sport 31, 94, 112
Stavnsholt 135
Steen Cornelius malermester i
Birkerød 139
Steenwinckel Hans van d. Ældre 83
Stenløse 116ff
– Maskinsnedkeri 119
– Mølle og Bageri 116, 117
– Skole 122
Stolbergstøtten i Hørsholm 146
Strandvejen 24, 34, 159
Strikkerier, De jyske 87
Struensee J. Fr. greve 141
Stutterier 53, 113
Stålvalseværk, Det danske 68, 71
Svedstrup Skole 111
Svend Estridsen da. konge 83
Svendsen Karl skomager i Annisse 54
»Svensker-Johan« karl i Stenløse 121
Sæbefabrik, I. Hagens i Helsingør 33
Søbading 39, 60
Søborg 36, 43, 47
Søderberg Hjalmar købmd. i Ganløse
125
Sølager 62
Sølyst Teglværk 157
Sønderby 96
– Mølle 93
Sørup ved Fredensborg 14, 22

Tagtækning 9
Teglværker 130ff, 157
Telefon 11, 17
Thura Laurids hofbygmester 146

Tibberup Mølle 24
Tikøb Sogn 34
Tisvilde 57, 61
– Hegn 61, 62
Tisvildeleje 57ff
Torpen 22
Try herred 83
Tørslev 101
Tørvefremstilling 100, 119

Ude Sundby 85
Udlejregård ved Ølstykke 108
Uggeløse 127
Uggeløse Maskinbabrik 127
Usserød 152ff
– Amsterdam Kro 153
– Bryggeri 153
– Værk 152

Valdemar Atterdag da. konge 133
Vandhøjen ved Ølstykke 108
Vandværker 17
Vaskerier 12, 22
Vejby 58
Vejenbrød Skole 160
Vejeleby 93, 95
»Vejsten«, gård i Udlejre 110
Vejvæsen 15, 50, 57
Veksø Smedie 123
Vellerup 93, 94
Venslev 93
Wildsted Thyge gæstgiver i Hørsholm
148
Villingerød 36
Wismer Chr. fotograf 25
Vogn- og Fjederfabrik i Fr.sund 90
Vognmænd 14, 23, 90, 155

Ølbrygning 91
Ølstykke 106ff
– Brugsforening 107
– Bygaden 107
– Jernbanestation 109
– Kirke 106
– Kro- og Gæstgivergård 114
– Sangforening 114, 115
– Stationsby 107, 108
– Hovedgaden i Stationsbyen 108, 109
Øresund 23, 24, 26, 38

FORENINGSMEDDELELSER

Formanden, stadsbibliotekar E. Buch Vestergaard, byder deltagerne i jubilæumsudflugten 13. juni 1981 velkommen foran »Nordsjællandsk Folkemuseum« i Hillerød.

Frederiksborg Amts historiske Samfund fejrede lørdag den 13. juni sit 75 års jubilæum. Kl. 14.30 samledes ca. 100 personer ved Nordsjællandsk Folkemuseum i Hillerød, hvor museumsinspektør Søren Frandsen tog imod og viste samlingerne. Derefter foreviste slotsgartner Wisti Raae slotshaven og fortalte om Kaskaderne og endelig foreviste museumsdirektør Povl Eller Indelukket med Badstuen og sluttede med besøg i det ellers ikke tilgængelige porttårn ved slotsgården. Kl. 17 afholdtes reception i Frederiksborgmuseets foredragssal. Her deltog foruden deltagerne i turen yderligere et antal personer med amtsborgmester Svann Schmidt i spidsen. Formanden, stadsbibliotekar Erik Buch Vestergaard bød velkommen og holdt følgende tale:

Hr. amtsborgmester, mine damer og herrer.

Det er mig en glæde på bestyrelsens vegne at byde alle hjertelig velkommen til at fejre Frederiksborg Amts historiske Samfunds 75 års jubilæum. Vel er dagen egentlig den 12. juni, vi har fundet det rimeligt at rykke dagen til den 13., for at give så mange som muligt lejlighed til først at være med på den nys afsluttede rundtur under kyndig vejledning og derpå at være til stede her i Frederiksborgmuseets foredragssal, hvor vi byder på en lille forfriskning. Jeg vil med det samme rette en tak til vort bestyrelsesmedlem Povl Eller, fordi vi måtte benytte dette smukke lokale som ramme om vores festligholdelse af jubilæet. Endvidere en tak til vore turledere i dag – museumsinspektør Søren Frandsen, slotsgartner Wisti Raae og direktør Povl Eller.

Jeg byder et særligt velkommen til vort æresmedlem fhv. museumsdirektør Knud Klem og frue, til vort mangeårige bestyrelsesmedlem og formand for turudvalget Jakob Rosenkilde og til vor kasserer gennem mange år sparekassedirektør Otto Blinkenberg Nielsen og frue.

Interessen for lokalhistorie er nu som for 75 år siden i stadig vækst, og nye initiativer er taget, som vel kan ses som en naturlig fortsættelse af og et supplement til det arbejde, som påbegyndtes af de Historiske Samfund, der blev dannet for disse 75-80 år siden. Her tænker jeg på de lokalhistoriske foreninger rundt om i landet og de lokalhistoriske arkiver, som navnlig i de sidste 10-15 år er oprettet. Det er en udvikling, som vi fra Historisk Samfund kun kan hilse med glæde, og jeg er glad for ved denne lejlighed at kunne sige, at vi også synes at være på vej mod et bredt samarbejde, og jeg takker de lokalhistoriske arkiver her i amtet specielt fordi de så beredvilligt står til rådighed med eksempelvis billedsamlinger, som vi nu kan drage nytte af ved udgivelsen af vor jubilæumsårbog – og der er stof nok at øse af også til fremtidige udgivelser.

Berøringsfladen fra Samfundet går også til de mange museer, som i særlig grad Frederiksborg Amt er så rig på, og derfor skal der også lyde en tak til disse for samarbejde og interesse for vort virke.

Hvad årbogen angår, ja, så havde vi håbet, at den kunne have foreligget her på selve dagen, men alt for velkendte årsager medfører jo en forsinkelse, så vi i dag må nøjes med at sige, at den vil forme sig som en billedkavalkade gennem amtet med billeder fra de sidste 75 år og vi har lagt redaktionen i hænderne på vort nye bestyrelsesmedlem arkivar Kenno Pedersen, Helsingør, og vi kan derfor glæde os til en smuk og levende årbog, som forhåbentlig kan foreligge tidligt på efteråret.

I forbindelse med omtalen af årbogen, som er Samfundets bindeled til medlemskredsen, skylder jeg også her at sige, at redaktøren af årbogen og formanden for skriftudvalget fhv. lektor Henning Ring nu er det længst siddende medlem af bestyrelsen, og jeg kan derfor også sige dig tak for denne flittige indsats for foreningen gennem mange år.

Men uden penge går det ikke. Derfor skal der også her lyde en tak til en meget trofast medlemskreds – ialt ca. 800 personer – som ved deres kontingent bidrager til, at det er muligt at fortsætte publikationsvirksomheden. Endvidere en stor tak til en lang række officielle instanser: Kulturministeriet, Frederiksborg Amtsråd, en række kommuner – desværre ikke alle – Sparekassen, både SDS og Bikuben og ikke at forglemme en særlig god ven og tilskudsgiver, Carl Julius Petersens Hjælpefond. Gennem årene er det sammenlagt anseelige beløb, der er ydet som værdifulde tilskud til foreningens arbejde.

Vi har i bestyrelsen bedt den tidligere formand, lektor P. Chr. Nielsen om at trække nogle linjer op af Samfundets historie gennem de forløbne 75 år, og jeg giver ham hermed ordet.

Frederiksborg Amts historiske Samfund blev stiftet 12. juni 1906. I sin tale ved 50 års jubilæet, trykt i »Fra Frederiksborg Amt«, 1956, har daværende formand, museumsdirektør Knud Klem, gjort rede for stiftelsen, hvor maleren og bogtrykkeren Kr. Kongstad, død 1929, gjorde en indsats. Vi kender Kr. Kongstads smukke, særprægede illustrationer, bl.a. i vore årbøger.

Det var i tidens ånd at oprette historiske amtssamfund. Frederiksborg Amts historiske Samfund blev det femte i rækken, efter Ribe, Randers, Vejle og Holbæk.

For nogle år siden modtog jeg fra overbibliotekar Ernst Tursø, Fredensborg en fotokopi fra Adresseavisen pr. 15. august 1906. I en stor bekendtgørelse indbyder den foreløbige bestyrelse for Historisk Samfund »amtets beboere og andre interesserede til at indtræde i samfundet, hvis formål er at vække og nære den historiske sans«.

Indmeldelse kunne finde sted hos bestyrelsesmedlemmerne:

Højskoleforstander Holger Begtrup, Hillerød, overlærer Carl Christensen, Frederiksværk, oberst H. W. Harbou, Helsingør – formand, rektor Karl Hude, Hillerød, maler Kr. Kongstad, Fredensborg, ingeniør Fr. Kaas, Helsingør – sekretær, læge Th. Krarup, Viksø, kommunelærer Lauritz Pedersen, Helsingør, kommunesekretær V. Seeger, Fredensborg.

Bekendtgørelsen indeholder også navnene på 40 kendte mænd, der anbefaler indmeldelse, blandt disse finder vi: Indenrigsminister Sigurd Berg, amtmand Greve Schulin, Helsingørs borgmester Sigurd Rosenstand, 1 landstingsmand, 4 folketingsmænd, 3 amtsrådsmedlemmer, 6 redaktører, 10 præster og skolefolk samt godsejere, proprietærer og direktører.

Der blev således lagt tunge lodder i vægtskålen til gunst for Frederiksborg Amts historiske Samfund, og set med nutidens øjne var det forbavsende mange, der meldte sig ind, således som det fremgår af medlemsfortegnelsen, der er trykt i årbogen for 1907, nemlig ca. 430. I samme årbog refereres kort den første egentlige generalforsamling, der fandt sted 13. februar 1907 og samtidig offentliggøres vedtægterne.

Det foreslåede medlemskontingent på 2 kr. blev vedtaget. De første to paragraffer i vedtægterne kom til at lyde:

§ 1. Samfundets formål er at vække og nære den historiske sans ved at fremdrage den stedlige historie og værne om de synlige fortidsminder, der findes i amtet.

§ 2. Formålet søges hovedsageligt nået, dels ved afholdelse af offentlige møder med foredrag rundt om i amtet, dels ved udgivelse af en årbog eller mindre hefter, hvori emner fra den stedlige historie behandles på en jævn og let læselig måde, samt endelig at tilskynde til og mulig fremhjelpe udgivelsen af samlede bearbejdelser af historiske emner, der særlig vedrører amtet.

Dette formål og disse midler til at gennemføre formålet er gentaget så godt som ordret i de nuværende vedtægter fra 1968.

Men kontingentet er tilsyneladende steget, nemlig fra 2 kr. til 50 kr. årligt. Tages inflationen i betragtning er der næppe tale om nogen stigning, snarere om et fald.

Et rimeligt medlemstal er betingelsen for at kunne udgive en årbog. 1907 var medlemstallet ca. 430, i 1922 var det ca. 675, i 1938 ca. 575, i 1948 ca. 650, i 1960 ca. 625, i 1970 ca. 700 og i 1980 ca. 800.

I medlemslisten figurerede gennem en årrække en meget prominent person, nemlig enkedronning Louise, der endda bidrog til samfundets virksomhed med et tilskud på 50 kr. årligt.

Antallet af bestyrelsesmedlemmer har altid været betydeligt, og vi finder mange kendte navne, men her skal blot nævnes, hvem der har bestridt formandshvervet:

Oberst H. W. Harbou, Helsingør, 1906-1919, lektor H. Boisen, Hillerød, 1919-1938, museumsdirektør Knud Klem, Helsingør, 1938-1968, for sin lange, tro tjeneste er Klem udnævnt til æresmedlem, lektor P. Chr. Nielsen, Hørsholm, 1968-1978, overbibliotekar Erik Buch Vestergaard, Helsingør fra 1978.

Frederiksborg amt har været hjemsted for mange historiske begivenheder, der har haft betydning langt ud over amtets grænser – og vi har stadig Holger Danske i kælderens på Kronborg, rede til at vågne op, når Danmark får brug for ham.

Jeg skal ikke komme ind på de historiske begivenheder, men som nordsjællænder vil jeg med stolthed nævne nogle af Frederiksborg amts herligheder.

Den jyske digter, Jakob Knudsen, der var stolt af at være jyde, har kaldt Nordsjælland for »Danmarks stadsestue«.

Som meget væsentlige træk i det nordsjællandske landskab skal nævnes Øresundskysten, Kattegatkysten og fjordkysterne langs Hornsherred – tre forskellige kystlandskaber, der endda hver for sig er stærkt varierende.

Landets to største søer, Arresø og Esrom sø, hvis karakter og omgivelser er særdeles forskellige, hører vor landsdel til.

Danmarks næststørste skov sætter sit præg på det indre af Frederiksborg amt sammen med mange andre skove, der gør amtet til Danmarks skovrigeste – næst efter Bornholm, hvor det meste af skoven dog er plantet. Også Nordsjælland har plantede skove, hvoraf de vigtigste er Hornbæk Plantage og Tisvilde Hegn, plantet på arealer, hvor sandflugten rasede indtil omkring 1730, da Johan Ulrich Røhl fik sandflugten dæmpet. Indskriften på Sandflugtsmonumentet på Studebjerg ved Tisvilde minder herom.

I Nordskoven i Hornsherred findes endnu kæmpege, der i alder og størrelse overgår, hvad vi kan træffe andre steder.

I vort landskab virker fortidsminderne nærmest som »nipsgenstande i stadsestuen«. Men ligesom nipsgenstandene sætter deres præg på en stue og fortæller om de mennesker, der bor i huset, er fortidsminderne af den største betydning for landskabet og fortæller om egnens historie.

Blandt de nordsjællandske oldtidshøje må fremhæves Dæmpegårdsdyssen i Tokkekøb Hegn, der er karakteriseret som en af landets smukkeste beliggende og mest velbevarede langdysser. Ved Jægerspris findes Julianehøj og jættestuen i Slotshegnet, som er vore tidligst udgravede oldtidsminder. Ved Bakkebjerg syd for Rågeleje findes 8 store bronzealderhøje, som næsten kan måle sig med de smukkeste højrækker i Jylland.

De vigtigste bygningsværker fra middelalderen er vore kirker, der også er præget af den senere udvikling op til vor egen tid, medens de fleste klostre og borge fra samme tid er sunket i grus.

Af klostre skal jeg nævne Æbelholt og Esrom, der nu er ruiner eller delvis ruiner, og det endnu eksisterende Karmelitter kloster i Helsingør.

Af borgruiner: Dronningholm, Asserbo, Søborg, Gurre og Bastrup og af kongeslotte og herregårde fra renæssancen og nyere tid har vi Kronborg, Marienlyst, Fredensborg, Frederiksborg og Jægerspris samt Nivågård, Kokkedal, Selsø og Svanholm.

Til disse egentlige fortidsminder slutter sig en række kulturhistoriske minder, der er særegne for vor egn eller som man her har taget initiativet til: De snorlige jagtveje i Store Dyrehave og Gribskov er anlagt 1670-80.

Såvel Frederik II som Frederik V fik anlagt kongeveje til de nordsjællandske slotte. Af førstnævntes findes rester, medens sidstnævntes endnu eksisterer som vigtige færdselsårer.

Det var Hillerødpræsten, den senere biskop Peder Hersleb, der stod fadder til Frederik IV's 240 rytterskoler med sit forslag om at bygge en skole i Nr. Herlev 1720.

I Hørsholm står en obelisk, der er rejst til minde om grev Stolberg, der sørgede for at bønderne blev fritaget fra hoveri og fik deres gårde i arvefæste 1761. Det var det første sted i landet, hvor bønderne fik deres frihed. I Frederiksborg Slotshave står et mindesmærke rejst 1788 til minde om det arbejde, der blev udført af den lille Landbokommission, og som resulterede i at bønderne i Frederiksborg og Kronborg amter fik arvefæsteskøder.

Et særligt folkefærd var de nordsjællandske kulsviere, der skal nedstamme fra en lille flok mennesker, der kom fra Ardennerne, hvor de var bandlyst og dermed fredløse. Pave Alexander gav dem ca. 1180 lov til at slå sig ned i Grib Skov, hvor de under beskyttelse af abbed Vilhelm fra Æbelholt fik et fristed i Alexanders Torp, også kaldt Alle synderes torp, nu Alsønderup.

Frederiksborg amt var hjemsted for det kongelige hestestutteri, hvis fornemste frembringelse er frederiksborghesten.

Vi kan læse om de historiske og kulturhistoriske minder i Historisk Samfunds årbøger og særbøger. Årbøgerne fra 1942 og 1943 udgør tilsammen »Hjemstavnsbogen for Frederiksborg Amt« på ca. 400 sider. I denne bog findes oversigtsartik-

ler om Frederiksborg amts herligheder, skrevet af fremragende forfattere. Der findes endnu et lille oplag af hjemstavnsbogen hos antikvarboghandler Arendrup, Æblehaven i Hillerød, der står for salget af bøger fra historiske samfund, ældre end 3 år gamle.

Frederiksborg Amts historiske Samfund har et skriftudvalg. Bestyrelsens nestor, lektor H. Ring, som blev indvalgt i bestyrelsen 1947, har siden været medlem af skriftudvalget, og fra 1968 udvalgets formand. Jeg betragter publikationerne som vort værdifuldeste aktiv, og jeg føler trang til at rette en hjertelig tak til skriftudvalget og adressere denne tak til lektor Ring.

I 1906 var Frederiksborg Amts historiske Samfund den eneste lokalhistoriske forening i amtet. Af andre historiske institutioner, der dengang kunne nære vor historiske sans, eksisterede Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg og Mindestuerne for Frederik VII og Grevinde Danner på Jægerspris.

I de forløbne 75 år er der sket en udvikling, som navnlig har taget fart de sidste 20-30 år. I Frederiksborg amt findes nu følgende kulturhistoriske landsmuseer:

Handels- og Søfartsmuseet, oprettet	1914
Jagt- og Skovbrugsmuseet, oprettet	1942
Æbelholt klostermuseum, oprettet	1957
Krudtværksmuseet, oprettet	1965
Danmarks tekniske Museum, saml., oprettet	1966
Herregårdsmuseet på Selsø, oprettet	1973

Af kulturhistoriske egnsmuseer findes:

Helsingør Bymuseum, oprettet	1912
Nordsjællands Folkemuseum, oprettet	1922
Gilleleje Museum, oprettet	1929
Museet for Frederiksværk og Omegn, oprettet	1939
Hørsholm Egn Museum, oprettet	1944
Tikøb kommunes historiske saml., oprettet	1944
overflyttet til Flynderupgård	1980

Der er oprettet historiske foreninger eller arkivforeninger i hele amtet i tilslutning til bibliotekerne eller de egnehistoriske museer. Formålet er indsamling af arkivmateriale, herunder af billeder og ofte også museumsgenstande. Egentlige kulturhistoriske samlinger findes i Hellebæk, Farum, Karlebo, Ølstykke og Hornsherred. Lokalhistoriske arkiver findes følgende steder:

Allerød kommune	Hillerød
Birkerød	Hundested
Farum	Hørsholm
Fredensborg-Humlebæk	Jægerspris
Frederikssund	Karlebo
Frederiksværk	Skibby
Gilleleje	Skævinge
Græsted	Slangerup
Helsingø	Stenløse
Helsingør	Ølstykke

De lokalhistoriske arkiver er sluttet sammen i LAFA, der står for Lokalhistoriske arkiver i Frederiksborg amt, museerne er medlemmer af Frederiksborg amts museumsråd, der er oprettet i henhold til museumsloven.

Frederiksborg Amts historiske Samfund samarbejder med de lokalhistoriske institutioner, idet flere af vore bestyrelsesmedlemmer har tilknytning til de pågældende institutioner. Der er afholdt fællesmøder, hvor man drøfter problemerne og lærer hinanden at kende.

Væksten i den historiske interesse i Frederiksborg amt skyldes naturligvis ikke, at vor første bestyrelse i 1906 pålagde historisk samfund »at vække og nære« den historiske sans, men vi føler, at vore særbøger og årbogsartikler i høj grad har bidraget hertil ved at samle de oplysninger, man må kende for at gøre en egen historisk interessant.

Som gammel formand føler jeg en vis ret til at afslutte min beretning med en tak for samarbejde med de øvrige historiske institutioner i amtet og en tak til medlemmer og bestyrelsesmedlemmer i Frederiksborg Amts historiske Samfund.

Derefter overbragtes hilsener af foreningens æresmedlem, fhv. museumsdirektør Knud Klem, af lederne af Græsted lokalhistoriske arkiv Gunnar Petersen, for LAFA af mag.art. Bente Gundestrup og sekretæren i SLF Ebbe Fals overrakte en pæn check. Dagen sluttede med en middag i Slotsherrens Kro, hvor faglærer Mogens Tving Jensen underholdt med oplæsning i sjællandsk mundart. Alt ialt en god og festlig dag.

Lørdag d. 19. september 1981 var der arrangeret udflugt til Hørsholm, hvor P. Chr. Nielsen fortalte om de gamle fredede huse, møllen, det nedrevne slot, kirken og Egnsmuseet. Derefter besøgte man Jagt- og Skovbrugsmuseet, hvor inspektør Per Olesen viste rundt.

Generalforsamlingen fandt sted samme dag i Jagt- og Skovbrugsmuseets Kongesal kl. 17.15.

Formanden bød velkommen og foreslog stadsbibliotekar Svend Esbech til dirigent. Da denne havde konstateret generalforsamlingens lovlighed, gav han ordet til formanden, der aflagde følgende beretning:

Siden den sidste beretning blev aflagt ved generalforsamlingen den 31. maj 1980 i Virum har hovedindsatsen for foreningen været forberedelse og afvikling af 75 års jubilæet, herunder også arbejdet med udgivelsen af jubilæumsårbogen, som vi havde lovet færdig til generalforsamlingen, men som nu formentlig kan foreligge i løbet af oktober.

Der blev også tid til en udflugt i september 1980, hvor turudvalget havde tilrettelagt en velbesøgt tur til Helsingø og Vejby kirker med afslutning på Heatherhill.

På bestyrelsesmødet den 25. september 1980 nedsattes et særligt »jubilæumsudvalg« til at planlægge festligholdelsen af selve jubilæet, som dateres til den 12. juni. Udvalget bestod af Åse Gedde, P. Chr. Nielsen, Henning Ring, Søren Riis-Vestergaard, Torben Topsøe-Jensen og undertegnede og i 3 møder nåede man frem til det program, som det vil være medlemmerne bekendt fandt sted lørdag den 13. juni i år med besøg på Nordsjællands Folkemuseum med museumsinspektør Søren Frandsen som guide, i Slotshaven, hvor slotsgartner Wisti Raae fortalte om kaskaderne og endelig ved Badstuen og Portttårnet ved selve slottet, hvor museumsdirektør Povl Eller viste frem. Efterfølgende en reception i Frederiksborgmuseets foredragssal og senere en middag i Slotsherrens kro med flere taler og en sang forfattet af Dagny Galler, Humlebæk, hvor Mogens Tving Jensen afsluttede med oplæsning i sjællandsk mundart. På bestyrelsens vegne vil jeg gerne benytte denne lejlighed til endnu en gang at udtrykke vor glæde over at så mange medlemmer og gæster var med

til at fejre dagen, og at der blev vist os megen opmærksomhed i form af gaver fra forskellig side. Et eneste hjertesuk: på grund af bladstrejken var det desværre ikke muligt at få pressedækning af den enestående begivenhed, kun et dagblad i dette amt udkom og bragte vores pressemeddelelse »Helsingør Dagblad«.

Fra SLF (Sammenslutningen af lokalhistoriske Foreninger) forelå i april et referat af et lokalhistorisk seminar afholdt i Odense i dagene 20. og 21. marts 1981. Seminaret havde til formål at sætte nogle kritiske spørgsmålstegn ved de eksisterende lokalhistoriske organisationer og blandt de rejste spørgsmål var bl.a.: Hvad har I at give til det samfund, som er under udvikling? Er I ikke for traditionsbundne og »etablerede«? Var det ikke på tide, om I angagerede Jer i samfundsdebatten og blev »politiske«? Seminaret havde ikke besluttende myndighed, men skulle kun rejse en debat, men efter mødet »hang der i luften en sky af frugtbarhed som af pollen over en rugmark« for at citere SLF's formand Ole Warthoe-Hansen i det ledsagende brev. Bestyrelsen for Frederiksborg Amts historiske Samfund har den 13.6. 81. »vendt« sagen og konkluderet, at der var enighed om, at der ikke i det udsendte oplæg var noget brugbart og blot noteret, at sagen drøftedes.

I formandsberetningen til SLF's nyligt afholdte årsmøde i Aalborg nævner Ole Warthoe-Hansen også dette seminar, men på årsmødet lykkedes det ikke at få en egentlig debat i gang om emnet, men enkelte røster advarede dog imod en »politisering« af amtssamfundene og de lokalhistoriske foreningers arbejde, og jeg vil også gerne her tilføje, at vel kan man da have under overvejelse at ændre strukturer og tilpasse foreningens formål efter de ændringer, som i øvrigt pågår i samfundet, men der skal også være plads for forenings- og organisationsdannelse, der ikke skal have heftet eet eller andet såkaldt bevistgørende formål eller græsrodsetiket på sig, men være et forum for almindeligt lokalhistorisk interesserede mennesker.

I samme formandsberetning blev det oplyst, at der i Nordsjælland er dannet et arbejdsfællesskab mellem de lokalhistoriske foreninger i Ballerup, Herlev, Ølstykke, Stenløse, Ledøje-Smørum, Frederikssund, Gundsø, Værløse og Slangerup. Omtalt også i bladet »Lokalhistorisk Journal«, nr. 2/1981. Jeg skal være den første til at hilse ethvert samarbejdsinitiativ velkommen også på tværs af såvel kommune- som amtsgrænser og jeg har da også selv i beretningen for 1979/80 argumenteret for et samarbejde mellem museer, arkiver, lokalhistoriske foreninger og dette samfund. Når jeg alligevel drypper lidt malurt i bægeret her som jeg også gjorde det i Aalborg er det ud fra en betænkelighed ved, om ikke man kan komme til at forglemme visse opgaver, når man også står som arrangør af udenlandsrejser. Det har vi udmærkede firmaer, der tager sig af. Netop i kredsen af de her nævnte samarbejdende foreninger har jeg bemærket mig et par enkelte, hvor kommunerne har meddelt afslag på vor ansøgning om tilskud. Er der en sammenhæng?

Også i år – og måske for næstsidste gang – skal jeg nævne arbejdet med udarbejdelsen af den lokalhistoriske bibliografi over litteratur om Frederiksborg amt. Bibliotekar Eva Deichmann, der udarbejder bibliografien i centralbibliotekets regi og med støtte fra Frederiksborg Amtsråd, er nu færdig med selve indsamlingen, hvorefter nu mangler den endelige redaktion inden aflevering til trykning, udarbejdelse af register og ikke mindst det økonomiske grundlag for udgivelsen. Bibliografien vil blive i 2 bind á 300 sider hver og det er planen, at den skal udkomme i 1982.

Som sædvanlig skal her udtrykkes tak til de offentlige myndigheder – kulturministeriet, amtskommune og bidragydende kommuner i det forløbne år og til private institutioner, banker og sparekasser.

Endelig også her en tak til mine kolleger i bestyrelsen og i år en særlig tak til dem, som var med til at gøre vort jubilæum til en festlig oplevelse.

Da formanden for skriftudvalget var forhindret i at være til stede, meddelte formanden, at årbogen var under udarbejdelse og ville udkomme omkring 1. november dette år.

Turudvalgets leder H. C. Jarløv aflagde beretning om de foretagne udflugter.

Derefter aflagde kassereren regnskabet, som godkendtes.

Alle valg var genvalg. Ingen forslag var eller blev fremsat.

REGNSKAB

DRIFTSREGNSKAB FOR PERIODEN 1/4 1980 TIL 31/3 1981

	1981	(1980)
<i>Indtægter:</i>		
Medlemskontingenter	36.034,00	38.326,00
<i>Tilskud:</i>		
Kulturministeriet	4.400,00	4.000,00
Kommuner	8.850,00	6.650,00
Frederiksborg Amt	6.000,00	6.500,00
Sparekasser	3.000,00	3.000,00
Carl Julius Petersens Hjælpefond	5.000,00	5.000,00
Salg af årbøger	9.418,46	8.265,42
Renter	7.309,58	3.462,88
	<u>80.012,04</u>	<u>75.204,30</u>
<i>Udgifter:</i>		
Udsendelse af årbog:		
Honorar	kr. 5.932,88	2.400,00
Trykning	kr. 47.695,21	36.557,20
Forsendelse	kr. 3.732,10	4.275,30
Møder og foredrag	668,00	3.026,30
Opkrævning af kontingenter	2.605,85	2.146,88
Kontorartikler m.v.	2.743,98	1.898,32
Kontingent Lokalhistorisk Fællesforening	1.594,60	1.692,50
Gaver	661,45	161,50
Årets overskud	14.377,97	23.046,20
	<u>80.012,04</u>	<u>75.204,30</u>

STATUS PR. 31/3 1981

<i>Aktiver:</i>		
Kassebeholdning	14.894,67	8.176,80
Sparekassebeholdning	59.516,06	54.835,49
Girobeholdning	4.865,38	5.028,76
Tilgodehavende moms	2.337,93	0,00
	<u>81.614,04</u>	<u>68.041,05</u>
<i>Passiver:</i>		
Forudbetalte kontingenter	0,00	100,00
Skyldig moms	0,00	704,98
Egenkapital:		
pr. 1/4 1980	kr. 67.236,07	
+ årets overskud	kr. 14.377,97	
	<u>81.614,04</u>	<u>67.236,07</u>
	<u>81.614,04</u>	<u>68.041,05</u>

Helsingør, den 31/3 1981.

S. Riis-Vestergaard

Foranstående driftsregnskab og status har vi gennemgået og fundet i overensstemmelse med forenigens bogføring. Beholdningernes tilstedeværelse har vi konstateret.

Morten Gad

J. Dige

BESTYRELSEN

Formand: Overbibliotekar Erik Buch Vestergaard, Hovedbiblioteket Marienlyst allé, 3000 Helsingør, tlf. (02) 21 73 00; privat Kongevej 54, 3000 Helsingør, tlf. (02) 21 46 04.

Sekretær: Landsretssagfører Aase Gedde, Hostrupsvej 9, 3400 Hillerød, tlf. (02) 26 27 63.

Kasserer: Sparekassedirektør S. Riis-Vestergaard, Sparekassen SDS, Prøvestenen 4, 3000 Helsingør, tlf. (02) 22 44 66.

Museumsdirektør dr. phil. Povl Eller, Frederiksborg Slot, 3400 Hillerød, tlf. (02) 26 04 39.

Skriftudvalget: Stof til årbogen sendes til udvalgets formand: Lektor H. Ring, Toftemosevej 23a, 3100 Hornbæk, tlf. (02) 20 25 28.

Dr. phil. Henning Henningsen, Flynderborgvej 7, 3000 Helsingør, tlf. (02) 21 21 50.

Arkivar Kenno Pedersen, Helsingør Bymuseum, Hestemøllestræde 1, 3000 Helsingør, tlf. (02) 21 00 98 og (02) 21 12 15 (privat).

Auditør, Torben Topsøe-Jensen, Sophienbergvej 14, 2960 Rungsted K., tlf. (02) 86 38 25.

Turudvalg: Forstkandidat H. C. Jarløv, Fuglsangvej 44, 2830 Virum, tlf. (02) 85 02 11.

Lektor P. Chr. Nielsen, Folehavevej 21, 2970 Hørsholm, tlf. (02) 86 10 49.

Arkivleder Anna Esbech, Ryttervænget 56, 3650 Ølstykke, tlf. (02) 17 83 49.

Indmeldelser sker til sekretæren.

Henvendelser vedrørende stof til årbogen til H. Ring.

SALG AF SAMFUNDETS BØGER

De sidste 3 årgange fås

hos fru Inger Nielsen, Folehavevej 21, 2970 Hørsholm, telefon (02) 86 10 49.

Tidligere årgange

hos antikvarboghandler Aa. Arendrup, Frederiksborg Antikvariat,
Æblehaven 10, 3400 Hillerød, telefon (02) 26 07 58.

LOVE FOR FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

Vedtaget på generalforsamlingerne 20. februar 1967 og 17. maj 1968

1. Samfundets formål er at vække og nære den historiske sans ved at fremdrage den stedlige historie og værne om de synlige fortidsminder, der findes i amtet.
2. Formålet søges hovedsagelig nået dels ved udgivelsen af en årbog eller andre bøger, hvori emner af den lokale historie behandles på en let læselig måde, dels ved at tilskynde til og mulig fremhjelpe udgivelsen af større bearbejdelser af historiske emner, der særlig vedrører amtet, samt ved afholdelse af møder og udflugter.
3. Medlemskontingentet fastsættes af generalforsamlingen. Medlemmerne modtager gratis samfundets årbog.
4. Samfundets bestyrelse består af mindst 7 medlemmer, der vælges af generalforsamlingen. Bestyrelsen kontinuerer sig selv. Generalforsamlingen vælger tillige 2 revisorer.
5. Til varetagelse af stedlige opgaver kan bestyrelsen vælge et eller flere medlemmer, der er villige til at virke for samfundets interesser, til repræsentanter for dette.
6. På den årlige, ordinære generalforsamling aflægger bestyrelsen beretning og forelægger det reviderede regnskab til godkendelse. Regnskabsåret er fra 1. april til 31. marts.
7. Generalforsamling indkaldes ved meddelelser i dagbladene eller ved direkte indbydelse, der sker mindst 14 dage forud. Forslag, der ønskes behandlet på generalforsamlingen, indgives til bestyrelsen mindst 8 dage forinden.
8. En ekstraordinær generalforsamling kan indkaldes, når bestyrelsen finder, at der er grund dertil, og skal indkaldes, når mindst 25 medlemmer stiller skriftlig forlangende derom. Den afholdes efter bestyrelsens bestemmelse.
9. Beslutning om samfundets opløsning og om anvendelse af samfundets midler kan træffes på en generalforsamling med to trediedeles majoritet, hvor mindst en trediedel af medlemmerne har givet møde.
10. Ændringer i lovene skal, for at være gyldige, vedtages på to generalforsamlinger, hvoraf den ene skal være ordinær.